

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ**

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

Навчальний посібник

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ**

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Дніпропетровськ
2014

УДК 658.5
ББК 30.604
Е 45

Автори:

О.М. Зборовська, доктор економічних наук, доцент – теми 14, 15, 16;
С.В. Дубінський, кандидат економічних наук, доцент – теми 2, 7;
К.І. Новікова, кандидат економічних наук, доцент – теми 1, 4, 5;
Н.О. Волошко, кандидат економічних наук, старший викладач –
теми 8, 12;
І.Г. Курінна, старший викладач – теми 3, 11, 13;
Н.І. Климович, старший викладач – теми 6, 9, 10.

Рецензент:

В.Є. Момот, доктор економічних наук, професор.

Економіка підприємства: навчальний посібник / О.М. Збо-
Е 45 ровська, С.В. Дубінський, К.І. Новікова, Н.О. Волошко, І.Г. Ку-
рінна, Н.І. Климович. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський
університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – 228 с.

ISBN 978-966-434-284-8

Навчальний посібник «Економіка підприємства» містить основні терміни і поняття, практичні завдання і тематику наукових есе з усіх основних розділів економіки підприємства. Завдання мають розв'язуватися у рамках самостійного вивчення дисципліни «Економіка підприємства» з метою набуття практичних навичок і вміння приймати науково обгрунтовані господарсько-управлінські рішення на підставі конкретних економічних розрахунків.

УДК 658.5
ББК 30.604

- © О.М. Зборовська, С.В. Дубінський,
К.І. Новікова, Н.О. Волошко,
І.Г. Курінна, Н.І. Климович, 2014
© Дніпропетровський університет
імені Альфреда Нобеля,
оформлення, 2014

ISBN 978-966-434-284-8

ЗМІСТ

Тема 1.	Теорії та моделі підприємств. Основи підприємництва.....	4
Тема 2.	Види підприємств, їх організаційно-правові форми.....	20
Тема 3.	Зовнішнє середовище господарювання підприємства	33
Тема 4.	Структура та управління підприємством	45
Тема 5.	Ринок і продукція	59
Тема 6.	Прогнозування та планування діяльності підприємства	73
Тема 7.	Персонал підприємства, продуктивність і оплата праці	86
Тема 8.	Капітал підприємства	99
Тема 9.	Інноваційні процеси	120
Тема 10.	Інвестиції	133
Тема 11.	Техніко-технологічна база і виробнича потужність підприємства	147
Тема 12.	Організація виробництва і забезпечення якості продукції	160
Тема 13.	Витрати на виробництво та реалізацію продукції.....	178
Тема 14.	Фінансово-економічні результати діяльності підприємства	191
Тема 15.	Розвиток підприємств: сучасні моделі, трансформація та реструктуризація.....	203
Тема 16.	Економічна безпека та антикризова діяльність	216

ТЕМА 1

ТЕОРІЇ ТА МОДЕЛІ ПІДПРИЄМСТВ. ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Підприємництво – це самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею з метою отримання прибутку.

Підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності.

Фірма – підприємство, що здійснює господарську діяльність у галузях промисловості, будівництва, сільського господарства, транспорту, торгівлі тощо з метою одержання кінцевого фінансового результату – прибутку.

Дерегулювання підприємництва – сукупність заходів, спрямованих на зменшення втручання державних органів у підприємницьку діяльність, усунення правових, адміністративних, економічних та організаційних перешкод для її розвитку.

Статут – зібрання обов'язкових правил, що регулюють індивідуальну діяльність підприємства, взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання.

Філія – організаційна структура, яке не є юридичним й господарським утворенням, не має власного статуту та балансу, діє від імені і за дорученням головного підприємства, має однакову з ним назву.

Венчурне підприємництво – вид підприємництва, що здійснюється у сфері фінансування високотехнологічних проєктів, з метою отримання максимального прибутку.

Франчайзинг — найпоширеніша форма інтеграції малого і великого підприємництва у галузі збуту, суть якої полягає в тому, що головна велика компанія (франчайзер) укладає угоду з малими та середніми незалежними підприємствами (франчайзі) про надання їм виключного права на продаж її товарів під торговельною маркою компанії-франчайзера.

Місія підприємства — генеральна, головна мета підприємства, чітко окреслена причина його існування.

Виробнича діяльність — організація та регулювання процесу вироблення продукції у просторі та часі, яка є найбільш складним за обсягом і вирішенням організаційно-технічних завдань.

Комерційна діяльність — діяльність, що включає рекламу, організацію збуту та постачання, належне стимулювання споживачів, значення якої в умовах ринку істотно зростає.

Економічна діяльність — діяльність підприємства, що включає стратегічне та поточне планування, облік та звітність, ціноутворення, ресурсне забезпечення, фінансову діяльність, зовнішньоекономічну діяльність.

Маркетингова діяльність — вивчення ринку збуту продукції, товарів, робіт, послуг, рівня конкурентоспроможності й цін на продукцію; ринку факторів виробництва; інструментів державного регулювання бізнесу; конкурентів.

Інноваційна діяльність — діяльність, що включає науково-технічні розробки, технологічну та конструкторську підготовку виробництва, впровадження НТП, формування інвестиційної політики.

Післяпродажний сервіс товару обслуговування — пусконаладжувальні роботи у сфері експлуатації (використання) куплених на ринку товарів, їх гарантійне обслуговування протягом певного терміну, забезпечення необхідними запасними частинами і проведення ремонтів під час нормативного строку служби.

Управління персоналом та організація стимулювання праці — діяльність підприємства, що складається з кадрової політики, системи управління персоналом, ефективності використання трудового потенціалу, системи оплати праці, мотивації трудової діяльності, політики оплати праці.

Соціальна діяльність — діяльність, яка істотно впливає на ефективність усіх інших напрямів і конкретних видів діяльності (інноваційної, виробничої, комерційної, економічної), результативність яких безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки й компетентності всіх категорій працівників, дійовос-

ті застосовуваного мотиваційного механізму, постійно підтримуваних на належному рівні умов праці та життя трудового колективу.

Договір (контракт, угода) – це форма документального закріплення партнерських зв'язків (предмета договору, взаємних прав та обов'язків, наслідків порушення домовленостей).

Партнерські зв'язки – взаємини між підприємцями, які оформлені договірними відносинами.

Факторинг – особлива форма співробітництва, яка відображає фінансово-економічні взаємовідносини між підприємцями і так званими фактор-фірмами (найчастіше банками), які за певну винагороду беруть на себе організацію одержання дебіторської заборгованості суб'єктам господарювання з боку інших фірм або просто купують у них документи (рахунки-фактури), що дають право вимагати в боржників уплати боргу.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

Розрізнявальна ознака	Економіка	
	Планова	Ринкова
Переважна форма власності	Державна, обмежено-колективна	Приватна, колективна
Статус підприємства	Одиниця народногосподарського комплексу	Самостійний суб'єкт підприємництва
Основний метод регулювання	Директивне планування	Ринкова саморегуляція
Мотивація діяльності	Виконання планових завдань	Одержання та максимізація прибутку
Організація управління	Вертикальна, галузева з підпорядкованістю знизу до верху. Підприємство – об'єкт управління	Повна автономія та самостійність. Управління в рамках підприємства
Ступінь державного втручання	Дуже висока	Мінімально необхідна
Відповідальність за результати діяльності	Поділена між власником-державою та підприємством. Ризик – мінімальний	Ризик – великий, відповідальність повна, аж до особистого майна

Рис. 1.1. Особливості функціонування підприємства за різних економічних систем

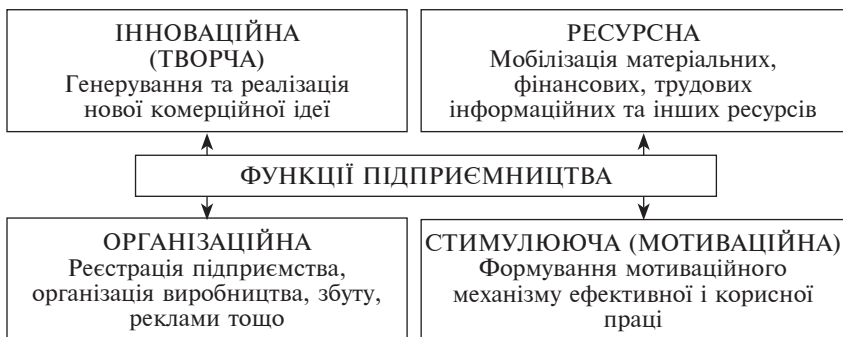

Рис. 1.2. Функції підприємництва

Рис. 1.3. Характеристика підприємництва

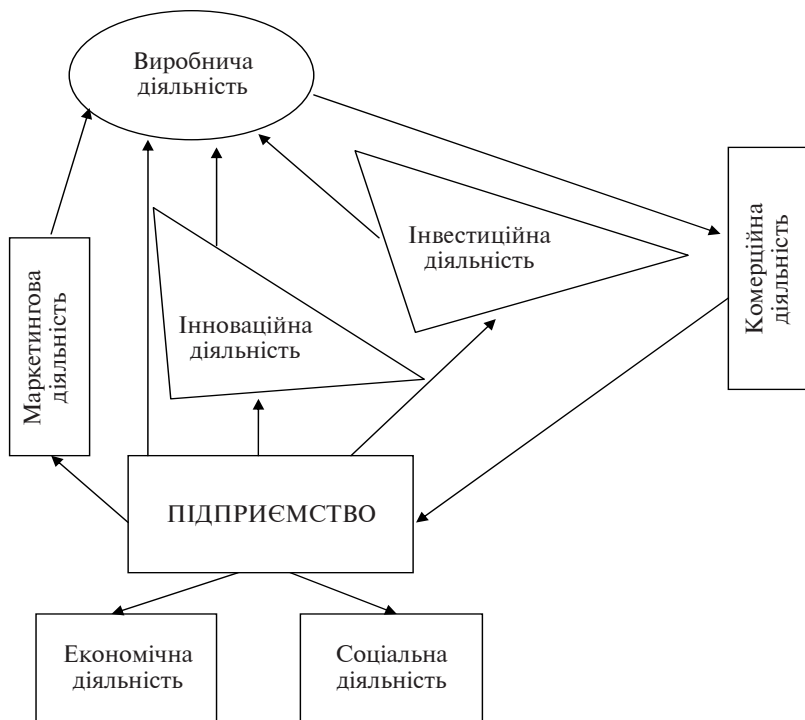

Рис. 1.4. Напрями діяльності підприємства

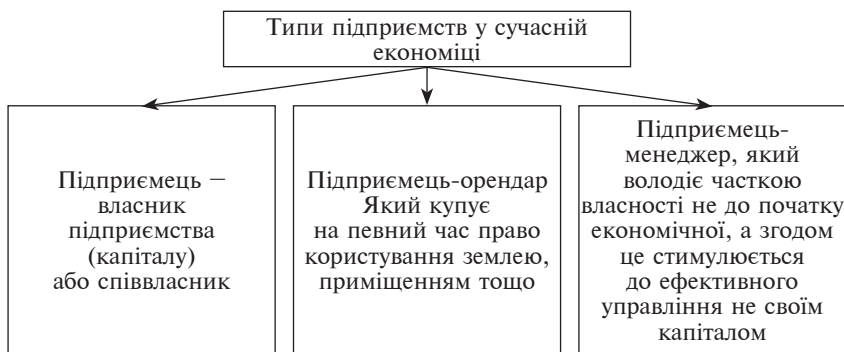

Рис. 1.5. Типи підприємців

Назва теоретичного підходу	Визначення підприємництва
<i>Класична теорія</i>	Процес реалізації створеного продукту (товарів та послуг) відбувається відповідно до фундаментального економічного закону Ж.-Б. Сея, згідно з яким «сукупний попит дорівнює сукупній пропозиції», тому економічна криза неможлива. Роль підприємства та підприємця в цій теорії була не дуже важливою. Вона зводилася лише до виробничої функції
<i>Кейнсіанство</i>	У центрі стоїть проблема рівності заощаджень та інвестицій, які не завжди зрівнюються. Тому підприємець при складанні плану інвестування і виробництва аргіогі повинен передбачити, яким буде попит на засоби виробництва і предмети споживання. При цьому є ризик того, що попит на кредити для інвестування і пропозиція грошей не збігатимуться
<i>Неокласична теорія</i>	Підприємство розглядається як цілісний об'єкт, що перетворює вихідні ресурси в продукцію та залучає ці ресурси у виробництво. Ця модель підприємства ґрунтується на виробничій функції, яка виражає залежність результатів виробництва від факторів, що використовуються. Поведінка підприємства визначається вибором обсягів і структури ресурсів, що залучаються, а відтак, і продукції, що виробляється
<i>Інституціоналізм</i>	Підприємство розглядається як організація, що створюється людьми для більш ефективного використання їх можливостей. Поведінка підприємства характеризується особливостями укладання та виконання контрактів із зовнішніми організаціями та працівниками
<i>Еволюційна концепція</i>	Підприємство розглядається як один із суб'єктів у середовищі собі подібних. Поведінка підприємства визначається взаємовідносинами між членами спільноти та деякими внутрішніми його характеристиками, наприклад, правилами прийняття рішень з урахуванням дії тих або інших внутрішніх та зовнішніх факторів. У процесі функціонування підприємства та його взаємодії з контрагентами формуються відповідні традиції та розробляються процедури прийняття рішень, алгоритми реагування на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища
<i>Концепція агентської моделі підприємства</i>	Власники, які не є керівниками підприємства, як правило, не володіють тією інформацією, що її мають менеджери. У таких умовах вони мають бути впевненими в тому, що менеджери діятимуть в інтересах підприємства, тобто власника. На практиці узгодженість інтересів власника та менеджера досягається за допомогою системи стимулювання сервісного механізму

Рис. 1.6. Теорії підприємництва

Назва теоретичного підходу	Визначення підприємництва
<i>Теорія виживання</i>	Підприємство в перехідний період не в змозі пристосуватися до постійних змін зовнішнього середовища, передусім до коливань номенклатури та обсягів виробництва, а також фінансового стану постачальників і споживачів. Поступова та узгоджена із зовнішнім середовищем еволюція неможлива, а правила прийняття рішень на підприємстві, які ще не встигли сформуватися, руйнуються під тиском стресових ситуацій. У таких умовах керівники підприємства приймають рішення керуючись лише короткостроковою власною вигодою та прагнуть зміцнення свого безконтрольного становища
<i>Інтеграційної концепції</i>	Підприємство розглядається як відносно стійка, цілісна соціально-економічна система, яка інтегрує в часі та просторі процеси виробництва, реалізації продукції, відтворення ресурсів. Сполучною ланкою між цими процесами та іміджем підприємства є його потенціал. Головним об'єктом прийняття рішень є розподіл ресурсів та зусиль підприємства між нарощуванням потенціалу та його використанням, між виробництвом та відтворенням, між сучасністю та майбутнім

Рис. 1.6. Теорії підприємництва

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Назвіть типи економічних систем та їх характерні особливості.
2. Охарактеризуйте підприємництво як економічну категорію.
3. Опишіть різні підходи до визначення змісту підприємництва.
4. Хто може та не може належати до суб'єктів підприємницької діяльності в Україні?
5. Чому підприємство вважається первинною ланкою економіки?
6. Підприємство називають відкритою системою. Чим це підтверджується?
7. Які концепції підприємництва Вам відомі та які їх ознаки?
8. Які цілі переслідує комерційне підприємство? Що розуміють під місією підприємства?

9. Що належить до основних ознак підприємств згідно із законодавством України?

10. Які функції виконує підприємництво як метод господарювання?

11. Які напрями діяльності підприємств Ви знаєте?

12. Які нові форми підприємництва породжені переходом до інноваційної моделі підприємницької діяльності?

13. Опишіть суть франчайзингу та наведіть приклади його використання в Україні.

14. Які умови необхідні для розвитку підприємництва? Які з них існують в Україні?

15. Сформулюйте принципи здійснення підприємницької діяльності.

16. Опишіть відомі Вам теорії підприємництва.

17. Порівняйте поведінку підприємця за класичною та інноваційною моделями.

18. В Україні створені економічні політичні, інституціональні умови для розвитку підприємництва, однак підприємництво не набуло значного поширення, особливо мале підприємництво. Які причини цього, на Вашу думку?

19. Яку роль, на Вашу думку, відіграють зовнішні інвестиції в розвитку підприємництва в Україні? Чому іноземний капітал не поспішає реалізовувати свої вигоди в українській економіці?

20. Як Ви вважаєте, чому підприємництво в Україні розвивається переважно у великих організаційних формах?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.1

Спираючись на нижченаведені питання, опишіть свою майбутню підприємницьку діяльність.

1. Які мотиви спонукають Вас до започаткування власного бізнесу?

2. В якій сфері бізнесу (матеріальній чи нематеріальній) Ви плануєте досягти значних успіхів?

3. Логотип, девіз, кредо Вашого бізнесу?

4. У чому полягатиме філософія Вашої підприємницької діяльності?

5. Якою є місія Вашої підприємницької діяльності?

6. Чи плануєте Ви наявність соціальної складової місії в своєму бізнесі?

7. Якими є цілі Вашої підприємницької діяльності?
8. Чи допоможе Вам професійна освіта в підприємницькій діяльності?
9. Чим унікальний Ваш товар (послуга, яку ви надаєте)?
10. На яку категорію споживачів Ви орієнтуєте свій товар?
11. На яких принципах будуватиметься маркетингова діяльність Вашого бізнесу?
12. Яким чином Ви будете приваблювати та утримувати своїх клієнтів?
13. Хто є Вашими постачальниками?
14. Хто є Вашими конкурентами?
15. Як Ви боротиметесь з конкурентами?
16. Яка частка Вашого ринку у Вашому регіоні (в динаміці)?
17. Де Ви розташуєте своє підприємство?
18. Яке обладнання та персонал Вам потрібні?
19. Хто виконуватиме обов'язки менеджера, маркетолога, економіста, якщо Ви тільки директор?
20. Які критерії відбору персоналу Ви застосуєте?
21. Як Ви стимулюватимете персонал?
22. Який стиль влади Ви використовуватимете в бізнесовій діяльності?
23. Які Ваші особисті якості стануть Вам у пригоді, а які заважатимуть в підприємницькій діяльності?
24. Джерела фінансування Вашого бізнесу?
25. Які перспективи має Ваш бізнес?

Завдання 1.2

Ідеальний образ сучасного бізнесмена передбачає наявність у людини якостей, наведених нижче:

1. Професійно-ділові якості: висока професійність; стратегічне мислення; генерація ідей; здатність приймати управлінські рішення; відповідальність за прийняття управлінських рішень; прагнення до професійного зростання; авторитетність; здатність до ризику; володіння навичками антикризового управління.

2. Адміністративно-організаційні якості: оперативність; гнучкість стилю управління; вміння мотивувати персонал; вміння доводити справу до логічного завершення; послідовність дій; внутрішній контроль; вміння формувати команду; вміння запозичувати досвід підлеглих; здатність делегувати повноваження; вміння організувати час.

3. Соціально-психологічні якості: психологічна компетентність; управлінська культура; лідерські здібності; упевненість у

собі; уміння керувати своєю поведінкою; уміння керувати емоціями в стресових ситуаціях; колегіальність; толерантність; оптимізм; переконливість; уміння управляти конфліктами; інтелектуальність; риторичні здібності; стресорезистентність; почуття гумору; уміння створювати імідж.

4. Моральні якості: патріотизм; національна свідомість; державницька позиція; інтелігентність; людяність; порядність; почуття обов'язку; громадянська позиція; чесність; доброзичливість.

Обґрунтуйте необхідність володіти цими якостями та наведіть приклади до кожної якості підприємця.

Які професійно-ділові й адміністративно-організаційні якості характерні для старости Вашої групи, для неформального лідера групи? В чому їх спільність та відмінність?

Завдання 1.3

Визначте коефіцієнт випередження темпів зростання обсягу виробництва у харчовій промисловості порівняно з темпами зростання обсягу виробництва у промисловості загалом, якщо на найближчі роки приріст обсягу виробництва у промисловості прогнозується на рівні 13%, а в харчовій галузі – на рівні 18%.

Завдання 1.4

За даними табл. 1.1 визначте обсяг випуску продукції окремими галузями машинобудування в 2012 р., якщо темп зростання машинобудівної промисловості загалом $T = 105\%$.

Таблиця 1.1

Обсяг випуску продукції і коефіцієнт випередження окремих галузей машинобудування

Галузь машинобудування	Обсяг випуску продукції, млн грн, 2010 р. (базовий)	Галузевий коефіцієнт випередження на 2012 р.
Машинобудування металургійне	62,2	1,07
Машинобудування гірничорудне	54,1	1,10
Електротехнічна промисловість	68,5	1,02
Хімічне і нафтове машинобудування	35,6	0,97
Верстатобудування	17,3	0,90
Приладобудування	18,5	0,88
Автомобільна промисловість	110,2	0,95

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Підприємство – це:

- а) певна єдність технічного комплексу (системи машин) і сукупного працівника;
- б) певна сукупність продуктивних сил і відносин власності;
- в) суб'єкт виробничих відносин і певна сукупність цих відносин, характер яких визначається власністю на засоби виробництва;
- г) первинна ланка суспільного поділу праці і водночас основна ланка народногосподарського комплексу, яка є товаровиробником і забезпечує процес відтворення на основі самостійності та самоокупності;
- д) партнерство, або товариство, що базується на об'єднанні (пайовому, частковому) майна різних власників.

2. Підприємництво – це:

- а) вид економічної діяльності;
- б) свобода вибору термінів і методів діяльності, самостійність у прийнятті рішень;
- в) самостійна, ініціативна господарська діяльність громадян, яка спрямована на отримання прибутку (доходу) і здійснюється від свого імені на власний ризик та під особисту майнову відповідальність, чи юридичної особи – підприємства (організації);
- г) власник капіталу, а також тією чи іншою мірою менеджер;
- д) певний стиль і тип господарської поведінки, особливий вид діяльності.

3. В Україні згідно з чинним законодавством до малих у промисловості належать підприємства з кількістю працюючих до:

- а) 200 осіб;
- б) 50 осіб;
- в) 25 осіб;
- г) 15 осіб;
- д) 100 осіб.

4. Здібності до підприємництва – це:

- а) здатність раціонально об'єднувати всі фактори виробництва в єдиний процес виробництва;
- б) здатність удосконалювати засоби виробництва;
- в) здатність залучати позичковий капітал для виробництва;
- г) здатність організувати виробництво нових видів продукції.

5. Класична модель підприємництва орієнтована на:

- а) активне використання нових управлінських рішень за-
для постійного зростання економічної та соціальної ефективнос-
ті підприємницької діяльності;
- б) пошук зовнішніх додаткових джерел ресурсів;
- в) оновлення економічної системи держави;
- г) максимально ефективно використання наявних ресурсів
підприємства.

**6. Назвіть принципи, на основі яких здійснюється підприєм-
ництво:**

- а) вільний вибір видів діяльності;
- б) вільний найм працівників;
- в) контрольоване з боку держави розпорядження прибутком
після внесення установлених платежів;
- г) усі відповіді правильні.

**7. Основною метою діяльності виробничо-комерційної фірми
є:**

- а) випуск продукції;
- б) захист соціальних інтересів персоналу фірми;
- в) випуск продукції та надання послуг для одержання при-
бутку;
- г) підвищення технічного рівня виробництва.

**8. З метою створення сприятливих організаційних та еконо-
мічних умов держава:**

- а) веде політику повного невтручання;
- б) надає підприємцям цільові кредити;
- в) здійснює абсолютний контроль підприємницької діяль-
ності;
- г) підіймає розмір податків.

**9. Який Закон визначає порядок державної реєстрації підпри-
ємств в Україні?**

- а) Господарський Кодекс України;
- б) Закон України «Про підприємства в Україні»;
- в) Закон України «Про господарські товариства»;
- г) Закон України «Про підприємництво»;
- д) Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок
державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності».

10. Яке з наведених нижче визначень найбільш повно визначає характеристику статуту підприємства?

- а) зібрання правил, що регулюють внутрішню діяльність підприємства, її види та особливості;
- б) зібрання правил, що регулюють відносини підприємства з іншими суб'єктами підприємницької діяльності та державою;
- в) повне зібрання правил, які відповідають основним положенням Господарського Кодексу України та регулюють різноманітні сторони діяльності підприємства.

11. Головне завдання підприємства полягає у:

- а) задоволенні потреб ринку з метою одержання прибутку, достатнього для забезпечення високої конкурентоспроможності підприємства;
- б) ефективному використанні основних виробничих фондів та оборотних коштів;
- в) підвищенні продуктивності праці й ефективному використанні системи мотивації праці;
- г) підвищенні якості продукції, що виготовляється.

12. Основним документом, який регулює діяльність підприємства, є:

- а) Господарський Кодекс України;
- б) статут;
- в) ліцензія;
- г) патент.

13. Визначте, які ознаки є характерними для підприємства:

- а) виробничо-технічна єдність;
- б) організаційно-соціальна єдність;
- в) спільність території;
- г) фінансово-економічна самостійність;
- д) спільність споживаної сировини;
- е) усі відповіді правильні.

14. Яке твердження є правильним?

- а) підприємство може мати у своєму складі інші підрозділи з правами юридичних осіб;
- б) підприємство може мати у своєму складі інші підрозділи без прав юридичних осіб;
- в) підприємство може мати у своєму складі інші підрозділи як з правами юридичних осіб, так і без них;
- г) немає правильної відповіді.

15. Колективний договір – це:

- а) угода між постачальником сировини та підприємством-виробником про строки і вартість постачання;
- б) угода між трудовим колективом та адміністрацією про виконання конкретної програми діяльності підприємства;
- в) щорічна угода між трудовим колективом та адміністрацією підприємства, яке використовує найману працю, про розвиток виробництва, умови праці та соціальне забезпечення працюючих.

16. Що, на Вашу думку, лежить в основі ефекту підприємницької діяльності?

- а) підприємницька ідея;
- б) новаторська ініціативна діяльність;
- в) бажання і можливості підприємця;
- г) отримання прибутку як результату підприємницької діяльності.

17. Хто з провідних науковців-економістів вважав, що в основі підприємництва лежить раціональна етика протестантизму, а світогляд, моральність впливають на діяльність підприємця?

- а) Ж.-Б. Сей;
- б) Й. Шумпетер;
- в) М. Вебер;
- г) Дж.М. Кейнс;
- д) П. Друкер.

18. Хто з провідних науковців-економістів вважав, що в основі підприємництва лежить інноваційна діяльність, а право власності на підприємство не є його істотною ознакою?

- а) Ж.-Б.Сей;
- б) Й. Шумпетер;
- в) М. Вебер;
- г) Дж.М. Кейнс;
- д) П. Друкер.

19. Які з наведених нижче елементів є об'єктами підприємницької діяльності?

- а) інноваційна діяльність (дослідження, розробки, технічні послуги);
- б) виробнича діяльність (з виготовлення товарів і надання послуг);
- в) торговельно-посередницька діяльність;

- г) виготовлена продукція;
- д) виконана робота (надана послуга);
- е) усе, що може задовольнити потреби і пропонується на ринку для придбання, використання і споживання.

20. Що є передумовою припинення підприємницької діяльності відповідно до Господарського Кодексу України?

- а) власна ініціатива підприємця;
- б) закінчення строку дії ліцензії;
- в) припинення існування підприємця;
- г) рішення суду у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами;
- д) усі відповіді правильні.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Наукові підходи до визначення підприємництва як економічної категорії.
2. Порівняльна характеристика класичної та інноваційної моделі підприємництва.
3. Венчурне підприємництво та його розвиток в Україні.
4. Роль і місце фірми в сучасній економіці.
5. Організаційно-економічні умови функціонування підприємств. Поняття економічного суверенітету, самоокупності та самофінансування.
6. Державний регуляторний механізм діяльності підприємства.
7. Концепції підприємства та їх змістовна характеристика.
8. Характеристика ключових напрямів діяльності підприємства у ринкових умовах.
9. Правове забезпечення підприємницької діяльності.
10. Проблемні питання розвитку малого бізнесу в Україні.
11. Заснування підприємства в Україні: передумови, етапи, потенційні ризики.
12. Структура підприємницьких договорів та порядок їх укладання.
13. Особливості налагодження партнерських зв'язків у бізнесі. Напрями співробітництва партнерів.
14. Специфіка міжнародного бізнесу та перспективи його розвитку.
15. Шляхи активізації підприємницької діяльності в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варналій З. Основи підприємництва: навч. посіб. / З. Варналій. – 3-тє вид., виправл. і доп. – К.: Знання-Прес, 2006. – 350 с.
2. Виноградська А. Основи підприємництва: навч. посіб. / А. Виноградська. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Кондор, 2005. – 540 с.
3. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К.: ЦНЛ, 2010. – 488 с.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
5. Донець Л. Основи підприємництва: навч. посіб. / Л. Донець, Н. Романенко; М-во освіти і науки України, ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 315 с.
6. Економіка підприємства: навч. посіб. / П.В. Круш, В.І. Подвігіна, Б.М. Сердюк та ін. – К.: Ельга-Н: КНТ, 2007. – 777 с.
7. Економіка підприємства: зб. завдань і тестів для самостійної роботи / Л.Д. Гармідер, О.М. Зборовська, І.Г. Курінна. – Дніпропетровськ: Вид-во ДУЕП, 2008. – 224 с.
8. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропівного. – Вид. 3-тє, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 528 с.
9. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник / О.С. Іванілов – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 728 с.
10. Основи підприємницької діяльності: навч. посіб. / Б. Дратвер, Н. Пасічник, Д. Закатнов [та ін]. М-во освіти і науки України, АПН України, Ін-т проблем виховання. – Кіровоград, 2004. – 223 с.
11. Процик І.С. Підприємництво і менеджмент: навч. посіб. / Н.Б. Ярошевич, Т.В. Мирончук, С.Б. Романишин, І.С. Процик. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 240 с.
12. Цигилик І.І. Основи підприємництва: навч. посіб. / І.І. Цигилик, Т.М. Паневник, З.М. Криховецька; Мін-во освіти і науки України, Ін-т менеджменту та економіки «Галицька академія». – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 239 с.
13. Червона О.Ю. Економіка підприємства: практикум: навч. посіб. / О.Ю. Червона, С.І. Урба – Львів: Ліга-Прес, 2012. – 184 с.

ТЕМА 2

ВИДИ ПІДПРИЄМСТВ, ЇХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Асоціація – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності. Асоціація не має права втручатися у виробничу і комерційну діяльність будь-якого з її учасників.

Акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на певну кількість акцій однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими підтверджуються акціями.

Державне підприємство – підприємство, що діє на основі державної власності.

Комерційне підприємство – підприємство, характер діяльності якого базується на отриманні прибутку, функціонує в умовах повної економічної самостійності.

Колективне підприємство – це підприємство, засноване на власності його трудового колективу, а також кооперативу, іншого статутного товариства або громадської організації.

Комунальне підприємство – підприємство, яке функціонує на основі власності певної територіальної громади.

Колективний договір – угода між трудовим колективом в особі профспілки та адміністрацією (власником чи вповноваженим ним органом), що укладається (уточнюється) щорічно і не може суперечити чинному законодавству України

Товариство з обмеженою відповідальністю – товариство, що має статутний фонд, поділений на частини, розмір яких визначається установчими документами. Учасники товариства несуть відповідальність у межах їх внесків.

Товариство з додатковою відповідальністю — товариство, засноване однією або кількома особами, статутний капітал якого поділено на частки, розмір яких визначено статутом цього товариства.

Командитне товариство — товариство, що включає поряд з одним чи декількома учасниками, які відповідають за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, також одного або більше учасників, відповідальність яких обмежується внеском у майні товариства (вкладників). Якщо в командитному товаристві беруть участь два або більше учасників з повною відповідальністю, то вони несуть солідарну відповідальність за борги товариства.

Консорціум — тимчасове статутне об'єднання промислового та банківського капіталу для досягнення спільної мети.

Концерн — статутне об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємств.

Корпорація — договірне об'єднання господарських суб'єктів на засадах інтеграції виробничих, наукових і комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників.

Підприємство — це організаційно відокремлена та економічно самостійна основна (первинна) ланка виробничої сфери народного господарства, що виготовляє продукцію (виконує роботу або надає платні послуги).

Підприємство — самостійна основна ланка народного господарства.

Підприємство — відокремлена спеціалізована одиниця, основою якої є професійно організований трудовий колектив, здатний за допомогою засобів виробництва, що мають у його розпорядженні, виготовити потрібну споживачам продукцію (виконувати роботи, надавати послуги) відповідного призначення та асортименту

Підприємство — самостійний суб'єкт, створений відповідно до діючого законодавства, для виробництва продукції та надання послуг з метою задоволення суспільних потреб та отримання прибутку.

Підприємство — юридична особа, яка відповідає певним ознакам, що встановлені діючим законодавством країни, на території якої вона зареєстрована.

Приватними є підприємства, що належать окремим громадянам на правах приватної власності та з правом найму робочої сили.

Спільне підприємство – підприємство, засноване на базі об'єднання майна іноземної юридичної або фізичної особи і суб'єкта державної власності.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

Рис. 2.1. Ознаки підприємства за ринкових умов

Класифікаційні ознаки	Види підприємств
Мета і характер діяльності	Комерційні Некомерційні
Форма власності	Приватні Колективні Комунальні Державні
Національна приналежність капіталу	Національні Іноземні Спільні
Правовий статус і форма господарювання	Одноособові Кооперативні Орендні Господарські товариства

Рис. 2.2. Класифікація підприємств

Класифікаційні ознаки	Види підприємств
Галузевий вид діяльності	Промислові Сільськогосподарські Будівельні Транспортні Торгові Інноваційні Лізингові Банківські Страхові Туристичні
Технологічна і територіальна цілісність	Головні (материнські) Дочірні Асоційовані Філіали
Розмір за кількістю працівників	Великі Середні Малі

Рис. 2.2. Класифікація підприємств

СХЕМА 1	СХЕМА 2	СХЕМА 3	СХЕМА 4
ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ АКЦІОНЕРІВ			
НАГЛЯДОВА РАДА	НАГЛЯДОВА РАДА	–	–
–	ОДНООСІБНИЙ ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН (ДИРЕКТОР, ГЕНЕРАЛЬНИЙ ДИРЕКТОР)	–	ОДНООСІБНИЙ ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН (ДИРЕКТОР, ГЕНЕРАЛЬНИЙ ДИРЕКТОР)
КОЛЕГІАЛЬНИЙ ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН (ПРАВЛІННЯ, ДИРЕКЦІЯ)	–	КОЛЕГІАЛЬНИЙ ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН (ПРАВЛІННЯ, ДИРЕКЦІЯ)	–
РЕВІЗІЙНА КОМІСІЯ (РЕВІЗОР)			

Рис. 2.3. Схеми побудови управління в АТ України

Організаційно-правова форма	Характеристика	Організаційно-економічні і соціальні переваги	недоліки
Одноособова власність	Підприємство, власником якого є фізична особа або родина	Простота заснування. Повна самостійність, свобода і оперативність дій підприємця. Максимально мотиви до спонукального господарювання. Ефективніше збереження гарантоване комерційних таємниць	Труднощі із залученням великих інвестицій і одержанням кредитів. Повна відповідальність за борги. Неможливість використання спеціального менеджменту. Невизначеність строку функціонування
Господарське товариство (партнерство)	Об'єднання власних капіталів декількох фізичних або юридичних осіб за умови: однакового розподілу ризику й прибутку; спільного контролю бізнесу; участі в здійсненні діяльності	Широкі можливості виробничої і комерційної діяльності. Збільшення фінансової незалежності і дієздатності. Більша свобода дій і продуманості управлінських рішень. Можливість залучення до управління менеджерів	Загроза окремим партнерам внаслідок солідарної відповідальності, тобто можливість банкрутства через некомпетентність одного з партнерів. Збільшення ймовірності господарського ризику через недостатнє передбачення ходу розвитку процесу і результатів діяльності
Корпорація (акціонерне товариство)	Підприємство, що перебуває у власності акціонерів, які мають обмежену відповідальність (у розмірі свого внеску в акціонерний капітал) і розпоряджаються прибутком	Реальна можливість залучення необхідних інвестицій. Можливість постійного нарощування обсягів виробництва або послуг. Існування тільки обмеженої відповідальності акціонерів. Постійний (тривалий) характер функціонування	Наявність розбіжностей між правом власності і функцією контролю діяльності. Подвійне оподаткування (спочатку прибутку, а потім одержуваних дивідендів). Потенційна можливість посадових осіб впливати на діяльність корпорації у власних інтересах

Рис. 2.4. Порівняльна характеристика організаційно-правових форм підприємницької діяльності

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Дайте характеристику підприємства як первинної ланки виробничої сфери.
2. Назвіть основні економічні, організаційні та юридичні ознаки підприємства.
3. За якими ознаками класифікують підприємства?
4. Розкрийте економічні особливості діяльності різних видів підприємств.
5. Визначте найважливіші вимоги, що ставляться до діяльності підприємства в сучасних умовах.
6. Дайте характеристику організаційно-правовому механізму функціонування різних видів підприємств.
7. Дайте характеристику законодавчому забезпеченню підприємницької діяльності.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Дайте характеристику терміну «підприємство»:

- а) економічний агент, що є споживачем на ринках факторів виробництва, виробником продукції та її продавцем на ринках товарів і послуг;
- б) організаційно відокремлена та економічно самостійна основна (первинна) ланка виробничої сфери суспільного господарства, що виготовляє продукцію, виконує роботи або надає платні послуги;
- в) самостійний господарський суб'єкт із правом юридичної особи, що виробляє продукцію (товари, послуги), виконує роботи, займається різними видами економічної діяльності;
- г) самостійна організація з господарювання, що створена і зареєстрована у встановленому законом порядку для здійснення господарської діяльності з метою задоволення суспільних потреб у товарі (продукції, роботах, послугах) і одержання прибутку;
- д) усі відповіді правильні.

2. Яка з перелічених нижче вимог має відповідати цілям, що ставить перед собою підприємство?

- а) бути взаємопідтримуючими;
- б) бути досяжними і забезпечувати підвищення ефективності діяльності підприємства;

- в) бути конкретними і піддаватися вимірюванню;
- г) бути орієнтованими в часі;
- д) усі відповіді правильні.

3. Який напрям діяльності підприємств є головним?

- а) виробнича і комерційна діяльність;
- б) інноваційна діяльність;
- в) маркетингові дослідження;
- г) післяпродажний сервіс;
- д) усі відповіді правильні.

4. Якої інформації не містить статут підприємства?

- а) джерела та порядок утворення майна;
- б) точне найменування та місцезнаходження підприємства;
- в) канали реалізації продукції (товарів, послуг);
- г) основна місія і цілі діяльності;
- д) умови реорганізації та припинення існування.

5. Яке зобов'язання адміністрації підприємства знаходить своє відображення у колективному договорі?

- а) забезпечити зростання продуктивності праці та її оплати;
- б) забезпечити професійну підготовку й підвищення кваліфікації кадрів;
- в) забезпечити соціальний захист працівників підприємства;
- г) поліпшити умови праці та стану довкілля;
- д) усі відповіді правильні.

6. Яким може бути підприємство, зважаючи на форму власності його майна?

- а) дочірнім;
- б) національним;
- в) одноосібним;
- г) приватним;
- д) усі відповіді правильні.

7. Яким може бути підприємство, зважаючи на його правовий статус і форму господарювання?

- а) державним;
- б) іноземним;
- в) комерційним;
- г) орендним;
- д) усі відповіді правильні.

8. Яким може бути підприємство, зважаючи на галузеву-функціональний вид його діяльності?

- а) промисловим;
- б) сільськогосподарським;
- в) торговельним;
- г) туристичним;
- д) усі відповіді правильні.

9. Яким може бути підприємство, згідно з метою і характером його діяльності?

- а) змішаним;
- б) комерційним;
- в) орендним;
- г) приватним;
- д) усі відповіді правильні.

10. Критерієм оцінки ефективності господарської і фінансової діяльності підприємств у ринковій економіці є:

- а) ступінь виконання планових завдань;
- б) рівень рентабельності капіталу;
- в) ступінь досягнення конкурентної переваги;
- г) рівень продуктивності праці.

11. Основною ознакою відмінності господарських товариств є:

- а) особливості формування майна;
- б) ступінь майнової відповідальності;
- в) особливості оподаткування;
- г) непередбачений термін функціонування.

12. Колективний договір – це:

- а) угода між постачальником сировини та підприємством-виробником про строки і вартість поставок;
- б) угода між трудовим колективом та адміністрацією про виконання конкретної програми діяльності підприємства;
- в) щорічна угода між трудовим колективом та адміністрацією підприємства, яке використовує найману працю, про розвиток виробництва, умови праці та соціальне забезпечення працюючих.

13. Підприємство – це:

- а) самостійний господарюючий суб'єкт, утворений об'єднанням підприємців для виробництва продукції, виконання ро-

біт, послуг з умовою задоволення особистих потреб та отримання прибутку;

б) самостійний господарюючий суб'єкт, утворений підприємцем для виробництва продукції та отримання прибутку;

в) самостійний господарюючий суб'єкт, утворений підприємцем або об'єднанням підприємців для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою задоволення суспільних потреб та отримання прибутку.

14. Статут підприємства – це:

а) звід правил, що регулюють внутрішню діяльність підприємства, її види та особливості;

б) звід правил, що регулюють відносини підприємства з іншими суб'єктами підприємницької діяльності та державою;

в) повний звід правил, що відповідають основним положенням закону України про підприємства та регулюють різноманітні сторони діяльності підприємства.

15. Назвіть фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, які впливають на діяльність підприємства:

а) конкуренти;

б) постачальники;

в) виробничі фонди;

г) потенціальні трудові ресурси;

д) персонал підприємства;

е) стан економіки держави;

є) державні фінанси;

ж) екологічний стан середовища.

16. Підприємства в ринковій економіці переважно перебувають у такій формі власності:

а) державній;

б) приватній;

в) кооперативній;

г) муніципальній.

17. Основним методом регулювання діяльності підприємств у ринковій економіці є:

а) державне планування;

б) директивне планування;

в) ринкове саморегулювання;

г) усі відповіді правильні.

18. Підприємства залежно від способу формування статутного фонду поділяються на:

- а) унітарні та корпоративні;
- б) виробничої та соціальної сфери;
- в) комерційні та некомерційні;
- г) бюджетні та комерційні.

19. Залежно від кількості працівників та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік підприємства поділяються на:

- а) малі та великі;
- б) малі та середні;
- в) середні та великі;
- г) малі, середні та великі.

20. Комунальне унітарне підприємство утворюється:

- а) органом місцевого самоврядування за згодою облдержадміністрації;
- б) органом місцевого самоврядування за згодою галузевих міністерств;
- в) органом місцевого самоврядування за згодою облдержадміністрації та райдержадміністрації;
- г) органом місцевого самоврядування, який є представником власника — відповідної територіальної громади.

21. Учасники повного товариства несуть:

- а) необмежену відповідальність за зобов'язаннями товариства тільки перед державними установами;
- б) необмежену відповідальність за зобов'язаннями товариства тільки в межах своїх внесків;
- в) обмежену відповідальність за зобов'язаннями товариства;
- г) необмежену відповідальність за зобов'язаннями товариства.

22. Вкладники командитного товариства відповідають за зобов'язаннями товариства:

- а) лише своїми внесками;
- б) внесками та усім своїм майном;
- в) не відповідають за зобов'язаннями товариства;
- г) відповідають пропорційно зробленим внескам.

23. Господарська діяльність поділяється на:

- а) підприємництво та господарювання в соціальній сфері;

- б) внесками та некомерційне господарювання;
- в) виробничу та невиробничу діяльність;
- г) підприємництво та некомерційне господарювання.

24. З перелічених видів діяльності оберіть ті, які належать до виробничого підприємництва:

- а) надання послуг ошадним банком з прийому комунальних платежів;
- б) розповсюдження товарів через систему «мережевого маркетингу»;
- в) надання аудиторських послуг;
- г) виробництво продуктів харчування.

25. З перелічених видів діяльності оберіть ті, які належать до комерційного підприємництва:

- а) розповсюдження товарів через стаціонарну мережу;
- б) розповсюдження товарів через систему «мережевого маркетингу»;
- в) надання посередницьких послуг;
- г) виробництво одягу.

26. З перелічених видів діяльності оберіть ті, які належать до фінансового підприємництва:

- а) надання послуг ошадним банком з прийому комунальних платежів;
- б) розповсюдження товарів через систему «мережевого маркетингу»;
- в) надання аудиторських послуг;
- г) виробництво продуктів харчування.

27. Не слід відносити до результатів діяльності підприємства:

- а) прибуток;
- б) виготовлену продукцію;
- в) інформацію про ціни на продукцію;
- г) послуги споживачам.

28. Перевага, що найбільш сильно виявляється у функціонуванні індивідуальних підприємств, — це:

- а) сильний безпосередній стимул вести справи ефективно;
- б) спеціалізація в управлінні;

- в) можливість утворення капіталу в необхідному розмірі;
- г) поділ ризику з іншими учасниками діяльності.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Особливості визначення головних напрямів діяльності підприємств різних форм власності та сфер діяльності.
2. Мета створення та особливості функціонування об'єднань підприємств.
3. Активізація підприємницької діяльності в Україні.
4. Тенденції та проблеми розвитку малих підприємств в Україні.
5. Проблеми створення та функціонування спільних підприємств в Україні.
6. Правові засади діяльності підприємств за умов ринкової економіки.
7. Доцільність та ефективність створення холдингових компаній в окремих галузях економіки.
8. Роль і місце малого підприємництва в економіці держави.
9. Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності.
10. Державне регулювання діяльності підприємств: міжнародний та вітчизняний досвід.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.М. Бойчик – К.: Атіка, 2002. – 480 с.
2. Мельник Л.Г. Економіка підприємства: Конспект лекцій: навч. посіб. / Л.Г. Мельник, О.І. Карінцева. – Суми: ВДТ «Університетська книга», 2003. – 412 с.
3. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2003. – 608 с.
4. Економіка підприємства: навч. посіб. / за заг. ред. В.Г. Герасимчука, А.Е. Розенплентера. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2003. – 246 с.

5. Економіка підприємства: навч. посіб. для ВНЗ. / за ред. А.В. Шегди. – 2-ге вид., стер. Рекомендовано МОН – К.: Знання-Прес, 2002. – 335 с.

6. Сідун В.А. Економіка підприємства: навч. посіб. / В.А. Сідун, Ю.В. Пономарьова. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 355 с.

7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р., № 436 – IV.

8. Закон України «Про акціонерні товариства» 29.10.2008 N 202 // Урядовий кур'єр. – 2008. – 10.

9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–ГУ.

ТЕМА 3

ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Взаємозв'язок факторів – це рівень сили, з яким зміна одного фактора впливає на інші фактори.

Віддалений вплив – серія факторів, які беруть початок за межами фірми, як правило, незалежні від внутрішньої ситуації, яка склалася в організації. До віддаленого впливу належать: екологічний, економічний, політико-правовий, соціально-культурний, демографічний і технологічний впливи.

Галузь – сукупність усіх підприємницьких одиниць, що існують для задоволення певної групи потреб. Галузь не має нічого спільного з формальними і юридичними корпоративними структурами.

Державне середовище – держава в економіці може відігравати три різні ролі: невтручання держави в процеси економіки (вільний ринок); радикальне втручання в економіку (соціалізм і комунізм); прагматичне втручання, тобто узгодження політичних поглядів, індивідуальної ініціативи, прибуткової мотивації, ринкових сил (ринок, що регулюється).

До середовища прямого впливу належать постачальники, трудові ресурси, закони й установи державного регулювання, споживачі й конкуренти.

До середовища непрямого впливу відносять стан економіки, науково-технічний прогрес, соціально-культурні та політичні зміни, групові інтереси і події в інших країнах, що стосуються організації.

Економічне середовище – процеси виробництва продукції та послуг, які завжди перебувають у конкретному зв'язку з еконо-

мічним середовищем: рівнем зайнятості, платіжним балансом, темпами економічного зростання.

Зовнішнє середовище організації – це зовнішні стосовно організації сили, які впливають на її результативність.

Зовнішні фактори – неконтрольовані сили, які мають вплив на рішення менеджерів та їх дії і, в кінцевому підсумку, на внутрішню структуру і процеси в організації.

Зовнішній вплив на організацію – сукупність трьох основних сфер: віддаленого, виробничого і оперативного впливу.

Конкуренти – підприємства, які виробляють таку саму або аналогічну продукцію, що й обрана фірма, і реалізують її на цільових ринках цього підприємства.

Конкурентний аналіз – аналіз, що спрямований на визначення можливостей, загроз і відшукування стратегічних невизначеностей, що можуть створюватися конкурентами, що суперничають на певному ринку. Аналіз починається з визначення головних і потенційних конкурентів.

Макросередовище охоплює матеріально-технічні та економічні умови, суспільні відносини та інститути й інші фактори, що впливають на підприємства та їхнє мікросередовище опосередковано. Серед найважливіших компонентів макросередовища виділяють природне, демографічне, науково-технічне, економічне, екологічне, політичне та міжнародне оточуюче середовище.

Метод PEST – метод, за допомогою якого проводиться аналіз чотирьох груп факторів (P (Policy) – політика, E (Economy) – економіка, S (Society) – суспільство (соціум), T (Technology) – технологія).

Метод SWOT – метод, який дозволяє встановити лінії зв'язку між зовнішніми можливостями і загрозами та сильними і слабкими сторонами фірми. Така робота спрямована на те, щоб стратегія фірми якнайкраще поєднувала зовнішню ситуацію (можливості і загрози) з потенціалом фірми (сильними і слабкими сторонами).

Макротенденції – великі соціальні, економічні, технологічні чи політичні зміни, що повільно розвиваються, термін формування яких складає від 7 до 10 років і більше, і які можуть вплинути на суспільство й окрему організацію.

Мікросередовище – це середовище прямого впливу на підприємство. Його утворюють певні суб'єкти – споживачі, конкуренти, державні органи, фінансово-кредитні установи та інші зовнішні агенти і контрагенти. Оскільки підприємство є системоутворюючим ядром мікросередовища, то будь-які зміни в

його діяльності справляють прямий і зворотний вплив на всі взаємопов'язані з ним елементи середовища і на середовище в цілому.

Операційне оточення – конкурентна позиція, образ споживача, ринок робочої сили, інтереси посередників, відносини постачальників і кредиторів.

Політичне середовище – внутрішній ринок перебуває під впливом політичних подій і рішень, аналогічно цьому політичні фактори можуть впливати на операції у сфері міжнародного бізнесу.

Посередники – підприємства, що допомагають фірмі у прокуванні, збуті й поширенні її продукції.

Правове середовище – всі бізнес-організації працюють у юридичних рамках, норми права регулюють поведінку бізнес-організацій і вирішують спори, конфлікти між ними і суспільством у цілому. Тому розвиваються закони, контрактне право, захист споживачів тощо.

Постачальники – це господарські одиниці й окремі особи, що забезпечують фірму і її конкурентів матеріальними ресурсами, необхідними для виробництва конкретних товарів і послуг.

Примхи – ті чи інші непрогнозовані, непередбачені зміни в зовнішньому середовищі, що існують нетривалий період часу і звичайно не мають «серйозного» соціального, економічного чи політичного значення.

П'ять основних конкурентних сил – модель п'яти конкурентних сил, розроблена професором Гарвардської школи бізнесу М. Портером, в якій стверджується, що стан конкуренції в галузі залежить від:

1. Суперництва між продавцями усередині галузі.
2. Фірма, що пропонують товари-замінники (субститути).
3. Можливості появи нових конкурентів усередині галузі.
4. Здатності постачальників сировини, матеріалів і комплектуючих, які використовуються фірмою, диктувати свої умови.
5. Здатності споживачів продукції фірми диктувати свої умови.

Ресурсне середовище – реальні можливості оточуючого середовища забезпечувати стійке функціонування виробництва підприємств, отримання необмеженої кількості ресурсів, не порушуючи при цьому стійкості та рівноваги параметрів, які визначають тривалість перебування людства на землі.

Соціальне середовище – зростання населення, розвиток культури, освіти визначають характер зростаючого потенційно-

го ринку; вимірювання потреби в кількості та якості благ, які споживаються (продуктів, житла, комфорту), зміна стилю життя призводить до трансформації понять зайнятості та відпочинку, здорового способу життя, комфорту житла, а все разом – мотивація для зміни виробництва благ і послуг.

Споживачі – фізичні або юридичні особи, які споживають продукцію фірми. Вони можуть бути потенційними (здатними купити певний товар) або безпосередніми (бажають і мають змогу придбати певний товар).

Тенденції – більш передбачені і тривалі зміни в зовнішньому середовищі, які можуть спостерігатися в різних країнах, на різних ринках і супроводжуватися певними новими подіями.

Технологічне середовище – динаміка попиту і пропозиції на ринку праці, ресурсів і фінансів впливає на темпи інноваційних процесів у технології. Сили конкуренції стимулюють процес розвитку технологій.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

Рис. 3.1. Зовнішнє середовище підприємства

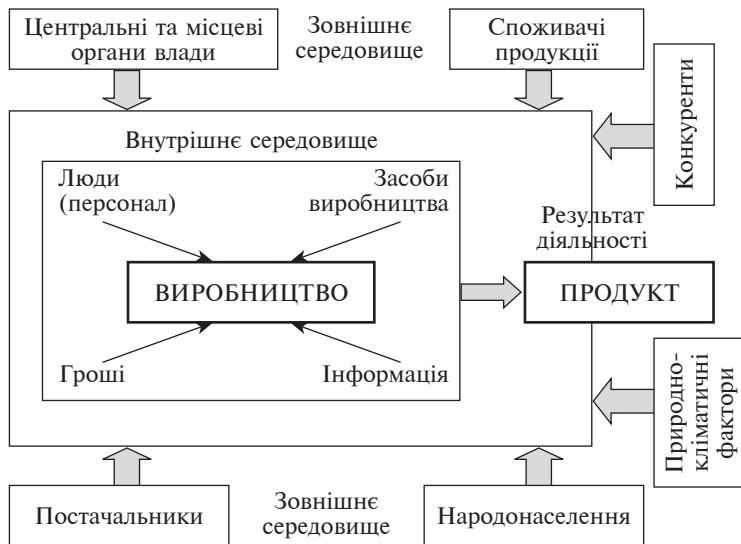

Рис. 3.2. Зовнішнє і внутрішнє середовище підприємства

Рис. 3.3. Фактори зовнішнього середовища підприємства непрямої дії

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Охарактеризуйте зовнішнє середовище підприємства в Україні, способи адаптації його до умов ринкової економіки.
2. Зробіть порівняння й узагальнення політичних, правових, економічних, соціокультурних, технологічних факторів.
3. Висвітліть вплив факторів на становище та діяльність підприємства, на його стратегію.
4. Покажіть вплив зовнішніх факторів на результативність виробництва.
5. Який основний результат аналізу зовнішнього середовища фірми?
6. Які фактори зовнішнього середовища відносять до макросередовища, а які – до мікросередовища?
7. Охарактеризуйте призначення й особливості застосування методу SWOT-аналіз при діагностиці мікросередовища.
8. Охарактеризуйте призначення й особливості застосування методу PEST-аналіз.
9. Прокоментуйте, беручи до уваги розуміння впливу зовнішнього середовища на організацію, чому вважається, що державні підприємства працюють менш ефективно, ніж приватні фірми.
10. Навіщо проводять аналіз конкурентів? Чи завжди треба аналізувати конкурентне середовище?
11. Стан конкуренції в галузі залежить від ряду конкурентних сил. Назвіть ці сили, використовуючи модель М. Портера.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 3.1

У рамках розробки стратегічного плану міста Дніпропетровська (свого села, селища, міста) побудуйте SWOT-матрицю суб'єкта підприємницької діяльності. Визначте шляхи посилення впливу сильних сторін суб'єкта підприємницької діяльності та зменшення негативних проявів проблемних факторів.

Завдання 3.2

Ви – директор комунального підприємства «Міський кінотеатр».

Для комунального кінотеатру на цей час актуальними є такі проблеми: існування кінотеатру не за рахунок основної діяль-

ності, а за рахунок орендарів; низька відвідуваність кіносеансів; необхідність ремонтних робіт та заміни обладнання. Населення міста складає 230 тис. осіб. Кінотеатр – останнє в місті підприємство цього профілю.

Завдання. Здійснить SWOT-аналіз ситуації, що склалася на комунальному підприємстві «Міський кінотеатр», на основі якого побудуйте SWOT-матрицю за такою структурою:

SWOT-матриця для оцінки внутрішнього й зовнішнього середовища комунального підприємства «Міський кінотеатр»

Внутрішнє середовище організації	Зовнішнє середовище організації
Сильні сторони	Можливості
Слабкі сторони	Загрози

Запропонуйте організаційні, технологічні та інформаційні заходи, які сприятимуть підвищенню ефективності функціонування кінотеатру.

Завдання 3.3

ДП «БКС-Соки» є виробником сокової продукції, яка випускається під торговою маркою «СМАК», права на яку також належать їй. При цьому компанія не володіє ані виробничими потужностями, ані будь-якими іншими основними засобами, а лише орендує необхідні з них. Вийшовши на ринок соків України в середині 1997 р., компанія активно і надзвичайно вдало розпочала свою маркетингову діяльність, займаючи наприкінці 1998 р. більше 10%. Поглиблення економічної кризи, зниження платоспроможності споживачів і, як наслідок, загострення конкуренції між вітчизняними виробниками сокової продукції негативно позначилось на темпах зростання обсягів продажу соків ТМ «СМАК», які значно сповільнилися. Компанія виявилася неготовою до того, щоб вдало знизити негативний вплив факторів зовнішнього середовища. Рівень конкуренції на ринку вітчизняної сокової продукції досить високий, при цьому не спостерігається значної якісної та цінової диференціації продукції різних торгових марок. Як цільовий сегмент компанія «БКС-Соки» розглядає споживачів, які вживають соки як джерело вітамінів, надають перевагу вітчизняній продукції, віком від 18 до 35 років, мають середній та вище середнього рівень доходу, переважно несімейні або ж кількість членів сім'ї не перевищує 3 чоловік.

Незважаючи на те, що на сьогодні компанія має досить стійкі обсяги продажу і відносно високу частку ринку, керівництво не задоволене таким станом речей і прагне оволодіти значно більшою часткою ринку. Тому своїм поточним основним завданням вважає розробку заходів щодо збільшення обсягу продажів сокової продукції торгової марки «СМАК». Проблема в тому, а що все ж такі первинне?

Здійсніть аналіз зовнішнього середовища за методикою структурного аналізу п'яти конкурентних сил М. Портера (проникнення нових конкурентів; загроза появи на ринку товарів-субститутів, вироблених за іншою технологією; можливості покупців; можливості постачальників; конкуренція між компаніями, які вже закріпилися на ринку).

Питання для обговорення:

1. Які основні джерела формування конкурентних переваг можна визначити для ДП «БКС-Соки»?

2. Через які точки диференціації сокової продукції компанія може впливати на купівельну поведінку потенційних споживачів і зменшити сезонність споживання соків?

3. Який тип стратегії диференціації слід обрати компанії «БКС-Соки»:

а) стосовно однотипних товарів конкурентів;

б) стосовно диференціації власного товарного асортименту?

Завдання 3.4

Відвідайте декілька торговельних центрів Дніпропетровська. Чи має кожен з конкуруючих закладів своє обличчя і чи можливо замінити один на інший без будь-яких наслідків? Чи помітною для вас була відмінність у типі та поведінці споживачів, що відвідували ці заклади? Основна мета підприємства – це максимальне задоволення споживачів. Проаналізуйте діяльність торговельних закладів, які ви відвідали, і визначте, якою мірою вони реалізують цю мету.

Завдання 3.5

Відвідайте ресторан швидкого харчування McDonald's і зробіть замовлення. Зверніть увагу на те, які питання вам поставлять, простежте, яким чином виконується ваше замовлення. Потім відвідайте кафе, що знаходиться у вашому районі навчання. Які питання вам поставлять там, зверніть увагу яким чином виконується ваше замовлення – як і в McDonald's, чи по-іншому. Чи є суттєва різниця між виконаннями вашого замовлення в різ-

них закладах? Якщо так, подумайте, у чому вона полягає. Можливо, справа в тому, що в різних закладах різні стратегії? Яка з них більше нагадує концепцію вдосконалення виробництва чи інтенсифікації збутових зусиль? Які переваги отримує фірма, що здійснює аналіз зовнішнього середовища (оцінку конкурентної ситуації, SWOT-аналіз; визначення цільової аудиторії тощо)?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. До політичного фактора зовнішнього середовища належить питання:

а) про владу – центральна влада регулює механізм обігу грошей у державі, а також ряд інших ключових умов одержання основних ресурсів для діяльності будь-якої організації;

б) формування та розподілу основних економічних ресурсів, які для більшості конкретних організацій є найважливішою загальною умовою їхньої ділової активності;

в) швидких технологічних змін перед будь-якою організацією, тому що виникає постійна загроза втрати ринку продукту через його витіснення більш технологічним продуктом.

2. PEST означає, що цим інструментом стратегічного аналізу досліджуються:

а) політичний, економічний, соціокультурний і технологічний аспекти зовнішнього середовища організації;

б) мотивація роботи співробітників, заохочування колективної праці, охорона навколишнього середовища;

в) виконання договірних зобов'язань, виконання фінансової дисципліни, моніторинг зовнішнього середовища організації.

3. Економічний аспект зовнішнього середовища передбачає вирішення питань:

а) про владу – центральна влада регулює механізм обігу грошей у державі, а також ряд інших ключових умов одержання основних ресурсів для діяльності будь-якої організації;

б) формування та розподілу основних економічних ресурсів, які для більшості конкретних організацій є найважливішою загальною умовою їхньої ділової активності;

в) швидких технологічних змін перед будь-якою організацією, тому що виникає постійна загроза втрати ринку продукту через його витіснення більш технологічним продуктом.

4. Технологічний фактор зовнішнього середовища передбачає вирішення питання:

а) про владу – центральна влада регулює механізм обігу грошей у державі, а також ряд інших ключових умов одержання основних ресурсів для діяльності будь-якої організації;

б) формування та розподілу основних економічних ресурсів, які для більшості конкретних організацій є найважливішою загальною умовою їхньої ділової активності;

в) швидких технологічних змін перед будь-якою організацією, тому що виникає постійна загроза втрати ринку продукту через його витіснення більш технологічним продуктом.

5. Зовнішнє середовище – це:

а) сукупність суб'єктів господарювання, політичних, соціальних, економічних, природних факторів, національних і міждержавних інституційних структур, інших зовнішніх щодо підприємства умов і факторів, які визначають поведінку підприємства в суспільстві;

б) матеріально-технічні й економічні умови господарювання, суспільні відносини та інститути, інші фактори, які впливають на підприємство та його мікро-середовище опосередковано. Серед основних компонентів або груп факторів макросередовища вирізняють такі: природно-екологічне, соціально-демографічне, політико-правове, науково-технічне, економічне, міжнародне середовище.

6. Макросередовище – це:

а) сукупність суб'єктів господарювання, політичних, соціальних, економічних, природних факторів, національних і міждержавних інституційних структур, інших зовнішніх щодо підприємства умов і факторів, які визначають поведінку підприємства в суспільстві;

б) матеріально-технічні й економічні умови господарювання, суспільні відносини та інститути, інші чинники, які впливають на підприємство та його мікро-середовище опосередковано. Серед основних компонентів або груп факторів макросередовища вирізняють такі: природно-екологічне, соціально-демографічне, політико-правове, науково-технічне, економічне, міжнародне середовище.

7. Постійне місце, де укладаються угоди щодо продажу як наявних, так і «майбутніх» товарів, має назву:

а) фондова біржа;

- б) товарна біржа;
- в) торговельно-посередницька компанія;
- г) виставка-ярмарок.

8. Якщо певного товару на ринку недостатньо, то його доцільно реалізовувати через:

- а) ярмарок;
- б) оформлення кредиту;
- в) аукціон;
- г) фондову біржу.

9. «Універсальним» видом підприємницької діяльності є:

- а) виробнича;
- б) споживча;
- в) маркетингова;
- г) фінансова.

10. Генеральний план дії, який розрахований на досягнення підприємством поставленої мети, називається:

- а) бізнес-планом;
- б) стратегією підприємства;
- в) довгостроковим інвестиційним планом;
- г) планом виробництва і реалізації продукції.

11. Спеціалізація у виробництві як підхід до розроблення стратегії обов'язково передбачає наявність на підприємстві:

- а) якісного маркетингу, належного потенціалу для науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт;
- б) інформації щодо потреб споживачів певного ринкового сегмента;
- в) прогресивної організації виробництва;
- г) гарної інженерно-технологічної бази.

12. Частина споживачів, які прийняли рішення про придбання того чи іншого товару – це:

- а) потенційний ринок;
- б) реальний ринок;
- в) освоєний ринок;
- г) обслуговуваний ринок.

13. Визначення цільового ринку конкретної продукції охоплює термін:

- а) сегментування ринку;
- б) дослідження попиту;
- в) соціальна оцінка ринку;
- г) вивчення дефіциту товару на ринку.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Тенденції розвитку економіки України, які можна розглядати як можливості, а які – як загрози стосовно підприємств.
2. Можливості і загрози, що виникають перед підприємствами різноманітних галузей.
3. Бар'єри входу нових фірм у галузь.
4. Вплив інфраструктури м. Дніпропетровська на ефективність діяльності окремої фірми.
5. Характеристика зовнішнього середовища (на прикладі конкретного регіону, країни тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.М. Бойчик – К.: Атіка, 2002. – 480 с.
2. Мельник Л.Г. Економіка підприємства: конспект лекцій: навч. посіб. / Л.Г. Мельник, О.І. Карінцева. – Суми: ВДТ «Університетська книга», 2003. – 412 с.
3. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2003. – 608 с.
4. Економіка підприємства: навч. посіб. / за заг. ред. В.Г. Герасимчука, А.Е. Розенплентера. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2003. – 246 с.
5. Економіка підприємства: навч. посіб. для ВНЗ / за ред. А.В. Шегди. – 2-ге вид., стер. Рекомендовано МОН – К.: Знання-Прес, 2002. – 335 с.
6. Сідун В.А. Економіка підприємства: навч. посіб. / В.А. Сідун, Ю.В. Пономарьова. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 355 с.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р., № 436 – IV.
8. Мескон М.Х. Основы менеджмента: пер. с англ. / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Дело, 1999. – 800 с.

ТЕМА 4

СТРУКТУРА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Менеджмент – сукупність методів, форм, засобів управління виробництвом для досягнення поставлених завдань або визначеної мети (підвищення ефективності виробництва, збільшення прибутку тощо).

Планування – функція управління, що визначає перспективи розвитку економічної системи та її майбутній стан, обумовлені темпами розвитку, джерелами, обраними методами і формами виробництва для досягнення сформульованої мети у вигляді конкретних планових моделей (розрахунків) завдань і показників з установленням термінів виконання.

Організація – функція управління, метою якої є формування керівної і керованої систем, а також зв'язків і відносин між ними, що забезпечують кооперування людей і знарядь праці з максимальною ефективністю перебігу їх спільної трудової діяльності.

Мотивація – функція управління, яка вказує на комплекс причин, що спонукають членів трудового колективу до спільних впорядкованих і узгоджених дій для досягнення поставленої перед суб'єктом господарювання мети.

Контроль – функція управління, яка завершує будь-яку діяльність і являє собою перевірку, а також постійне спостереження з метою перевірки чи нагляду.

Принципи управління – це певні засади і правила, якими керуються менеджери в процесі управлінської діяльності.

Методи управління – це способи цілеспрямованого впливу на працівників і виробничі колективи для досягнення поставлених перед ними завдань.

Економічні методи управління – це методи, в основі яких лежить свідоме використання системи економічних законів, еко-

номічний розрахунок, економічні інтереси, передбачення економічних результатів від прийнятих рішень, матеріальна зацікавленість і відповідальність працівників.

Адміністративно-правові методи управління – методи управління, які передбачають юридичний (правовий) і адміністративний вплив на відносини людей в процесі виробництва, оскільки ці відносини регулюються певними правовими нормами.

Соціально-психологічні методи управління – методи управління, що реалізують мотиви соціальної поведінки людини: матеріальне заохочення, змістовний характер праці, можливості для прояву ініціативи, кваліфікаційне зростання тощо.

Органіграма – схематичне зображення структури управління, зв'язків між підрозділами, службами та органами управління.

Організаційна структура управління – категорія менеджменту, яка відображає організаційний бік відносин управління і становить єдність рівнів і ланок управління у їх взаємозв'язку.

Ланка управління – відокремлений орган (працівник), наділений функціями управління, правами для їх реалізації, визначеною відповідальністю за виконання функцій та використання прав.

Рівень управління – сукупність ланок управління на певному щаблі ієрархії управління. Рівні управління, поєднуючи різні ланки, характеризують рівень концентрації процесу управління і послідовність підпорядкування одних ланок іншим зверху донизу.

Бюрократичні (механістичні) організаційні структури – структури, які характеризуються високим рівнем поділу праці, розвинutoю ієрархією управління ланцюгом команд, наявністю численних правил і норм поведінки персоналу, підбором кадрів за діловими та професійними якостями.

Адаптивні (органічні) організаційні структури – структури, що розробляються та впроваджуються з метою забезпечення можливостей реагувати на зміни зовнішнього середовища та впроваджувати нову наукомістку технологію.

Лінійна структура – це така структура, між елементами якої існують лише одноканальні взаємодії, кожен підлеглий має лише одного лінійного керівника, який виконує всі адміністративні та інші функції у відповідному підрозділі.

Функціональна структура – структура, яка передбачає наявність штабів, але їх персонал має не лише дорадчі права, а й право управління і прийняття рішень.

Лінійно-функціональна структура – структура управління, яка спирається на розподіл повноважень та відповідальність за функціями управління і прийняття рішень по вертикалі.

Дивізіональна структура – це структура управління, яка будується не за функціональними ознаками, а за принципами групування виробничих підрозділів за продуктами, групами споживачів, за місцем розташування.

Матрична структура – це структура, яка передбачає створення поряд з лінійними керівниками та функціональним апаратом управління тимчасових проектних груп, які формуються із спеціалістів функціональних підрозділів і займаються створенням нових видів продукції (послуг).

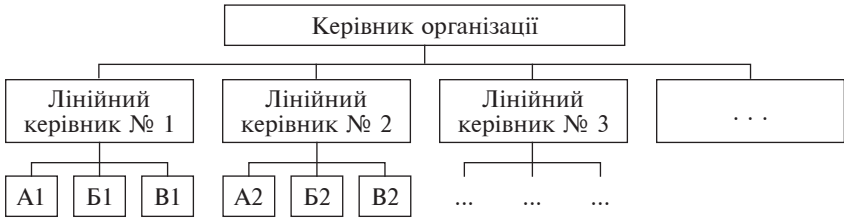
СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

Рис. 4.1. Функціональна організаційна структура управління

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Висока компетентність спеціалістів, які відповідають за здійснення конкретних функцій. 2. Розширення можливостей лінійних керівників у питанні стратегічного управління виробництвом, передавання ряду функцій спеціалізованим ланкам. 3. Створює можливість централізованого контролю стратегічних результатів. 4. Відповідність структури стратегії. 5. Підвищує ефективність управління там, де завдання є повсякденними та повторюваними. 6. Легко реагує на потреби практики створенням нових функціональних служб 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Труднощі у підтриманні постійних взаємозв'язків між різними функціональними службами. 2. Відсутність взаєморозуміння та єдності дій між працівниками функціональних служб різних виробничих відділень фірми. 3. Зменшення рівня відповідальності виконавців за роботу через подвійне підпорядкування. 4. Порухення принципу єдиноначальності. 5. Виникнення проблеми функціональної координації, можливість міжфункціонального суперництва, конфліктів. 6. Формування вузької точки зору менеджменту та вироблення дрібних, часткових рішень. 7. Перенесення відповідальності за прибуток на вищі рівні управління. 8. Наявність випадків неправильного визначення пріоритетів організації функціональними спеціалістами. 9. «Функціональна короткозорість» часто працює проти дійового підприємництва, пристосування до змін

Рис. 4.2. Переваги та недоліки функціональних організаційних структур управління

A1, B1, B1 – виконавці підрозділу 1
 A2, B2, B2 – виконавці підрозділу 2

Рис. 4.3. Лінійна організаційна структура управління

Переваги	Недоліки
1. Встановлення чітких і простих зв'язків між підрозділами. 2. Єдність і чіткість розпорядництва. 3. Узгодженість дій виконавців. 4. Підвищення відповідальності керівника за результати діяльності очолюваного підрозділу. 5. Оперативність у прийнятті рішень. 6. Отримання виконавцями пов'язаних між собою розпоряджень і завдань, забезпечених ресурсами. 7. Особиста відповідальність керівника за кінцеві результати діяльності свого підрозділу	1. Високі вимоги до керівника, який повинен мати різнобічні знання і досвід з усіх функцій управління та сфер діяльності, що, у свою чергу, обмежує можливості керівника ефективно управляти організацією. 2. Перевантаження інформацією, великий потік документації, безліч контактів з підлеглими, вищими та суміжними організаціями. 3. Відсутність спеціалістів з окремих функцій управління. 4. Невідповідність зростаючим вимогам сучасного виробництва

Рис. 4.4. Переваги та недоліки лінійних організаційних структур управління

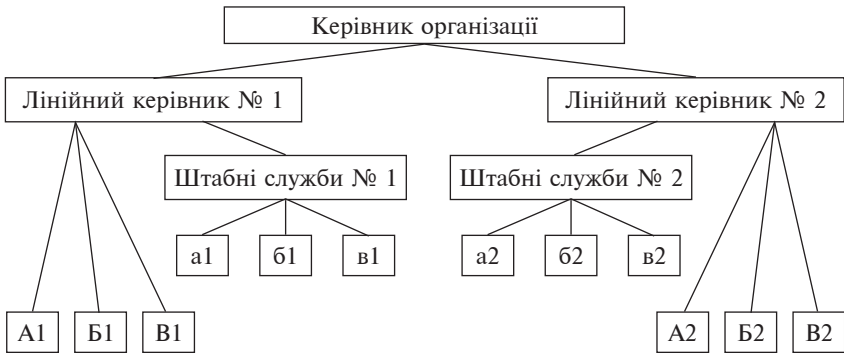

Рис. 4.5. Лінійно-функціональна структура управління

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Висока компетентність спеціалістів, які відповідають за здійснення конкретних функцій. 2. Відповідність структури стратегії. 3. Поєднання принципу спеціалізації управління з принципом єдності керівництва 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Не завжди є гнучкими при вирішенні нових завдань. 2. Ускладнена міжфункціональна координація діяльності з впровадження нових програм. 3. Ускладнена реалізація внутрішньовиробничих конструкторських, технологічних новинок без залучення керівників вищої ланки. 4. Надмірний розвиток системи взаємодії по вертикалі

Рис. 4.6. Переваги та недоліки лінійно-функціональних організаційних структур управління

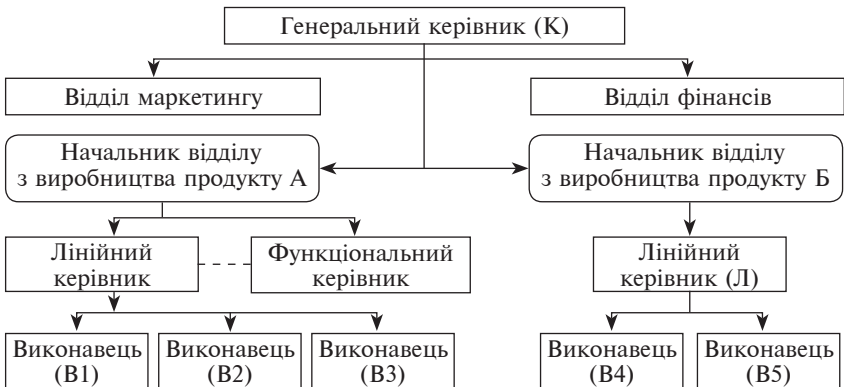

Рис. 4.7. Дивізіональна організаційна структура управління

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення логічних і дійових засобів децентралізації влади. 2. Чітка система підзвітності менеджерів підрозділів за прибутки (збитки). 3. Здатність швидко реагувати на зміну умов конкуренції, технологій, попиту. 4. Поліпшення координації робіт. 5. Наявність можливостей для підготовки менеджерів стратегічного рівня 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дублювання функцій на рівні корпорації підрозділу. 2. Збільшення витрат на утримання персоналу. 3. Проблематичність встановлення оптимального рівня децентралізації. 4. Автономія підрозділів може блокувати досягнення вигод стратегічного поєднання. 5. Наявність випадків надмірної конкуренції між підрозділами за ресурси та увагу корпорації

Рис. 4.8. Переваги та недоліки дивізіональних організаційних структур управління

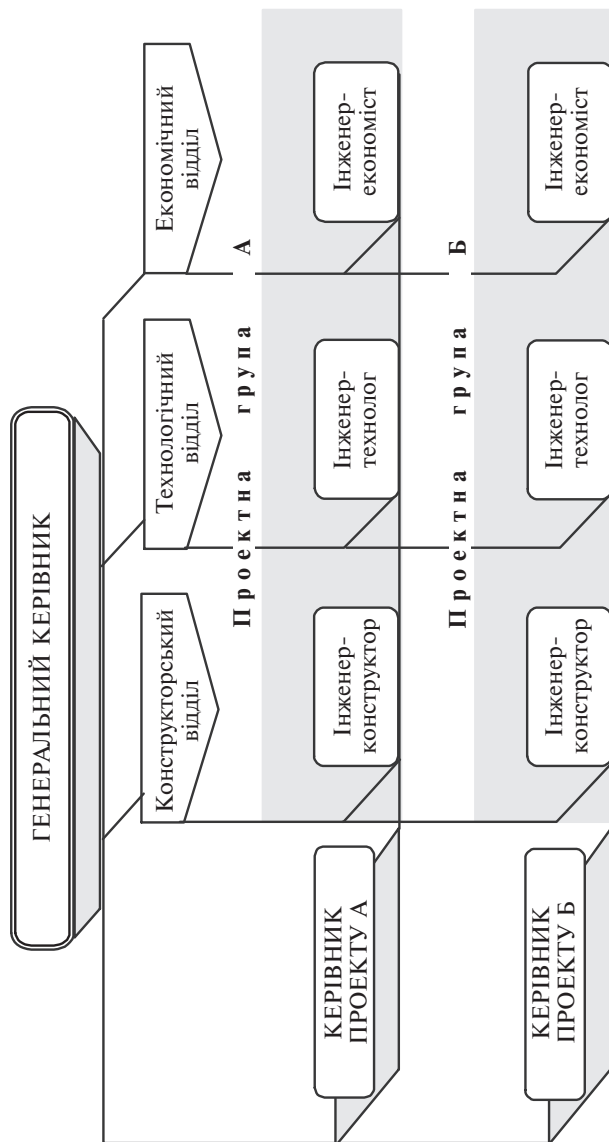

Рис. 4.9. Матрична організаційна структура управління

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Достатня увага кожному із стратегічних пріоритетів. 2. Можливість одночасного впровадження різних типів стратегічної ініціативи. 3. Створення сприятливих передумов для прийняття конструктивних і своєчасних рішень. 4. Заохочення кооперування споріднених видів діяльності. 5. Висока ефективність діяльності управлінського апарату. 6. Чіткий розподіл функцій управління між керівниками проектних груп та функціональних підрозділів. 7. Забезпечення гнучкості та оперативності управління ресурсами при виконанні різних програм у межах підприємства. 8. Скорочення строків створення нової техніки і технології, зменшення вартості робіт, підвищення якості створюваних технічних систем 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Можливість втрати часу на забезпечення ефективних комунікацій. 2. Труднощі в утриманні балансу між різними гілками влади. 3. Неможливість оперативного вирішення проблем через необхідність досягнення консенсусу між різними управлінськими світоглядами. 4. Сприяння розвитку організаційної бюрократії. 5. Непропорційність залучення до трудової діяльності промислово-виробничого персоналу підприємства та можливість виникнення конфлікту інтересів

Рис. 4.10. Переваги та недоліки матричних організаційних структур управління

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Дайте визначення менеджменту. Які є підходи до розгляду управління організацією?

2. Із спостережень президента залізничної компанії: «Більшість менеджерів управлінь залізниць зайняті тим, що перевіряють квитки, змащують деталі локомотива, прочищають парові свистки та демонструють повару вагона-ресторану, як робиться салат. А потім ще дивуються, що їх справи йдуть дедалі гірше». Що, по-вашому, повинні робити менеджери?

3. Назвіть та охарактеризуйте загальні функції управління підприємством.

4. У чому зміст планування на підприємстві? На які види воно поділяється?

5. Складіть проект робочого місця менеджера будь-якого рівня управління і забезпечте його необхідними засобами оргтехніки. Дайте характеристику принципів раціональної організації праці менеджера.

6. У чому сутність організаційної функції менеджменту? Які управлінські дії виконує менеджер в процесі реалізації цієї функції?

7. У чому відмінність між адаптивними та бюрократичними структурами?

8. Опишіть типи бюрократичних та адаптивних структур. У чому специфіка їх використання?

9. Які матеріальні та нематеріальні стимули можна застосувати до працівників організації?

10. Розробіть приклад реалізації моделі процесу контролю в конкретній організації. Чим буде відрізнятися контроль у децентралізованій і сильно централізованій організаціях?

11. Назвіть етапи здійснення контролю. Чому контроль є замкнутим циклом?

12. Які проблеми можуть виникати у керівника в процесі здійснення контролю та які можливі шляхи їх усунення?

13. Назвіть переваги й недоліки ієрархічних та адаптивних організаційних структур управління підприємством.

14. Назвіть умови доцільності використання дивізійної та матричної організаційних структур управління суб'єктами господарювання.

15. Чи можлива продуктова організаційна структура для фірми, що охоплює своєю продукцією весь світ? Чому? Якою має бути організаційна структура такої фірми?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 4.1

Уявіть, що Ви – топ-менеджер великої корпорації. Розробіть «Філософію організації» для своєї компанії та сформулюйте процедуру контролю за її виконанням.

Структура основних розділів філософії організації:

1. Мета та завдання організації.
2. Декларація прав працівника.
3. Що заохочується і що забороняється.
4. Ділові та моральні якості працівника, необхідні для оптимального виконання ним функціональних обов'язків на підприємстві.
5. Умови праці. Робоче місце.
6. Оплата та оцінка праці (система оплати, принципи оплати, система преміювання).

7. Соціальні блага (наприклад, витрати на харчування, відрадження, оплата дитячих закладів, поліпшення житлових умов, представницькі витрати тощо).

8. Соціальні гарантії (наприклад, страхування, медична допомога, матеріальна допомога тощо).

9. Хобі (заохочення захоплень працівників, планові заходи).

Завдання 4.2

Побудуйте дерево цілей для підприємства (галузь обирається довільно) за чотирма рівнями:

- 1) місія;
- 2) стратегічні цілі, що не виходять за межі місії;
- 3) тактичні цілі, що формалізують досягнення стратегічних;
- 4) конкретні кроки, що необхідні для досягнення тактичних цілей.

Завдання 4.3

Фірма, яка виробляє металопрокат, має такі рівні ієрархії: директор — виконавчий директор — начальник цеху — начальник дільниці — майстер. Необхідно розглянути можливу ієрархію владних повноважень (починаючи з нижчого рівня) із зазначенням питань, за вирішення яких відповідає той чи інший керівник.

Завдання 4.4

Наведіть приклад організації, що використовує матричну (проектну) організаційну структуру. Оцініть її переваги та недоліки, зазначте, чи можливе її використання в умовах органів державної влади.

Завдання 4.5

Для довільної фірми визначте, які повноваження керівник делегує своїм заступникам і які з них вони делегують підлеглим.

Завдання 4.6

Підприємство реалізує 90% виробленої продукції в межах національного ринку, однак прагне розширити географію збуту. Для цього було оголошено про перехід від лінійно-функціональної моделі організаційної структури до регіональної. Чи доречні такі дії менеджменту фірми? За яких обставин вони можуть бути виправданими? Аргументуйте.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Який із зазначених типів організаційної структури належить до адаптивних:

- а) бюрократичний;
- б) лінійний;
- в) функціональний;
- г) матричний.

2. Закон синергії щодо функції організації говорить:

- а) сума властивостей організованого цілого перевищує арифметичну суму якостей елементів;
- б) кількість рівнів вертикальної організаційної структури має бути мінімальною;
- в) кількість ланок горизонтальної організаційної структури має бути мінімальною;
- г) кількість підрозділів на кожному ієрархічному рівні залежить від кількості підлеглих на ньому.

3. Організаційний процес складається з таких елементів:

- а) повноваження та відповідальність;
- б) делегування та відповідальність;
- в) очікування та повноваження;
- г) рівні та ланки.

4. Підпорядкованість в організації встановлюється в рамках:

- а) формальної організаційної структури;
- б) неформальної організаційної структури;
- в) одного рівня ієрархії управління;
- г) усі відповіді правильні.

5. Складовою функції організації є:

- а) визначення обов'язків персоналу;
- б) формування стратегії;
- в) визначення системи оплати праці;
- г) складання організаційної структури.

6. Делегування являє собою:

- а) зобов'язання виконувати завдання та відповідати за позитивне вирішення питань;
- б) передавання завдань та повноважень особі, яка бере на себе відповідальність за їх виконання;

в) напрями, за якими розподіляються власні повноваження між різними рівнями організаційної структури;

г) обмежене право використовувати ресурси організації та спрямовувати зусилля деяких її співробітників на виконання відповідних завдань.

7. Делеговане, обмежене, притаманне певній посаді право використовувати ресурси організації означає наявність:

- а) повноважень;
- б) відповідальності;
- в) обов'язків;
- г) правоздатності.

8. Співпідпорядкованість – це:

- а) залежність керівника від підлеглого;
- б) взаємозалежність керівника і підлеглого;
- в) напрями, за якими розподіляються владні повноваження між різними рівнями організаційної структури;
- г) підпорядкованість одночасно кільком керівникам.

9. Для втілення тимчасових проектів використовують структуру:

- а) лінійну;
- б) лінійно-функціональну;
- в) продуктову;
- г) матричну.

10. Більш як одну вертикаль підпорядкування передбачає структура:

- а) функціональна;
- б) лінійна;
- в) лінійно-функціональна;
- г) матрична.

11. Чи несе керівник відповідальність за діяльність/бездіяльність своїх підлеглих:

- а) так, у будь-якому випадку;
- б) ні;
- в) тільки в рамках делегованих повноважень;
- г) лише в рамках формальної організаційної структури.

12. Основна мета організаційної функції в управлінні:

- а) впорядкування розрізнених елементів;
- б) поєднання особистостей керівників та підлеглих;
- в) перехід від стратегії до структури;
- г) забезпечення керованості фірми.

13. Виходячи з наявності або відсутності подвійного підпорядкування, до якого типу організаційної структури найближчі регіональна та продуктова:

- а) функціональної;
- б) лінійної;
- в) лінійно-функціональної;
- г) матричної.

14. Який тип організаційної структури відповідає об'єднанню компаній різних власників на одному або суміжних ринках:

- а) функціональна;
- б) лінійна;
- в) конгломератна;
- г) матрична.

15. Яка організаційна структура характеризується максимальною децентралізацією влади:

- а) функціональна;
- б) конгломератна;
- в) лінійно-функціональна;
- г) матрична.

16. Термін «раціональна бюрократія» як характеристика більшості організацій запропонував:

- а) Ф.У. Тейлор;
- б) А. Файоль;
- в) Л. Гілберт;
- г) М. Вебер.

17. Що із зазначеного є ланкою управління (вказати декілька):

- а) відділ маркетингу;
- б) топ-менеджмент компанії;
- в) провідний фахівець відділу закупівель;
- г) організація в цілому.

18. Який документ визначає службові обов'язки працівника:

- а) наказ про затвердження організаційної структури підприємства;
- б) трудовий договір;
- в) штатний розпис;
- г) посадова інструкція.

19. Необхідність, обов'язок посадової особи відповідати за свої дії, виконуючи поставлені завдання, — це:

- а) відповідальність;
- б) делегування повноважень;
- в) діапазон контролю;
- г) координація робіт.

20. Складність організаційної структури управління визначається:

- а) кількістю структурних підрозділів та рівнів ієрархії управління;
- б) масштабами використання правил, процедур та інших регуляторів поведінки співробітників організації;
- в) розподілом прав, обов'язків і відповідальності по вертикалі управління;
- г) усі відповіді правильні.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Поняття й організація управління діяльністю підприємства.
2. Еволюція концепцій управління підприємством.
3. Сучасні принципи управління підприємством.
4. Вплив методів управління на окремих працівників та колектив у цілому.
5. Функції управління підприємством, їх адаптація до умов ринкової економіки.
6. Порівняння й узагальнення кращого вітчизняного і зарубіжного досвіду управління підприємством.
7. Роль держави і підприємств у подоланні економічної кризи в народному господарстві України.
8. Суть і розвиток корпоративного управління в Україні.
9. Органи управління підприємством, їх роль та функції.
10. Організаційно-економічна необхідність і змістова характеристика діяльності виконавчого органу управління акціонерним товариством.
11. Склад та діяльність ревізійної комісії акціонерного товариства.
12. Шляхи вдосконалення механізму управління підприємством.
13. Об'єктивна необхідність управління підприємствами та іншими суб'єктами господарювання.
14. Чинна в Україні система загальнодержавного управління суб'єктами господарювання і напрями її вдосконалення.
15. Методи управління підприємствами: сутність, пріоритети, узгодженість і взаємодія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баєва О.В. Основи менеджменту: практикум: навч. посіб. / О.В. Баєва, Н.І. Ковальська, Л.О. Згалат-Лозинська. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 524 с.
2. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К.: ЦНЛ, 2010. – 488 с.
3. Економіка підприємства: зб. завдань і тестів для самостійної роботи / Л.Д. Гармідер, О.М. Зборовська, І.Г. Курінна. – Д.: Вид-во ДУЕП, 2008. – 224 с.
4. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 3-тє, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 528 с.
5. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник / О.С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 728 с.
6. Киржнер Л.А. Менеджмент організацій: учеб. пособие / Л.А. Киржнер, Л.П. Киенко, Т.И. Лепейко, А.М. Тимонин. – К.: КНТ, 2006. – 688 с.
7. Кузьмін О.Є. Креативний менеджмент: навч. посібник / О.Є. Кузьмін, С.В. Князь, І.В. Литвин, Д.К. Зінкевич. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 151 с.
8. Літовченко Б.В. Людина в управлінні: навч. посіб. / Б.В. Літовченко. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2004. – 99 с.
9. Петков В. Менеджмент організації: підручник / В. Петков. – К.: КНТ, 2011. – 488 с.
10. Петришин Н.Я. Прикладний менеджмент: навч. посіб. / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, Н.Я. Петришин. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 292 с.
11. Процик І.С. Підприємництво і менеджмент: навч. посіб. / Н.Б. Ярошевич, Т.В. Мирончук, С.Б. Романишин, І.С. Процик. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 240 с.
12. Тарасюк Г.М. Планування діяльності підприємства: навч. посіб. / Г.М. Тарасюк, Л.І. Шваб. – К.: «Каравела», 2003. – 432 с.
13. Червона О.Ю. Економіка підприємства: практикум: навч. посіб. / О.Ю. Червона, С.І. Урба. – Львів: Ліга-Прес, 2012. – 184 с.

ТЕМА 5

РИНОК І ПРОДУКЦІЯ

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Економічна система – сукупність усіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованих на виробництво, обмін, розподіл та споживання товарів і послуг, а також на регулювання такої діяльності відповідно до мети суспільства.

Ринкове середовище – це сфера товарного обігу і пов'язана з ним сукупність товарно-грошових відносин, яка виникає між виробниками (продавцями) та споживачами (покупцями) у процесі купівлі-продажу товарів.

Ринок – тип господарських зв'язків між суб'єктами господарювання, тобто форми господарського зв'язку між товаровиробниками через купівлю-продаж товарів

Вільний ринок – це ринок з великою кількістю незалежних виробників однорідних товарів, які не в змозі впливати на рішення один одного, на рівень цін.

Монополізований ринок – це ринок, для якого характерна незначна кількість виробників товарів певного виду, існує дефіцит необхідної інформації, обмежений доступ до ресурсів.

Регульований ринок – це ринок, який регулюється і контролюється державою за допомогою спеціальних заходів адміністративного та економічного характеру.

Ринок засобів виробництва – це система економічних відносин, які формуються на вартісній основі між різними суб'єктами підприємницької діяльності щодо організації, купівлі-продажу засобів виробництва (машин, устаткування, обладнання, енергії, палива, сировини, матеріалів тощо).

Ринок товарів споживання і послуг – це система економічних відносин, які формуються на вартісних засадах між виробниками (продавцями) і споживачами (покупцями) щодо організації, купівлі-продажу споживчих товарів і послуг.

Інфраструктура ринку — система державних, приватних і громадських інститутів (організацій і установ) і технічних засобів, що обслуговують інтереси суб'єктів ринкових відносин, забезпечують їхню ефективну взаємодію та регулюють рух товарно-грошових потоків.

Біржа — це установа, де здійснюється купівля-продаж масових товарів (товарна біржа), цінних паперів (фондова біржа), валюти (валютна біржа), нерухомого майна (біржа нерухомого майна), робочої сили (біржа праці).

Брокер — це посередник при укладенні угод між покупцями і продавцями товарів.

Продукція — це матеріальний або духовний результат цілеспрямованої діяльності людини.

Виріб — одиниця промислової продукції, кількість якої визначається в штуках або екземплярах.

Виріб готовий — закінчений у процесі виробництва виріб, який повністю укомплектований, відповідає діючим стандартам, відправлений на склад готової продукції й оформлений відповідними документами.

Послуга — це результат взаємодії виконавця і споживача чи результат власної діяльності виконавця, спрямованої на задоволення потреб споживача (наприклад, виконання окремих робіт).

Ресурси — це сировина, корисні копалини та інші речі, які використовуються у виробництві й наданні послуг.

Товарний асортимент — це група товарів, тісно пов'язаних між собою схожістю принципів функціонування, продажем одним і тим самим групам покупців, реалізацією через аналогічні канали збуту або належністю до одного й того ж діапазону цін.

Глибина асортименту — кількість моделей, розмірів або відтінків смаку, кількість різновидів товару певного товарного асортименту.

Широта асортименту — різноманітність товару в асортименті (або кількість асортиментних груп).

Товарна номенклатура — сукупність усіх асортиментних груп товарів і товарних одиниць, які компанія пропонує покупцям.

Насиченість товарної номенклатури — чисельність окремих товарів компанії.

Широта товарної номенклатури — кількість асортиментних груп, які випускає компанія.

Глибина товарної номенклатури — кількість варіантів виконання кожної торгової марки (товару) в межах асортиментної групи.

Гармонійність товарної номенклатури — це ступінь близькості між товарами різних товарних асортиментів з точки зору

використання, вимог до організації виробництва, каналів дистрибуції і т.д.

Поглиблення асортименту – доповнення товарів тієї самої категорії.

Скорочення асортименту – зменшення глибини асортименту шляхом вилучення альтернативних розмірів, моделей або смакових відтінків асортименту.

Звуження асортименту – зменшення широти асортименту шляхом скорочення різновидів товарів суміжних товарних категорій.

Асортиментна політика – система поглядів та комплекс заходів щодо управління асортиментом товарів на всіх рівнях в інтересах окремих суб'єктів ринку та держави в цілому.

Товарна продукція – вартість всієї продукції, виробленої підприємством і призначеної для реалізації на сторону або для власних невиробничих потреб.

Валова продукція – сумарний обсяг у вартісному вираженні закінчених і незакінчених промислових виробів та робіт, призначених для реалізації, включно з товарною продукцією, залишками незавершеного виробництва, інструментами і технологічним оснащенням власного виробництва.

Чиста продукція – показник обсягу виробництва підприємства в грошовому еквіваленті за певний період часу, що характеризує вартість новоствореного продукту. Вона визначається вирахуванням з обсягу валової продукції матеріальних витрат і суми амортизаційних відрахувань.

Реалізована продукція – вартість відвантаженої продукції, яка у вигляді платежу надійшла на рахунки підприємства.

Життєвий цикл товару – стадії, які проходить товар від розробки та появи на ринку до зростання, зрілості та спаду.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

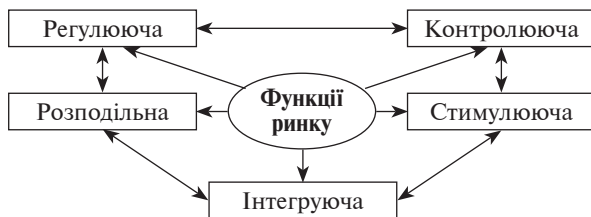

Рис. 5.1. Функції ринку

Рис. 5.2. Види ринків

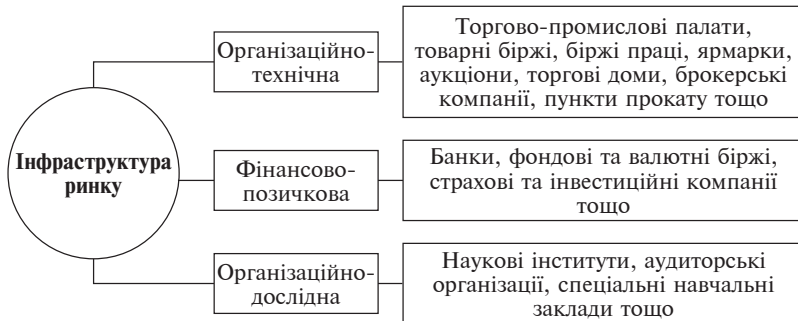

Рис. 5.3. Інфраструктура ринку

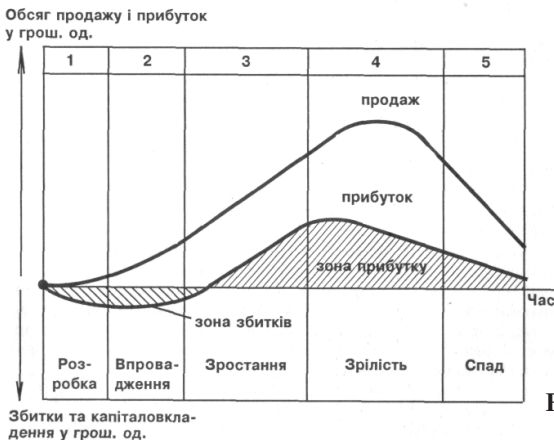

Рис. 5.4. Життєвий цикл товару

Асортиментні стратегії		Тип змін	
		Доповнення до асортименту	Вилучення з асортименту
Напрями змін	Глибина асортименту	<i>Поглиблення асортименту</i>	<i>Скорочення асортименту</i>
	Широта асортименту	<i>Підтримка марок</i>	<i>Звуження асортименту</i>

Рис. 5.5. Матриця асортиментних стратегій

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Назвіть види ринків у розвинутих країнах.
2. Охарактеризуйте функції ринку.
3. Назвіть та коротко охарактеризуйте основні елементи ринкової інфраструктури.
4. Опишіть варіанти співвідношення попиту і пропозиції на ринку.
5. Які бар'єри перешкоджають проникненню на ринок нових фірм?
6. Що належить до головних елементів ринкової економіки?
7. Які загальні принципи та етичні норми поведінки суб'єктів господарювання існують на ринку?
8. Дайте загальну характеристику продукції підприємства.
9. Як класифікується продукція підприємства?
10. Дайте визначення товарного асортименту та номенклатури. Яка відмінність між цими поняттями?
11. Назвіть асортиментні стратегії, які може обрати виробниче підприємство.
12. Назвіть причини скорочення та поглиблення асортименту.
13. Опишіть методологію розрахунку валової, товарної, чистої та реалізованої продукції.
14. Опишіть порядок формування товарного асортименту.
15. Як впливають ринкові потреби на продукцію підприємства?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 5.1

Річним планом підприємства передбачається випуск продукції, який наведено в табл. 5.1.

Таблиця 5.1

Випуск продукції підприємством

Виріб	Кількість, тис. од.		Оптова ціна, грн
	План	Факт	
А	200	310	100
Б	1000	1250	250
В	450	300	920
Г	135	245	580

Визначити, на скільки відсотків виконано план у грошовому вираженні і за номенклатурою.

Завдання 5.2

Проаналізуйте, керуючись даними табл. 5.2, план продажу за попередній період, використовуючи такі показники:

- 1) абсолютний приріст (зменшення) обсягу продажу;
- 2) зміна номенклатури (асортименту) продукції;
- 3) індивідуальний індекс фізичного обсягу реалізованої продукції.

Таблиця 5.2

Обсяг продажів продукції

Виріб	Обсяг продажів, тис. грн	
	План	Факт
А	1200	1190
Б	2700	2880
В	—	270
Г	1210	1450
Д	500	290

Завдання 5.3

Підприємство виготовило продукції основного виробництва на суму 3250 тис. грн. Роботи виробничого характеру, що були виконані на сторону, – 140 тис. грн. Вартість напівфабрикатів власного виробництва – 370 тис. грн, з них 70% викорис-

тано у власному виробництві. Розмір незавершеного виробництва збільшився на кінець року на 50 тис. грн. Залишки готової продукції на складі на початок року – 30 тис. грн, на кінець року – 39 тис. грн.

Визначте обсяг товарної, валової, реалізованої продукції підприємства.

Завдання 5.4

Визначте товарну, реалізовану, валову і чисту продукцію, виходячи з даних табл. 5.3.

Таблиця 5.3

Вихідні дані

Показник	Одиниця вимірювання	Значення
1. Виробництво продукції в натуральному вираженні: виріб А виріб Б виріб В	од.	550 700 600
2. Відпускна ціна одиниці продукції: виріб А виріб Б виріб В	грн	10000 12000 8000
3. Обсяг напівфабрикатів, що реалізуються на сторону	тис. грн	2200
4. Послуги виробничого характеру, що надаються на сторону	тис. грн	3000
5. Залишки незавершеного виробництва: на початок року на кінець року	тис. грн	1200 1400
6. Матеріальні та прирівняні до них витрати	тис. грн	17200
7. Вартість сировини та матеріалів замовника	тис. грн	240
8. Залишки нереалізованої продукції на: на початок року на кінець року	тис. грн	800 560

Завдання 5.5

Визначте обсяг реалізованої продукції у вартісному вираженні, виходячи з таких даних:

– річний випуск продукції: виріб А – 550 шт., виріб Б – 730, виріб В – 600, виріб Г – 400;

– оптова ціна: за виріб А – 100 грн, Б – 1800, В – 1200, Г – 900;

- залишки готової продукції на початок планового року – 2530 тис. грн;
- вартість річної продукції, відвантаженої замовнику, але не сплаченої ним у базовому році – 1700 тис. грн;
- залишки нереалізованої продукції на кінець року склали 4880 тис. грн.

Завдання 5.6

У плановому році підприємство планує випустити 1000 од. виробів А за ціною 500 грн/од. та 3000 од. виробів Б за ціною 600 грн / од. Крім того, планується виготовити комплектуючих виробів на суму 2500 тис. грн, у тому числі для сторонніх замовників – на 1500 тис. грн; також у плані передбачаються зміни залишків готової продукції на складі з 2000 до 500 тис. грн.

Розрахуйте план з товарної, валової та реалізованої продукції.

Завдання 5.7

Підприємство випускає столярну продукцію, що характеризується такими даними (табл. 5.4).

Таблиця 5.4

Характеристика столярної продукції

Найменування продукції	План випуску в натуральному вираженні	Норма трудомісткості, люд./дн
Віконні блоки, м ²	1500	0,45
Дверні блоки, м ²	850	0,27
Плінтуси	40000	0,06

Розрахуйте план випуску продукції в умовно-натуральних показниках м² віконних блоків.

Завдання 5.8

Визначте темпи зростання обсягу виробництва товарної та чистої продукції, а також основних показників виробництва (табл. 5.5). Зробіть висновки.

Таблиця 5.5

Обсяг виробництва товарної та чистої продукції

Показники	Базовий період	Звітний період
Обсяг товарної продукції, тис. грн, у тому числі:	800	820
– матеріали	224	265
– амортизація	15	15
– витрати на оплату праці	120	110

Завдання 5.9

У I кв. підприємство планує виготовити продукції і напівфабрикатів у розрізі структурних підрозділів:

1) цех 1 – на суму 2050 тис. грн, з них 950 тис. грн буде використано у власному виробництві; реалізовано на сторону – 320 тис. грн; інші напівфабрикати будуть передані на обробку в цех 2;

2) цех 2 – на суму 380 тис. грн, з них планується реалізувати на сторону – 210 тис. грн, а інші напівфабрикати передати в цех 4;

3) цех 3 – на суму 140 тис. грн, при цьому вся продукція призначається для внутрішньозаводського використання;

4) цех 4 – на суму 4600 тис. грн;

5) навчальні майстерні – на суму 840 тис. грн.

Продукція цеху 4 і навчальних майстерень повністю реалізується на сторону. Також планується виготовити устаткування на 175 тис. грн для власного капітального будівництва і надати послуги промислового характеру на сторону на суму 90 тис. грн.

Залишки незавершеного виробництва на початок кварталу – 280 тис. грн, на кінець кварталу – 310 тис. грн. Визначте плановий обсяг валового і внутрішньозаводського обороту, товарну і валову продукцію.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Ринкова система – це система:

- а) ринків, монополії і конкуренції;
- б) ринків, цін і конкуренції;
- в) приватної власності, свободи підприємництва і цін;
- г) недосконалої конкуренції, монопольних цін і обмеженої ролі держави.

2. Ринкові відносини – це:

- а) процес купівлі-продажу товарів;
- б) складова економічних відносин;
- в) відносини і зв'язки, що складаються у сфері обміну;
- г) відносини і зв'язки, які складаються між продавцями і покупцями в процесі купівлі-продажу ресурсів;
- д) усі відповіді правильні.

3. Ринок – це:

- а) місце торгівлі товарами;
- б) інститут або механізм, який зводить покупців (представників попиту) і продавців (постачальників) окремих товарів та послуг;
- в) сукупність відносин попиту і пропозиції;
- г) обмін, що здійснюється відповідно до законів товарного виробництва і обігу.

4. Ринок предметів споживання – це:

- а) ринок товарів і послуг особистого споживання;
- б) ринок товарів короткострокового і довгострокового особистого споживання;
- в) ринок продовольчих і непродовольчих товарів особистого споживання;
- г) ринок товарів особистого і виробничого споживання;
- д) усі відповіді правильні.

5. Інфраструктура ринку – це:

- а) комплекс галузей, які обслуговують економічне та соціальне життя суспільства;
- б) сукупність галузей, які мають допоміжний характер, та займаються обслуговуванням виробництва;
- в) сукупність галузей, що займаються доведенням виробленого товару від виробника до кінцевого споживача;
- г) сукупність галузей, які забезпечують умови життєдіяльності суспільства.

6. Що не належить до ринкової інфраструктури?

- а) владні структури та інститути держави;
- б) різного роду біржі;
- в) маркетингові та відповідні науково-дослідні служби та установи;
- г) інформаційно-посередницькі інституції.

7. Що найбільш повно визначає сутність ринкового господарства?

- а) сфера товарного та грошового обігу;
- б) сукупність підрозділів збуту та постачання виробничих підприємств;
- в) невід’ємний компонент товарного виробництва й обігу;
- г) сукупність торговельно-посередницьких підприємств.

8. Ринковий механізм — це:

- а) співвідношення попиту і пропозиції на ринку;
- б) здатність ринкових сил (попиту, пропозиції, конкуренції тощо) синхронізувати рішення про купівлю і продаж;
- в) механізм координації діяльності суб'єктів через систему цін;
- г) механізм вільного ціноутворення.

9. Що із нижчепереліченого входить до інфраструктури ринку:

- а) товарні біржі; фондова біржа; банки;
- б) торговий дім; аукціони; торгово-промислові палати;
- в) комерційно-інформаційні центри; брокерські, страхові, аудиторські і холдингові компанії;
- г) усі відповіді правильні.

10. Яку з функцій ринку слід вважати комплексною, агрегуючою?

- а) забезпечення гармонійної взаємодії виробництва і споживання та безперервності суспільного відтворення;
- б) стимулюючу;
- в) контролюючу;
- г) сануючу.

11. Загальна вартість усіх видів готової продукції, напівфабрикатів, робіт і послуг виробничого характеру, що призначені для продажу або реалізації різним споживачам, — це:

- а) товарна продукція;
- б) валова продукція;
- в) реалізована продукція;
- г) чиста продукція.

12. Структура асортименту продукції — це:

- а) склад та співвідношення між товарами, які утворюють асортиментну гаму підприємства;
- б) склад товарів, які утворюють асортиментну гаму;
- в) перелік продукції однакового призначення;
- г) більш деталізована товарна класифікація.

13. Номенклатура продукції підприємства — це:

- а) склад продукції за видами, підвидами, марками та модифікаціями;
- б) перелік продукції однакового призначення, яка реалізується підприємством і представлена окремою позицією;
- в) більш деталізована товарна класифікація;

г) товари, які за функціональними особливостями та рівнем цін належать до різних категорій покупців і створюють широкий параметричний ряд.

14. За ступенем готовності вся продукція підприємства складається:

- а) з готових виробів та напівфабрикатів;
- б) з готових виробів, напівфабрикатів та незакінченого виробництва;
- в) з напівфабрикатів та незакінченого виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

15. Валова продукція підприємства характеризує:

- а) весь обсяг виробленої продукції, готової до реалізації;
- б) товарну продукцію усіх підрозділів підприємства;
- в) чисту продукцію, збільшену на обсяги матеріальних витрат;
- г) весь обсяг виробленої продукції з урахуванням приросту незавершеного виробництва та залишків напівфабрикатів;
- д) вартість реалізованої продукції за мінусом виробничої собівартості.

16. Валовий оборот підприємства характеризує:

- а) загальний обсяг продукції, що виготовлена всіма підрозділами підприємства незалежно від призначення;
- б) обсяг реалізованої продукції та залишків готової продукції на складах підприємства;
- в) загальний обсяг товарної продукції;
- г) обсяг товарної продукції на кінець періоду;
- д) різницю валової продукції на початок та кінець періоду.

17. Чиста продукція – це:

- а) новостворена підприємством вартість;
- б) продукція, що виготовлена тільки з матеріалів і напівфабрикатів цього підприємства;
- в) продукція, що виготовлена без виробничої кооперації з іншими підприємствами;
- г) продукція, що виготовлена понад державне замовлення;
- д) товарна продукція без врахування матеріальних витрат.

18. До складу чистої продукції не входить:

- а) вартість сировини;

- б) вартість матеріалів;
- в) вартість електроенергії;
- г) сума амортизаційних відрахувань;
- д) усе перелічене.

19. *Обсяг виробленої та відвантаженої споживачеві продукції характеризує:*

- а) чисту продукцію;
- б) валову продукцію;
- в) реалізовану продукцію;
- г) товарну продукцію;
- д) спожиту продукцію.

20. *На величину незавершеного виробництва впливає:*

- а) тривалість виробничого циклу;
- б) коефіцієнт наростання затрат під час виготовлення одиниці продукції;
- в) обсяг виробництва продукції;
- г) собівартість одиниці виробу;
- д) усі відповіді правильні.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Виникнення ринку.
2. Функції ринку в сучасних умовах.
3. Стан ринкових відносин в Україні.
4. Основні риси ринкової економіки та особливості функціональної структуризації ринку.
5. Економічна політика ринкової економічної системи.
6. Система інститутів, що входять до ринкової інфраструктури.
7. Види бірж на ринку України та перспективи їх розвитку.
8. Управління асортиментом товарів в умовах ринкових відносин.
9. Продукція в системі управління якістю.
10. Маркетингові стратегії підприємства на кожному етапі життєвого циклу товару.
11. Способи перебігу життєвого циклу товару та фактори, що їх визначають.
12. Місце та роль вільної конкуренції в ринкових умовах господарювання.

13. Необхідність та зміст державної підтримки ринкових механізмів.

14. Роль посередників та постачальників у ринковому середовищі.

15. Сутнісно-змістовна характеристика ринкової сфери діяльності вітчизняних підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белявцев М.І. Інфраструктура товарного ринку / М.Л. Белявцев, Л.В. Шестопалова. – К.: Центр навч. літ., 2005. – 416 с.

2. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К.: ЦНЛ, 2010 – 488 с.

3. Економіка підприємства: зб. завдань і тестів для самостійної роботи / Л.Д. Гармідер, О.М. Зборовська, І.Г. Курінна. – Дніпропетровськ: Вид-во ДУЕП, 2008. – 224 с.

4. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 3-тє, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 528 с.

5. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник / О.С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 728 с.

6. Макаровська Т.П. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл / Т.П. Макаровська, Н.М. Бондар. – К.: МАУП, 2003. – 304 с.

7. Покропивний С.Ф. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність: навч. посіб. / С.Ф. Покропивний, В.М. Колот. – К.: КНЕУ, 1997. – 238 с.

8. Процик І.С. Підприємництво і менеджмент: навч. посіб. / Н.Б. Ярошевич, Т.В. Мирончук, С.Б. Романишин, І.С. Процик. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 240 с.

9. Тарасюк Г.М. Планування діяльності підприємства: навч. посіб. / Г.М. Тарасюк, Л.І. Шваб. – К.: Каравела, 2003. – 432 с.

10. Червона О.Ю. Економіка підприємства: практикум: навч. посіб. / О.Ю. Червона, С.І. Урба. – Львів: Ліга-Прес, 2012. – 184 с.

ТЕМА 6

ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Асортимент – це різновидність виробів у межах певної номенклатури.

Бізнес-план – це документ, що містить короткий, точний і зрозумілий опис передбачуваної підприємницької діяльності, необхідний при розгляді великої кількості різних ситуацій, що дозволяє обрати найбільш раціональні рішення і визначити засоби для їх реалізації.

Валовий оборот підприємства – це обсяг валової продукції незалежно від того, де вона використана: чи в межах підприємства, чи поза ним.

Валова продукція – показник, що характеризує випуск підприємством (фірмою і тощо) всієї продукції за певний період.

Виробництво – процес, в якому взаємодіють: робоча сила, засоби і предмети праці з метою створення продукції, виконання певних робіт або надання послуг.

Виробнича програма підприємства (план виробництва і реалізації продукції) – це система адресних завдань з виробництва і доставки продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості і у встановлені терміни згідно з договорами поставок.

Метод планування – це сукупність прийомів і способів вивчення економічних процесів і розробки планових завдань стратегії підприємства.

Номенклатура – це перелік назв окремих видів продукції.

Оперативне планування діяльності підприємства – це точне виробничо-фінансове і виконавче планування на ко-

роткий період часу, орієнтоване на доповнення, деталізацію, внесення корективів до окреслених раніше планів і графіків робіт.

Планування – процес встановлення цілей підприємства і вибору оптимального шляху їх досягнення.

Прогноз – науково обґрунтована гіпотеза щодо ймовірного майбутнього стану економічної системи та економічних об'єктів і показників, які характеризують цей стан.

Прогнозування – це процес передбачення майбутнього стану підприємства, його внутрішнього і зовнішнього середовища, а також можливих термінів і способів досягнення очікуваних кількісних і якісних результатів.

Реалізована продукція – продукція, яка відвантажена споживачеві і за яку кошти надійшли на розрахунковий рахунок підприємства-постачальника або мають надійти у зазначений термін.

Система планів – це сукупність конкретних завдань щодо цілеспрямованого економічного управління, що забезпечує пропорційний і ефективний розвиток підприємства.

Стратегічне планування – особливий вид планової роботи, яка полягає в розробці стратегічних рішень у формі прогнозів, проектів, програм і планів; передбачає постановку таких цілей і стратегій поведінки суб'єктів господарювання, які забезпечують їм ефективне функціонування в довгостроковій перспективі, швидко адаптацію до мінливих умов зовнішнього середовища.

Стратегічний план – сукупність взаємоузгоджених заходів і дій, що відображають довгострокові цілі та основні напрями діяльності з обґрунтуванням ресурсного забезпечення.

Тактичне планування – короткочасна економічна поведінка, лінія економічних дій, яка розрахована на відносно короткочасний період, виходячи з поточної ситуації. Розробка середніх і короткострокових планів належить до тактичного планування будь-якого підприємства.

Товарна продукція – продукція підприємства, яка виготовлена за певний період і призначена для реалізації на сторону.

Фінансове планування – це один з елементів діяльності, пов'язаної з управлінням фінансами, складова частина всього народногосподарського планування.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

Класифікаційні ознаки	Методи планування
Вихідна позиція для розробки плану	Ресурсний (за можливостями) Цільовий (за потребами)
Принципи визначення планових показників	Естраполяційний Інтерполяційний
Спосіб розрахунку планових показників	Експериментально-статистичний (середніх показників) Факторний Нормативний
Узгодженість ресурсів та потреб	Балансовий Матричний
Варіантність розроблюваних планів	Одноваріантний (інтуїтивний) Поліваріантний Економіко-математичної оптимізації
Спосіб виконання розрахункових операцій	Ручний Механізований Автоматизований
Форма подання планових показників	Табличний Лінійно-графічний Логіко-структурний (сітьовий)

Рис. 6.1. Класифікація методів планування діяльності та розвитку підприємства

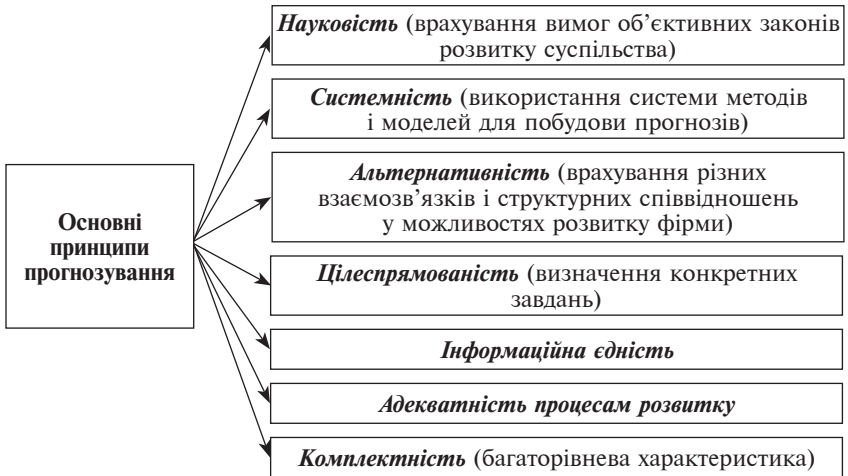

Рис. 6.2. Основні принципи прогнозування

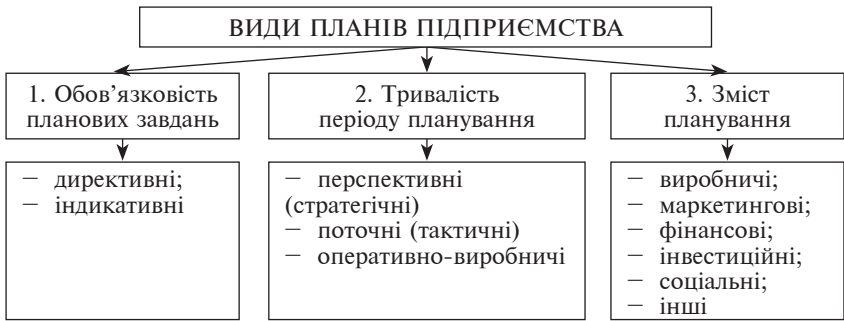

Рис. 6.3. Види планів підприємства

Рис. 6.4. Елементи формування виробничої програми підприємства

	Готова продукція	Вартість послуг промислового характеру	Вартість полуфабрикатів	Незавершене виробництво	Вартість капітального та незавершеного виробництва	Вартість переробки давальної сировини
Валовий випуск підрозділу	ГП+	ВППХ+	ВНФ			
Валовий оборот структурного підрозділу	ГП+	ВППХ+	ВНФ+	НВ		
Внутрішньовиробничий оборот		ВППХ	ВНФ			
		У рамках підприємства				
Валова продукція підприємства	ГП+	ВППХ+	ВНФ+	НВ+	ВКР+	ВП+
		Відпущені за межі підприємства				
Товарна продукція	ГП+	ВППХ+	ВНФ+		ВКР+	ВП+

Рис. 6.5. Методи вимірювання показників виробничої програми підприємства

Розділ	Показники
1. План реалізації і випуску продукції	Номенклатура, асортименти, товарна, реалізована продукція, залишки готової продукції
2. План технічного розвитку і організації виробництва	Питома вага конкурентоспроможної продукції, економічна ефективність заходів
3. План з інвестицій і капітального будівництва	Суми капвкладень і БМР, ефективність капітальних вкладень
4. План матеріально-технічного забезпечення	Обсяги поставок сировини, матеріалів
5. Праця, персонал, заробітна плата	Продуктивність праці, чисельність персоналу, фонд оплати праці
6. Собівартість, прибуток, рентабельність	Кошторис витрат, собівартість товарної, реалізованої продукції, балансовий, чистий прибуток, рентабельність продукції, діяльності
7. Фінансовий план (бюджет)	Баланс прибутків і видатків, платіжний календар, податки, платежі і відрахування
8. Фонди економічного розвитку підприємства	Кошторис фондів: нагромадження, споживання, резервного
9. Охорона навколишнього середовища	Капіталовкладення в природоохоронні заходи
10. Соціальний розвиток колективу	Рівень соціальної забезпеченості працівників
11. Зовнішньоекономічна діяльність	Обсяги експорту і імпорту, суми валютних надходжень і оплат

Рис. 6.6. Основні розділи і показники річного плану

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Охарактеризуйте державне бюджетне планування, розгляньте структуру державного бюджету.
2. Сутність планування, його основоположні принципи.
3. Охарактеризуйте різні види планування.
4. Дайте характеристику системи планів підприємства.
5. Охарактеризуйте методи планування.
6. Сутність прогнозування, його принципи і види.
7. Охарактеризуйте цілі прогнозування.
8. Назвіть основні розділи бізнес-плану.
9. Охарактеризуйте показники виробничої програми підприємства.
10. Обґрунтуйте виробничу програму.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 6.1

Обґрунтуйте виробничу програму малого підприємства (МП) з виробництва металовиробів з точки зору забезпеченості металом, якщо на плановий період підприємством укладено договори на поставку металу в обсязі 8 т, а середня вага виробу – 0,85 кг. Коефіцієнт використання металу – 0,72. 30% відходів можуть повторно використовуватися у виробництві. На плановий період МП має доставити споживачам 7400 шт. металовиробів.

Завдання 6.2

Відповідно до укладених угод підприємство у плановому році має відвантажити споживачам 10000 виробів А, направити у роздрібну торгівлю 2000 цих виробів і створити п'ятиденний запас готової продукції до кінця року. Неминучі втрати від браку – 0,5%.

Розрахуйте план виробництва виробів А на плановий рік, в тому числі у кварталному розрізі.

Завдання 6.3

Складіть міні бізнес-план для розвитку виробництва вами підприємницької ідеї з метою оцінки реальності її реалізації.

Завдання 6.4

Проведіть оцінку конкурентного середовища щодо Вашої ідеї і опишіть його у відповідному розділі бізнес-плану.

Завдання 6.5

У звітному періоді підприємство випустило виробів А в кількості 200 000, виробів Б – 300 000 од. Ціна виробу А – 180, Б – 258 грн. Вартість послуг промислового характеру, наданих стороннім підприємствам – 3750 тис. грн. Залишок незавершеного виробництва на початок року – 750 тис. грн, на кінець року – 530 тис. грн. Поряд з основною продукцією вироблена тара на суму 1200 тис. грн, у тому числі для реалізації на сторону на суму 800 тис. грн.

Визначте розмір товарної і валової продукції.

Завдання 6.6

Виробництво товарної продукції за рік склало 10 тис. м³ газового конденсату, залишок нереалізованої продукції на по-

чаток року — 500 м³, залишок нереалізованої продукції на кінець року — 300 м³. Оптова ціна підприємства за 1 м³ продукції — 25 грн.

Визначте річний обсяг реалізованої продукції.

Завдання 6.7

Основна продукція підприємства запланована в обсязі 520 млн грн, послуги промислового характеру — 48 млн грн. Вартість напівфабрикатів складе в планованому періоді 50 млн грн, з них 50% буде використано для власного виробництва. Розмір незавершеного виробництва на кінець періоду збільшиться на 38 млн грн. Залишки готової продукції на складі на початок періоду — 80, на кінець періоду — 30 млн грн.

Визначити обсяг товарної, реалізованої, валової продукції підприємства.

Завдання 6.8

Підприємство виготовило продукції основного виробництва на суму 3250 тис. грн. Роботи виробничого характеру, які були виконані на сторону — 140 тис. грн. Вартість напівфабрикатів власного виробництва — 370 тис. грн, з них 70% використано у власному виробництві. Розмір незавершеного виробництва збільшився на кінець року на 50 тис. грн. Залишки готової продукції на складі на початок року — 28 тис. грн, на кінець року — 33 тис. грн.

Визначити обсяг товарної, валової та реалізованої продукції підприємства.

Завдання 6.9

Обсяг основної продукції підприємства — 32 тис. грн, послуги промислового характеру — 8,5, обсяг напівфабрикатів, вироблених на підприємстві — 15,4 тис. грн, з яких 60% використовується для власних потреб. Обсяг незавершеного виробництва на кінець року збільшився на 2,6 тис. грн. Залишки готової продукції на початок року становили 8,7, на кінець — 4,5 тис. грн.

Визначте обсяг товарної, валової, чистої та реалізованої продукції, якщо вартість матеріальних витрат має становити 50% товарного випуску.

Завдання 6.10

На підприємстві випуск товарної продукції в плановому періоді — 26850, по собівартості — 20870 тис. грн, залишок гото-

вої продукції на складі, товарів відвантажених, але не оплачених і товарів на зберіганні у покупців на початок року склав 850, по собівартості – 710 тис. грн, залишок готової продукції на складі, товарів відвантажених, але не оплачених і товарів на зберіганні у покупців на кінець року склав 750, по собівартості – 620 тис. грн.

Визначте обсяг реалізованої продукції, собівартість реалізації і суму прибутку.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Прогнозування діяльності підприємства передбачає:

- а) вирішення ключових цілей підприємства;
- б) проектування моделі майбутнього зовнішнього середовища підприємства;
- в) адаптацію до мінливих умов середовища;
- г) ймовірну оцінку майбутнього стану підприємства та його середовища.

2. В основу пошукового прогнозування покладено:

- а) творче бачення людиною майбутнього стану підприємства та його функцію;
- б) наявну в певний час інформацію про підприємство та його середовище і перехід до майбутнього стану;
- в) оцінку необхідних майбутніх витрат і ресурсів для впровадження окреслених заходів;
- г) визначення цілей підприємства.

3. Якщо в прогнозуванні враховується максимальна кількість факторів, які впливають на кінцеві показники діяльності підприємства, і обирається один з варіантів прогнозу, то такий метод називається методом:

- а) експертних оцінок;
- б) оптимізації;
- в) Дельфі;
- г) «дерева цілей».

4. Під плануванням діяльності підприємства розуміють:

- а) процес визначення цілей підприємства, а також засобів і шляхів їх досягнення;
- б) розрахунок майбутньої величини прибутків;
- в) порівняння основних показників його розвитку у звітному і базовому періодах;

г) аналіз перспектив розвитку підприємства порівняно з іншими підприємствами цієї ж галузі.

5. Основними перевагами планування в умовах ринку порівняно з директивним плануванням є:

- а) самостійне здійснення всього комплексу планової роботи;
- б) доведення «зверху» основних показників діяльності;
- в) право самостійно розробляти виробничу програму;
- г) самостійність вибору розмірів матеріального стимулювання.

6. Бізнес-план підприємства – це:

- а) план виробництва і реалізації продукції на наступний рік;
- б) план економії матеріальних ресурсів на поточний рік;
- в) комплексний план соціально-економічного розвитку підприємства на рік;
- г) комплексний плановий документ підприємницької діяльності, що містить заходи, спрямовані на одержання прибутку.

7. Зміст і структура бізнес-плану законодавчо визначена:

- а) Кабінетом Міністрів України;
- в) не регламентується;
- б) Фондом держмайна України;
- г) Верховною Радою України.

8. Товарна продукція включає:

- а) готову продукцію, напівфабрикати власного виробництва, призначені для реалізації іншим підприємствам, роботи і послуги промислового характеру;
- б) роботи і послуги виробничого характеру, вартість матеріалів і сировини, амортизаційні відрахування;
- в) готову продукцію, напівфабрикати власного виробництва, призначені для споживання, зміну залишків незавершеного виробництва;
- г) напівфабрикати, запчастини, продукцію допоміжних цехів, призначені для реалізації на сторону.

9. Виробнича програма підприємства – це:

- а) система завдань з виробництва продукції в розгорнутій номенклатурі і асортименті, відповідної якості і в певний терміни;

- б) розрахунок максимально можливого випуску продукції;
- в) обчислення планового випуску продукції, що поставляється на зовнішній ринок;
- г) встановлення термінів виробництва окремої продукції.

10. Базою для формування виробничої програми підприємства є:

- а) державні контракти і замовлення, ринковий попит, на продукцію підприємства, потреби інших підприємств-споживачів;
- б) власні потреби підприємства, потреба в ресурсах, державні контракти і замовлення;
- в) пропозиції підприємств, що виробляють комплектуючі до продукції підприємства, ринковий попит, на продукцію підприємства;
- г) державні контракти і замовлення, потреби інших підприємств-споживачів.

11. Натуральними показниками виробничої програми є:

- а) номенклатура, асортимент;
- б) обсяг випуску найважливіших видів комплектуючих;
- в) споживання основних видів сировини;
- г) випуск товарів для експорту.

12. Номенклатура – це:

- а) перелік назв окремих видів продукції;
- б) зазначення обсягу випуску товарів у гривнях;
- в) деталізація випуску продукції по окремих цехах;
- г) перелік основних цехів підприємства.

13. Асортимент – це:

- а) різновиди виробів у межах встановленої номенклатури;
- б) обсяг випуску товарів для дітей;
- в) перелік виробничих дільниць цеху;
- г) перелік виробів, що постачаються іншим підприємством в порядку кооперування.

14. До вартісних показників виробничої програми підприємства не належать:

- а) товарна продукція;
- б) обсяг валової продукції;
- в) асортимент продукції;
- г) чиста продукція.

15. Реалізована продукція – це:

- а) продукція, яка була відвантажена замовнику та сплачена у звітному періоді;
- б) обсяг продукції у вартісному вираженні, який підлягає реалізації;
- в) вартість усієї продукції, яка була виготовлена підприємством у звітному періоді незалежно від ступеня її готовності;
- г) частина оптової ціни виробу, що складається із заробітної плати, відрахувань у соціальні фонди та нормативного прибутку.

16. Якщо залишки готової продукції на складі збільшуються протягом року, то це призводить до:

- а) зменшення валової продукції;
- б) збільшення реалізованої продукції;
- в) збільшення валової продукції;
- г) зменшення реалізованої продукції.

17. Норматив чистої продукції – це:

- а) частина оптової ціни виробу, що складається із заробітної плати, відрахувань у соціальні фонди та нормативного прибутку;
- б) продукція, яка була відвантажена замовнику та сплачена у звітному періоді;
- в) вартість усієї продукції, яка була виготовлена підприємством у звітному періоді незалежно від ступеня її готовності;
- г) обсяг продукції у вартісному вираженні, який підлягає реалізації.

18. Зі зростанням внутрішньозаводського обороту обсяг валової продукції:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) між наведеними показниками не існує прямого зв'язку.

19. Якщо темпи зростання матеріальних витрат більші, ніж темпи зростання товарної продукції, це свідчить про:

- а) збільшення обсягів чистої продукції;
- б) зменшення обсягів чистої продукції;
- в) між наведеними показниками не існує прямого зв'язку.

20. Додаткову вартість, створену на підприємстві, з урахуванням амортизаційних відрахувань відображає показник:

- а) товарної продукції;

- б) нормативно-чистої продукції;
- в) умовно-чистої продукції;
- г) чистої продукції.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Недоліки і переваги планування в умовах ринкової економіки.
2. Роль прогнозів та забезпечення їх вірогідності.
3. Вплив податкової політики держави на діяльність суб'єктів господарювання.
4. Держава і ринок: проблеми взаємодії і наслідки.
5. Роль держави у легалізації тіньових процесів господарювання.
6. Процес планування і вибір рішень, філософські концепції планування
7. Історичні аспекти розвитку бізнес-планування.
8. Актуальність бізнес-планування на сучасному етапі.
9. Дослідження привабливості продукції, призначеної для випуску і реалізації.
10. Попередження ризикових ситуацій та методи запобігання втратам у бізнес-плануванні.
11. Системи та методи планування виробничої програми підприємства.
12. Умови оптимізації обсягів випуску продукції у конкурентному середовищі.
13. Роль маркетингу у формуванні плану виробництва і реалізації продукції підприємства.
14. Обґрунтування виробничої програми ресурсами та виробничими потужностями.
15. Методи вимірювання показників виробничої програми підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.М. Бойчик. – К.: Атіка, 2006. – 528 с.
2. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К.: ЦНЛ, 2010. – 488 с.

3. Економіка підприємства: підручник / М.Г. Грещак, В.М. Колот, А.П. Наливайко та ін.; за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 293 – 325.
4. Економіка та підприємництво: практикум: навч. посіб. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 752 с.
5. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О.С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С.480 – 559.
6. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.В. Ковальчук. – К.: Знання, 2008. – С. 627 – 651.
7. Примак Т.О. Економіка підприємства: навч. посіб. / Т.О. Примак. – 4-те вид., стер. – К.: Вікар, 2006. – 219 с.
8. Сідун В.А. Економіка підприємства: навч. посіб. / В.А. Сідун, Ю.В. Пономарьова. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 436 с.
9. Тарасюк Г.М. Планування діяльності підприємства: навч. посіб. / Г.М. Тарасюк, Л.І. Шваб. – 3-тє вид. – К.: Каравела, 2008. – 352с.

ТЕМА 7

ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ПРОДУКТИВНІСТЬ І ОПЛАТА ПРАЦІ

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Виріток – показник рівня продуктивності праці, який характеризує кількість продукції, що виготовлено за одиницю часу або приходить на одного середньооблікового працівника.

Керівники – це працівники, що займають посади керівників підприємств та їхніх структурних підрозділів. До них належать директори (генеральні директори), начальники, завідувачі, керуючі, виконроби, майстри на підприємствах, у структурних одиницях та підрозділах; головні спеціалісти (головний бухгалтер, головний інженер, головний механік тощо), а також заступники перелічених керівників.

Кваліфікація – це сукупність спеціальних знань та практичних навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій відповідної складності.

Нормування праці – визначення максимально припустимого часу для виконання конкретної роботи або операції в умовах певного виробництва або мінімально припустимої кількості продукції, що виготовляється в одиницю часу.

Непромисловий персонал – працівники структур, які хоч і перебувають на балансі підприємства, але не пов'язані безпосередньо з процесами промислового виробництва: житлово-комунальне господарство, дитячі садки та ясла, амбулаторії, навчальні заклади тощо.

Спеціалісти – це працівники, що виконують спеціальні інженерно-технічні, економічні та інші роботи: інженери, економісти, бухгалтери, нормувальники, адміністратори, юрисконсульти, соціологи тощо.

Службовці — працівники, що здійснюють підготовку та оформлення документації, облік та контроль, господарське обслуговування (тобто виконують суто технічну роботу), зокрема — діловоди, обліковці, архіваріуси, агенти, креслярі, секретарі-друкарки, стенографісти тощо.

Робітники — це персонал, безпосередньо зайнятий у процесі створення матеріальних цінностей, а також зайнятий ремонтом, переміщенням вантажів, перевезенням пасажирів, наданням матеріальних послуг та ін. Окрім того, до складу робітників включають двірників, прибиральниць, охоронців, кур'єрів, гардеробників.

Оплата праці — грошове вираження вартості та ціни робочої сили, яка виступає у формі заробітку, виплаченого власником підприємства працівнику за виконану роботу.

Персонал підприємства — це сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку та (або) мають досвід практичної діяльності.

Промислово-виробничий персонал — працівники основних, допоміжних та обслуговуючих виробництв, науково-дослідних підрозділів та лабораторій, заводоуправління, складів, охорони — тобто всіх зайнятих у виробництві або його безпосередньому обслуговуванні.

Професія — це вид трудової діяльності, здійснювання якої потребує відповідного комплексу спеціальних знань та практичних навичок.

Продуктивність праці як економічна категорія — ефективність (плодотворність) трудових витрат, здатність конкретної праці створювати за одиницю часу певну кількість матеріальних благ.

Спеціальність — це більш-менш вузький різновид трудової діяльності в межах професії.

Трудові ресурси — це частина працездатного населення, що за своїми віковими, фізичними, освітніми даними відповідає певній сфері діяльності. Слід відрізнити трудові ресурси реальні (ті люди, які вже працюють) та потенційні (ті, що колись можуть бути залучені до конкретної праці).

Трудоємність продукції — сума всіх витрат праці на виробництво одиниці продукції на певному підприємстві.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

Кваліфікаційні групи робітників	Основні виконувані роботи	Термін підготовки стажування, досвід
Висококваліфіковані	Особливо складні та відповідальні роботи (ремонт і наладка складного обладнання, виготовлення меблів тощо)	Понад 2–3 роки, періодичне стажування, великий практичний досвід роботи
Кваліфіковані	Складні роботи (металота деревообробні, ремонтні, слюсарні, будівельні тощо)	1–2 роки, чималий досвід роботи
Малокваліфіковані	Нескладні роботи (апаратурні, деякі складальні, технічний нагляд тощо)	Кілька тижнів, певний досвід роботи
Некваліфіковані	Допоміжні та обслуговуючі (вантажники, гардеробники, прибиральники тощо)	Не потребують спеціальної підготовки

Рис. 7.1. Групи робітників за рівнем кваліфікації, виконувані ним роботи і терміни їхньої підготовки

Наслідки	
Зниження продуктивності праці	Підвищення продуктивності праці
Втрата позицій на ринку	Підвищення конкурентоспроможності на ринку
Зниження ефективності використання ресурсів	Підвищення ефективності використання ресурсів
Зниження рівня використання виробничої потужності	Зростання рівня використання виробничої потужності
Втрата обсягів виробництва і реалізації продукції	Збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції
Підвищення собівартості продукції	Зниження собівартості продукції
Зниження рентабельності господарської діяльності, трудових ресурсів	Підвищення рентабельності господарської діяльності, трудових ресурсів

Рис. 7.2. Вплив продуктивності праці на ефективність господарсько-фінансової діяльності підприємства

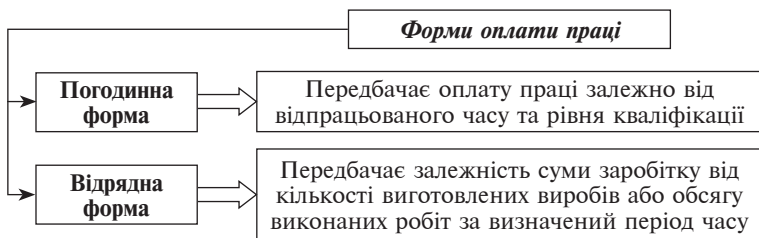

Рис. 7.3. Форми оплати праці

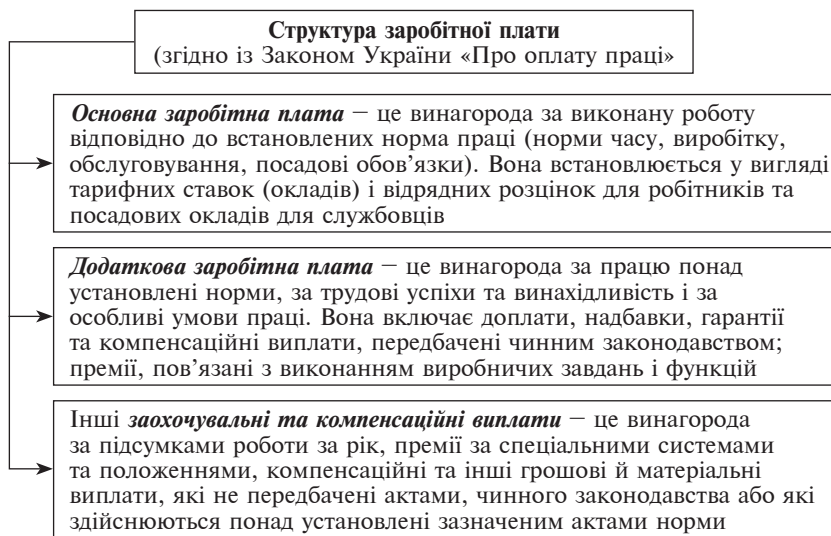

Рис. 7.4. Поняття заробітної плати

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Визначте сутність понять «трудові ресурси», «трудовий потенціал», «кадри», «персонал».
2. Наведіть склад і структуру виробничого персоналу.
3. Які ознаки покладено в основу кваліфікації персоналу підприємства?
4. Що таке кваліфікація працівника?
5. Дайте визначення поняття «продуктивність праці» та розкрийте його економічний зміст.
6. Охарактеризуйте систему показників, за допомогою яких вимірюють продуктивність праці.

7. Які методи використовують для вимірювання продуктивності праці?

8. Розкрийте фактори, що визначають чисельність працівників на підприємстві.

9. Які функції має виконувати заробітна плата в ринковій економіці?

10. Розкрийте зміст основної заробітної плати і дайте характеристику її складових.

11. Що лежить в основі організації оплати праці на підприємстві?

12. Розкрийте сутність відрядної форми оплати праці та особливості її використання.

13. Розкрийте сутність контрактної системи оплати праці.

14. Що собою являє безтарифна система оплати праці?

15. Розкрийте особливості нарахування премій.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 7.1

Визначте середньооблікову чисельність робітників у лютому, березні, I кв., за рік, якщо підприємство чисельністю 100 чоловік почало роботу з 1 лютого та було ліквідовано 15 березня.

Завдання 7.2

Станом на 1 жовтня облікова чисельність робітників на підприємстві складала 800 чоловік; 13 жовтня 2 чоловіки було звільнено за порушення трудової дисципліни, 18 жовтня було прийнято 10 чоловік, а 22 жовтня 7 чоловік було звільнено за власним бажанням. Визначте середньооблікову чисельність робітників у жовтні, чисельність робітників станом на 1 листопада, коефіцієнти вибуття, прийому та плинності кадрів.

Завдання 7.3

У звітному році середньооблікова чисельність працівників підприємства становила 1056 чол., а чисельність звільнених за власним бажанням протягом року склала 42 чол. Сукупні витрати часу на заміщення звільнених робітників – 25 днів. Виробіток на одного працюючого планується на наступний рік у розмірі 450 тис. грн/рік, і кількість відпрацьованих людиноднів – 175,3 тис. Визначте коефіцієнт плинності на підприємстві

та можливий додатковий випуск продукції у зв'язку з усуненням наслідків плинності.

Завдання 7.4

Середньооблікова чисельність робітників будівельно-монтажного тресту у звітному році становила 2300 чол. Упродовж року було звільнено за власним бажанням 295, за порушення трудової дисципліни – 50 чол. Визначте втрати тресту від плинності кадрів і зменшення обсягів будівельно-монтажних робіт із цієї причини, якщо середньоденний виробіток одного працівника склав 120 грн, фактична кількість робочих днів у звітному році дорівнювала 230, а середня кількість робочих днів одного робітника до звільнення – 116.

Завдання 7.5

Визначте годинну тарифну ставку робітників цеху за середнього розряду 3,7. Ставка I розряду становить – 7,2 грн /год. Тарифний коефіцієнт III розряду – 1,2, а IV – 1,76. На основі середньої тарифної ставки встановіть середній тарифний коефіцієнт робітників.

Завдання 7.6

Годинна тарифна ставка 1 розряду – 7,2 грн, тарифний коефіцієнт V розряду 1,5, норма виробітку – 2 деталі за годину. Визначте середню розцінку за один виріб.

Завдання 7.7

Визначте відрядний заробіток робітника і заробіток за тарифом, якщо робітник за годину виготовляє 10 деталей, робота тарифікується за IV розрядом. Годинна тарифна ставка робітника IV розряду – 9,60 грн. Робітник відпрацював за місяць 176 год і виготовив 3000 деталей.

Завдання 7.8

Місячний оклад економіста – 2400 грн за тривалості робочого дня 8,2 год. За графіком ним має бути відпрацьовано 22 дні, один з яких святковий, що не збігається з вихідним, а фактично йому був наданий листок непрацездатності на 4 дні, один з яких – передсвятковий. З фонду матеріального заохочення економісту нарахована премія в розмірі 20% фактичного заробітку. Обчисліть місячну заробітну плату економіста.

Завдання 7.9

Визначте заробітну плату робітника за відрядно-преміальною системою, якщо він за місяць виготовив 173 вироби за завданням 130 шт. Норма часу на виконання операції складає 1,5 люд.-год, а годинна тарифна ставка за розрядом робіт становить 10,8 грн. Відсоток доплат за виконання плану становить 9%, а відсоток доплат за кожний відсоток перевиконання плану складає – 1,5%.

Завдання 7.10

За місяць (192 години) робітник виготовив 600 деталей. Норма часу на одну деталь – 20 хв, годинна тарифна ставка цього розряду – 11,6 грн. За виконання місячної норми нараховується премія в розмірі 11% відрядного заробітку і 1% за кожний відсоток перевиконання норми. Обчисліть місячний заробіток робітника за відрядно-преміальною системою оплати праці.

Завдання 7.11

Визначте відрядно-преміальну заробітну плату робітника, який за місяць виготовив 173 вироби за планом 125 шт/міс. Розцінка за складання виробу – 10,5 грн/шт. Доплати за виконання плану – 10%, а за кожен відсоток перевиконання плану – 1,5%.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. За характером участі в господарській діяльності підприємства персонал поділяється на:

- а) виробничий і невиробничий;
- б) робітників, службовців, спеціалістів, керівників;
- в) висококваліфікований, кваліфікований, малокваліфікований, некваліфікований;
- г) усі відповіді правильні.

2. Які із зазначених категорій працівників не належать до виробничого персоналу:

- а) працівники дитячого садка та бази відпочинку;
- б) робітники інструментального цеху;
- в) робітники транспортного цеху;
- г) працівники складу заводу.

3. До категорії «службовець» належать працівники, що:

- а) займаються інженерно-технічними, економічними й іншими роботами;

- б) зайняті безпосередньо в процесі виробництва та надання матеріальних благ;
- в) здійснюють підготовку й оформлення документації, облік і контроль, господарське обслуговування;
- г) обіймають посади керівників структурних підрозділів підприємства.

4. До якої категорії персоналу підприємства слід віднести економіста?

- а) керівники;
- б) спеціалісти;
- в) службовці;
- г) робітники.

5. До основних робітників не належать:

- а) наладчик карусельних верстатів;
- б) токар-розточник механічного цеху;
- в) робітниця відділу технічного контролю;
- г) немає правильної відповіді.

6. Кваліфікація – це:

- а) вид трудової діяльності, здійснення якої потребує відповідних спеціальних знань;
- б) вид трудової діяльності, здійснення якої потребує практичних навичок;
- в) більш вузький різновид трудової діяльності в межах професії;
- г) сукупність спеціальних знань і практичних навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій обумовленої складності.

7. Вид трудової діяльності, здійснення якої вимагає відповідної підготовки, називається:

- а) професією;
- б) спеціальністю;
- в) кваліфікацією;
- г) категорією.

8. Чим відрізняється професія від спеціальності?

- а) немає різниці;
- б) спеціальність фіксує одну зі сторін професії;
- в) професія фіксує одну зі сторін спеціальності.

9. Співвідношення кількості прийнятих працівників і середньооблікової їх чисельності характеризує коефіцієнт ... персоналу;

- а) плинності;

- б) прийому;
- в) вибуття;
- г) сталості.

10. Продуктивність праці характеризується:

- а) обсягом випущеної продукції;
- б) обсягом випущеної за одиницю часу продукції у розрахунку на одного працюючого;
- в) кількістю продукції, що має бути виготовлена за одиницю часу;
- г) немає правильної відповіді.

11. Якими показниками визначається продуктивність праці?

- а) виробітком і нормою часу;
- б) виробітком і трудомісткістю;
- в) трудомісткістю і фондоозброєністю праці;
- г) нормою чисельності і нормою часу;
- д) прибутком і рентабельністю.

12. Який з показників є вартісним показником продуктивності праці:

- а) кількість виробленої продукції, що приходиться на одного допоміжного робітника;
- б) витрати часу на виробництво одиниці продукції;
- в) вартість виробленої продукції, що приходиться на одного середньооблікового працівника промислово-виробничого персоналу;
- г) вартість матеріалів, що приходиться на одного робітника.

13. Яка саме функція заробітної плати забезпечує встановлення залежності рівня заробітної плати від кількості, якості і результатів праці?

- а) відтворювальна;
- б) стимулююча;
- в) регулююча;
- г) соціальна.

14. Сума коштів, отримана працівником за свою працю на підприємстві – це:

- а) номінальна заробітна плата;
- б) реальна заробітна плата;
- в) прибуток робітника.

15. Зміну в рівні реальної заробітної плати можна визначити, порівнюючи зміни в рівні номінальної заробітної плати зі змінами в:

- а) рівні цін на товари та послуги;
- б) нормі прибутку;
- в) ставках оподаткування;
- г) продуктивності праці.

16. До мінімальної заробітної плати не входять:

- а) доплати;
- б) надбавки;
- в) заохочувальні та компенсаційні виплати;
- г) правильні відповіді «а» і «в»;
- д) усі відповіді правильні.

17. Основна заробітна плата – це:

а) будь-який заробіток, що залежить від результатів праці працівника і визначається тарифними ставками, розцінками, посадовими окладами;

б) встановлений державою розмір заробітної плати, нижче якого не може здійснюватись оплата за фактично виконану роботу;

в) будь-який заробіток, що за трудовим договором виплачується працівникові за виконану роботу та надані послуги;

г) заробіток у вигляді винагород, інших заохочувальних і компенсаційних виплат

18. Основна частина заробітної плати працівника не залежить від:

- а) результатів його праці;
- б) рівня його кваліфікації;
- в) складності робіт, що ним виконуються;
- г) результатів господарської діяльності підприємства, на якому він працює.

19. Додаткова заробітна плата не включає:

- а) тарифні ставки;
- б) доплати;
- в) надбавки;
- г) премії.

20. До сфери державного регулювання оплати праці згідно з чинним законодавством належить регулювання:

- а) мінімальної заробітної плати;
- б) оплати праці в організаціях, що фінансуються з бюджету;

- в) розмірів посадових окладів керівників державних підприємств;
- г) усі наведені відповіді правильні.

21. Тарифна система оплати праці працівників включає:

- а) тарифні ставки, тарифно-кваліфікаційний довідник;
- б) тарифні ставки, тарифні сітки, тарифно-кваліфікаційний довідник;
- в) тарифні ставки, тарифні сітки;
- г) тарифні ставки, посадові оклади;
- д) тарифно-кваліфікаційний довідник, посадові оклади, преміальне становище.

22. У тарифно-кваліфікаційному довіднику відображено:

- а) вимоги до знань і вмінь робітників;
- б) тарифні коефіцієнти;
- в) тарифні ставки;
- г) форми та системи заробітної плати;
- д) норми часу та виробітку.

23. Тарифна сітка не визначає:

- а) розряд робітників;
- б) умови преміювання;
- в) тарифні коефіцієнти;
- г) годинні тарифні ставки.

24. Середній тарифний коефіцієнт визначається як величина:

- а) середньоарифметична;
- б) середньозважена;
- в) середньохронологічна.

25. Яка з основних форм заробітної плати є економічно і найвигіднішою?

- а) відрядна;
- б) погодинна;
- в) відрядна чи погодинна залежно від умов виробництва.

26. Основний заробіток працівника у разі погодинної оплати праці визначається:

- а) відпрацьованим часом і тарифною ставкою;
- б) відпрацьованим часом і відрядною розцінкою;
- в) нормативною трудомісткістю роботи і тарифною ставкою;
- г) обсягом виконаної роботи і відрядною розцінкою;
- д) обсягом виконаної роботи і тарифною ставкою.

27. У разі відрядної оплати праці основний заробіток працівника визначається:

- а) обсягом виконаної роботи у натуральному вимірі і тарифною ставкою;
- б) нормативною трудомісткістю роботи і відрядною розцінкою за одиницю продукції;
- в) обсягом виконаної роботи у натуральному вимірі та відрядною розцінкою;
- г) фактичною трудомісткістю роботи і тарифною ставкою;
- д) фактичною трудомісткістю роботи і відрядною розцінкою.

28. Відрядна розцінка – це:

- а) показник збільшення розміру заробітної плати залежно від місця розташування підприємства;
- б) встановлений розмір добових виплат для відряджених робітників;
- в) середній тарифний коефіцієнт;
- г) розмір заробітної плати за одиницю продукції чи роботи.

29. Оплата праці робітника в межах установлених норм за прямими відрядними розцінками, а виробіток понад норми – за підвищеними є характерною для системи оплати праці:

- а) прямої відрядної;
- б) відрядно-преміальної;
- в) погодинно-преміальної;
- г) відрядно-прогресивної;
- д) непрямої відрядної.

30. Для оплати праці допоміжних працівників і підсобників використовується система оплати праці:

- а) пряма відрядна;
- б) непряма відрядна;
- в) акордна;
- г) бригадна.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Тенденції динаміки структури персоналу в окремих галузях і сферах діяльності.
2. Особливості формування структури персоналу підприємств різних типів, розмірів і форм власності.
3. Адаптована до ринкових умов господарювання система формування та набору різних категорій персоналу.

4. Зарубіжний досвід формування та ефективного використання трудового потенціалу.

5. Обґрунтування оптимальної чисельності персоналу підприємств різних типів та інфраструктурних організацій. Резерви підвищення продуктивності праці та шляхи їх використання за сучасних умов господарювання.

6. Оцінка ділових якостей керівників і менеджерів фірми.

7. Особливості систем управління персоналом у фірмах окремих зарубіжних країн.

8. Формування внутрішньофірмової політики оплати праці.

9. Вибір форм і систем оплати праці на підприємствах різних форм власності.

10. Світовий досвід матеріального стимулювання праці персоналу підприємства.

11. Зарубіжний і вітчизняний досвід участі працівників у прибутках (доходах) та власності підприємств.

12. Основні напрями вдосконалення організації оплати праці в Україні на сучасному етапі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.М. Бойчик, П.С. Харів, М.І. Хопчан. – Львів, 2000. – 389 с.

2. Грузинов В.П. Экономика предприятия: учебник для вузов / под ред. проф. В.П. Грузинова. – М.: ЮНИТИ, 1998. – 438 с.

3. Примак Т.О. Экономика предприятия: навч. посіб. / Т.О. Примак. – 4-те вид., стер. – К.: Вікар, 2006. – 219 с.

4. Сідун В.А. Экономика предприятия: навч. посіб. / В.А. Сідун, Ю.В. Пономарьова. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 355 с.

5. Экономика предприятия: навч. посіб. / за ред. А.В. Шегди. – 3-те вид., випр. – К.: Знання-Прес, 2003. – 335 с.

6. Экономика предприятия: підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2003. – 608 с.

7. Экономика предприятия: Задачи, ситуации, решения: учеб. пособ. / под ред. С.Ф. Покропивного. – К.: Знання-Прес, 2001. – 340 с.

8. Закон Ураїни «Про оплату праці» // Відомості Верховної ради Ураїни. – 1995. – № 17.

ТЕМА 8

КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Амортизація – це поступове перенесення вартості основних виробничих фондів на виготовлену продукцію з метою нагромадження грошових коштів для повного відновлення (реновації).

Капітал підприємства – основна сума коштів, необхідних підприємству для початку і подальшого здійснювання виробництва.

Коефіцієнт вибуття основних фондів – характеризує інтенсивність вибуття фондів, який являє собою відношення вартості основних фондів, що вибули протягом певного періоду, до їх вартості на початок періоду.

Коефіцієнт оновлення показує частку введених у дію в певному періоді основних фондів.

Коефіцієнт змінності показує, скільки в середньому змін працювала кожна одиниця устаткування.

Коефіцієнт екстенсивного навантаження показує ефективність використання часу роботи устаткування.

Коефіцієнт інтенсивного навантаження показує ефективність використання продуктивних можливостей устаткування.

Коефіцієнт інтегрального навантаження характеризує використання устаткування як за часом, так і за продуктивністю.

Коефіцієнт оборотності показує кількість оборотів обігових коштів за рік (квартал).

Коефіцієнт завантаження показує, скільки обігових коштів підприємства припадає на 1 грн реалізованої продукції.

Кругооборот фондів – безперервний рух капіталу, коли послідовно здійснюються три стадії: перетворення грошового капіталу на продуктивний, продуктивного на товарний і товарно-го на грошовий.

Ліквідність — здатність у будь-який момент зробити необхідні витрати. Вона залежить від величини заборгованості, а також від обсягу ліквідних коштів, до яких належать грошові кошти (у касі і на рахунках), цінні папери (перш за все державні) і оборотні кошти, які можуть бути легко реалізовані.

Ліквідність активів — здатність активів фірми до використання їх як безпосередніх засобів платежу або швидкого їх перетворення в грошову форму без втрати поточної (реальної) вартості.

Моральний знос — знецінення основних фондів до настання повного фізичного зносу під впливом науково-технічного прогресу.

Основні фонди — це засоби праці, які функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній формі і переносять свою вартість на готову продукцію частинами за ступенем зношування.

Основні виробничі фонди — фонди, що функціонують у сфері матеріального виробництва підприємства.

Основні невиробничі фонди — фонди, що не беруть безпосередньої участі в процесі виробництва, задовольняючи соціальні потреби працівників підприємства: житловий фонд, будинки відпочинку, медичні заклади, спортивні установи тощо.

Оцінка основних фондів — це грошове вимірювання їх вартості.

Оборотні кошти є сукупністю грошових коштів, що авансуються для створення оборотних виробничих фондів і фондів обігу та забезпечують їх безперервний кругообіг.

Оборотні виробничі фонди — це частина виробничих фондів, що цілком споживається в кожному виробничому циклі, відразу і повністю переносить свою вартість на собівартість готової продукції і в процесі виробництва зазнає зміни своєї натуральної форми.

Норма амортизації — це встановлена величина амортизаційних відрахувань на повне відновлення (реновацію) за певний період часу за конкретними видами основних фондів, виражена у відсотках до балансової вартості.

Нормативний термін служби основних фондів — встановлений період, протягом якого засоби праці переносять свою вартість на готовий продукт.

Платоспроможність підприємства — можливість своєчасно і повністю виконувати свої зобов'язання. Вона визначається за допомогою спеціальних коефіцієнтів, що враховують реальні і потенційні фінансові ресурси підприємства, співвідношення між його зобов'язаннями і грошовими надходженнями.

Ремонт основних фондів – це відновлення фізичного зношення окремих конструктивних елементів (вузлів, деталей) і підтримання основних фондів у працездатному стані протягом всього терміну їх служби.

Структура основних фондів – процентне співвідношення окремих груп основних фондів до загальної їх вартості.

Тривалість обороту показує тривалість одного обороту обігових коштів у днях.

Фондовіддача – показник ефективності використання основних фондів підприємства, який характеризує випуск продукції на одиницю вартості основних виробничих фондів.

Фондомісткість – величина, обернена до фондовіддачі. Вона характеризує потребу в основних фондах на 1 грн продукції.

Фондоозброєність праці характеризує забезпеченість одного працівника виробничими основними фондами.

Фонди обігу – це сукупність усіх засобів, що функціонують у сфері обігу. Оборотні виробничі фонди забезпечують безперервність виробничого процесу, а фонди обігу – реалізацію виробленої продукції на ринку і отримання грошових коштів, що гарантують добробут підприємства.

Фізичний знос – втрата основними фондами технічних властивостей і характеристик у результаті експлуатації, атмосферного впливу, умов зберігання.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

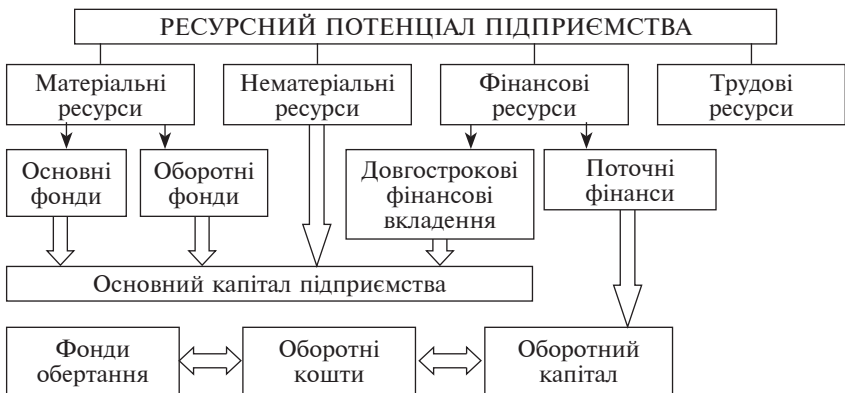

Рис. 8.1. Ресурсний потенціал підприємства

Основні фонди	ОЗНАКИ ВІДМІННОСТІ	Оборотні фонди
Тривала	↔ Тривалість функціонування у виробництві ↔	Одноразово
Частково	↔ Ступінь використання у виробничому циклі ↔	У повному обсязі
Поступово	↔ Перенесення вартості на вартість виготовленої продукції ↔	Повністю
Зберігається	↔ Зміна натурально-речовинної форми ↔	Змінюється

Рис. 8.2. Відмінні риси основних і оборотних фондів

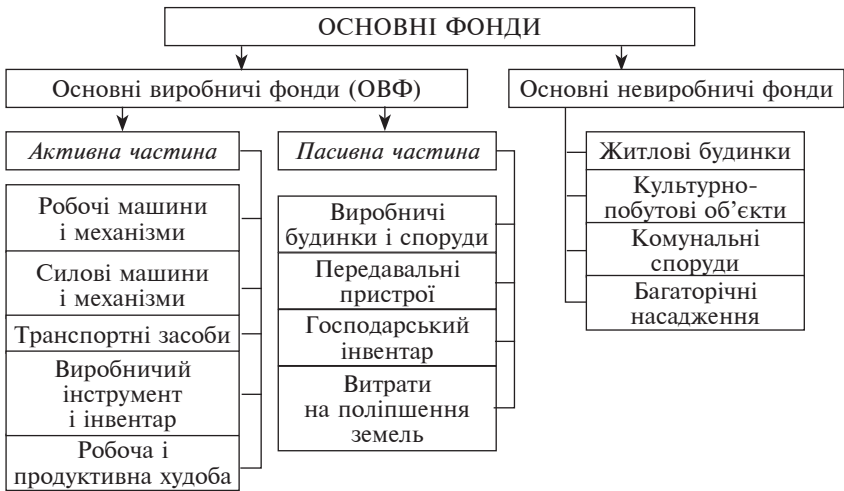

Рис. 8.3. Структура основних фондів підприємства

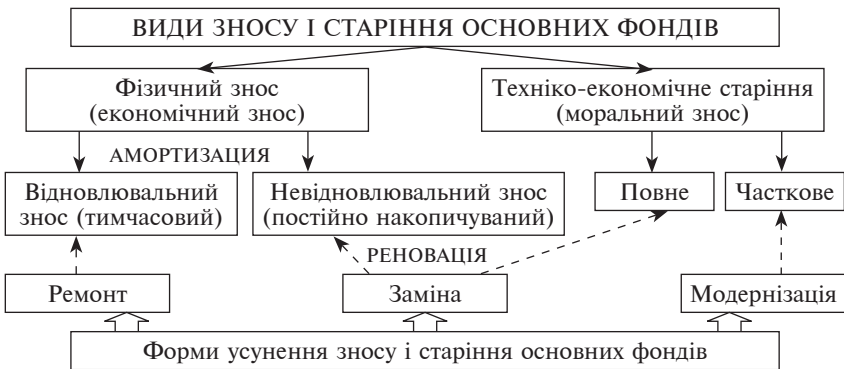

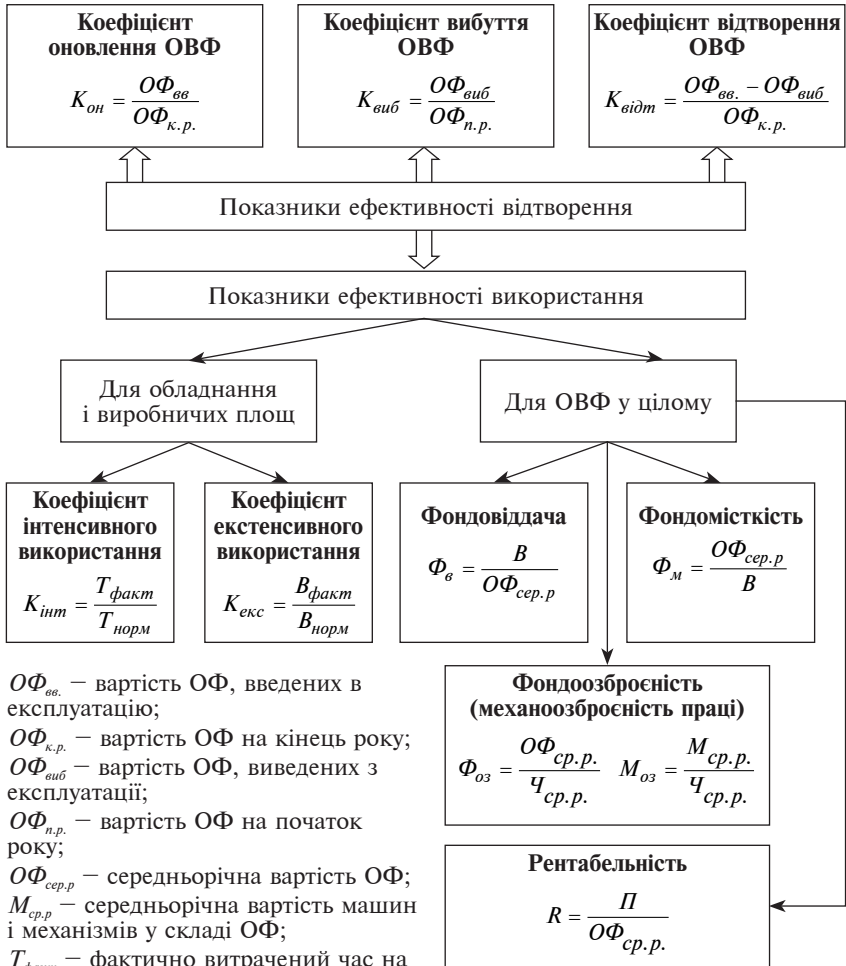
Рис. 8.4. Види зносу основних засобів (фондів)

Ознаки класифікації	Види основних фондів (ОФ)	Призначення і характеристика
Участь у виробничому процесі	Виробничі	Обслуговують господарську діяльність підприємства і створюють умови для успішного її здійснення
	Невиробничі	Призначені забезпечити вирішення соціальних завдань
Ступінь участі у виробничому процесі	Активна частина основних фондів	Основні фонди, що безпосередньо використовуються для впливу на предмети праці (машини, устаткування, інструменти тощо)
	Пасивна частина основних фондів	Забезпечують функціонування і здійснення процесу виробництва (будинки, споруди, передавальні пристрої)
Право власності	Власні	Належать підприємству на правах власності
	Орендовані	Належать підприємству на правах тимчасового користування
За цільовим призначенням	Будинки	Будівельно-архітектурні об'єкти виробничого призначення
	Споруди	Інженерно-будівельні об'єкти, які виконують функції, не пов'язані зі зміною предметів праці
	Передавальні пристрої	Об'єкти, призначені для виробництва, трансформування і передавання енергії
	Машини і устаткування	Безпосередньо беруть участь у технологічному процесі, впливаючи на предмети праці
	Транспортні засоби	Переміщують людей і вантажі в межах і за межами підприємства
	Інвентар	Для полегшення виробничих та господарських операцій
	Інструменти	Оснащення, що кріпиться до машин і призначене для обробки виробів
	Інші	Бібліотечні фонди, малоцінні необоротні активи, тимчасові споруди, тара
Залежно від джерел фінансування	Внесені в статутний фонд підприємства його учасниками	
	Придбані в процесі діяльності підприємства за рахунок власних коштів	
	Придбані за рахунок довгострокових кредитів	
	Безоплатно отримані	

Рис. 8.5. Класифікація основних фондів підприємства

Рис. 8.6. Види вартості основних засобів (фондів)

$OF_{вв.}$ – вартість ОФ, введених в експлуатацію;
 $OF_{к.р.}$ – вартість ОФ на кінець року;
 $OF_{виб}$ – вартість ОФ, виведених з експлуатації;
 $OF_{п.р.}$ – вартість ОФ на початок року;
 $OF_{ср.р.}$ – середньорічна вартість ОФ;
 $M_{ср.р.}$ – середньорічна вартість машин і механізмів у складі ОФ;
 $T_{факт}$ – фактично витрачений час на виробництво одиниці продукції;
 $T_{норм}$ – технічно обґрунтована норма часу на виробництво одиниці продукції;
 V – випуск (обсяг) продукції;
 $Ч_{ср.р.}$ – середньорічна чисельність персоналу

Рис. 8.7. Показники ефективності використання основних фондів

Рис. 8.8. Склад і структура оборотних коштів підприємства

Рис. 8.9. Стадії кругообігу оборотних коштів підприємства

№ з/п	Показник	Визначення	Економічна суть
1	Коефіцієнт оборотності $K_{об}$	$PP / ОК$	Характеризує кількість оборотів за аналізований період часу. Показує, скільки продукції випущено і реалізовано за допомогою 1 грн ОК
2	Коефіцієнт завантаження $K_з$	$ОК / PP$	Показує, скільки оборотних коштів авансовано у 1 грн реалізованої продукції
3	Тривалість одного обороту оборотних коштів $T_{об}$	$ОК \cdot T / PP$	Характеризує час, за який оборотні кошти здійснюють один оборот
4	Рентабельність $R_{ок}$	$П / ОК \cdot 100\%$	Характеризує, скільки прибутку припадає на 1 грн оборотних коштів

$ОК$ – середня вартість оборотних коштів; T – тривалість періоду, за який обчислюється оборотність оборотних коштів (30, 90, 180, 360 днів); PP – обсяг реалізованої продукції; $П$ – прибуток.

Рис. 8.10. Показники стану і ефективності використання оборотних коштів підприємства

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Виробничі ресурси підприємства. Основний і оборотний капітал.
2. Склад основного капіталу підприємства. Основні виробничі фонди.
3. Склад і структура основних виробничих фондів.
4. Оцінка основних фондів. Види вартості основних фондів.
5. Фізичний і моральний знос і старіння основних фондів.
6. Компенсація тимчасового (поточного) і повного зносу основних фондів. Амортизація основних фондів.
7. Прямолінійний (рівномірний) метод визначення амортизації. Норма рівномірної амортизації.
8. Показники відтворення основних фондів (відновлення, вибуття, відтворення).
9. Показники ефективності використання основних виробничих фондів (інтенсивності, екстенсивності, фондівіддачі, фондомісткості і фондоозброєності).
10. Сутнісна характеристика оборотного капіталу. Кругообіг оборотних коштів.
11. Виокремлення оборотних коштів, що обслуговують сфери виробництва й обігу.
12. Нормовані й ненормовані оборотні кошти. Функціональна та елементна структура оборотних коштів.
13. Джерела формування оборотних коштів.
14. Нормування оборотних коштів. Методи розрахунку нормативів оборотних коштів (аналітичний, коефіцієнтний, прямого рахунку).
15. Обчислення нормативів оборотних коштів в окремих їхніх елементах (виробничих запасах, незавершеному виробництві, витратах майбутніх періодів, залишках готової продукції). Визначення сукупного нормативу оборотних коштів підприємства.
16. Основні показники рівня ефективності використання оборотних коштів: коефіцієнти оборотності і завантаження, тривалість одного обороту, рентабельність; методика їх розрахунку.
17. Шляхи підвищення ефективності використання оборотних коштів (оптимізація запасів ресурсів і незавершеного виробництва; скорочення тривалості виробничого циклу; поліпшення організації матеріально-технічного забезпечення; прискорення реалізації виробленої продукції).

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 8.1

Вартість основних фондів на початок року склала 300 млн грн. З 1 червня введені основні фонди на суму 40 млн грн, з 1 жовтня – на суму 10, у листопаді вибули з експлуатації основні фонди на суму 5 млн грн.

Визначте:

- 1) середньорічну вартість введених фондів;
- 2) середньорічну вартість фондів, що вибули;
- 3) середньорічну вартість всіх основних фондів;
- 4) вартість основних фондів на кінець року.

Завдання 8.2

На підставі техніко-економічних показників визначте норму та суму амортизаційних відрахувань за групою токарних верстатів (табл. 8.1).

Таблиця 8.1

Техніко-економічні показники

Показник	Значення
1. Кількість верстатів, шт.	5
2. Первісна вартість одного верстата, млн грн	2,5
3. Строк експлуатації, років	15
4. Тривалість міжремонтного циклу, років	4
5. Середня вартість одного ремонту, % від вартості верстата	20
6. Середні витрати на модернізацію за весь строк експлуатації, % від вартості верстата	20

Завдання 8.3

Визначте річну суму амортизаційних відрахувань за групами основних фондів та в цілому по підприємству, користуючись даними табл. 8.2.

Таблиця 8.2

Вихідні дані підприємства за звітний період

Основні фонди	Залишкова вартість на початок року, млн грн	Рух основних фондів		Мінімальний термін використання, років
		+	–	
Будівлі	500,0	–	–	20
Споруди	50,0	–	–	20
Автотранспорт	20,0	+5 (липень)	–0,2 (жовтень)	5

Закінчення табл. 8.2

Основні фонди	Залишкова вартість на початок року, млн грн	Рух основних фондів		Мінімальний термін використання, років
		+	–	
Комп'ютери	12,0	+2 (квітень)	–	2
Меблі офісні	8,0	+1 (травень)	–	2
Верстати фрезерні	80,0	+20 (листопад)	–30 (червень)	5
Прес штампувальний	10,0	+6 (грудень)	–	5

Завдання 8.4

На підставі даних двох машинобудівельних підприємств за рік (табл. 8.3) визначте та порівняйте показники використання основних виробничих фондів (фондовіддачу, фондомісткість, фондоозброєність, рентабельність).

Таблиця 8.3

Вихідні дані

Показники	Підприємство 1	Підприємство 2
Середньорічна вартість основних фондів, млн грн	50,0	40,0
Валова продукція, млн грн	110,0	92,0
Прибуток, млн грн	3,0	2,0
Чисельність персоналу, чол.	220	180

Завдання 8.5

Визначте коефіцієнти екстенсивного, інтенсивного та інтегрального використання устаткування, використовуючи дані табл. 8.4.

Таблиця 8.4

Вихідні дані

Показники	План	Факт
Випуск продукції, грн	26 800	26 932
Загальна кількість машино-годин, відпрацьованих устаткуванням, год	1 600	1 584
Випуск продукції за одну машино-годину, грн	16,75	17,00

Завдання 8.6

Визначте суму амортизаційних відрахувань та показники використання основних фондів IV групи, якщо вартість основних фондів на початок року становить 3,8 млн грн. За планом

передбачено ввести основні фонди у лютому на 250 тис. грн, у третьому кварталі – на 380, у грудні – на 120 та вивести обладнання в липні на 190 і в четвертому кварталі на 210 тис. грн. При цьому запланований обсяг випуску продукції – 26 млн грн при чисельності працюючих 1680 чол.

Завдання 8.7

Визначте показники використання основних фондів, якщо відомо, що вартість основних фондів на початок року становила 53 млн грн. У березні було введено основних фондів на 3,2, а в третьому кварталі на 21 млн грн. У липні виведено основних фондів на 7,5, а в четвертому кварталі на 9 млн грн. Запланований обсяг випуску продукції становить 180 млн грн, а чисельність промислово-виробничого персоналу – 4060 чол.

Завдання 8.8

На підприємстві є 40 токарних верстатів з потужністю двигунів 2,5 кВт, 20 фрезерних верстатів потужністю 5 кВт; 45 свердлильних – 2 кВт. Підприємство працює у дві зміни при шестиденному робочому тижні. Кількість вихідних і святкових – 60 дн./рік, кількість передсвяткових, що не збігаються з вихідними і суботами, – 6 дн./рік (дані коригуються за виробничим календарем). Процент втрат часу на ремонт обладнання – 3,6% номінального фонду часу, фактично спожита за рік електроенергія – 930 500 кВтгод/рік.

Визначте коефіцієнти інтенсивного, екстенсивного та інтегрального використання обладнання цеху.

Завдання 8.9

Нарахуйте амортизацію на основне устаткування підприємства за методом прискореного зменшення залишкової вартості і наведіть розв'язок задачі в графічному вигляді. Первісна вартість устаткування з урахуванням податку на додану вартість склала 240 тис. грн, ліквідаційна вартість цього устаткування за інвентаризаційною відомістю складає 20 тис. грн. Термін експлуатації устаткування – 4 роки.

Завдання 8.10

Нарахуйте амортизацію за допомогою прямолінійного методу і графічно відобразьте перенесення вартості устаткування, що бере участь у виробництві, на вартість готової продукції, якщо первісна вартість встановленого устаткування складає

суму 120 тис грн (із ПДВ), а ліквідаційна вартість устаткування – 12 тис грн. Термін експлуатації такого устаткування – 10 років.

Завдання 8.11

Сталь постачається на завод однаковими партіями двічі на місяць. Транспортний запас складає 3 дні, гарантійний запас – 50% норми поточного запасу. Середньоденні витрати сталі – 50 т, ціна 1 т сталі – 104 грн. Визначте норму виробничого запасу в днях та норматив запасу сталі в натуральному і грошовому вираженні.

Завдання 8.12

На підприємстві у звітному році норма витрат металу була встановлена на виріб «А» – 36, виріб «Б» – 14 кг.

На плановий рік передбачений випуск виробів «А» в кількості 5000, виробів «Б» – 800 шт. Норми витрат металу передбачається знизити за рахунок впровадження нової технології: за виробом «А» на 5, за виробом «Б» на 10%. Визначити економію металу в результаті впровадження нових норм витрат за кожним виробом і в цілому по підприємству.

Завдання 8.13

По промисловому підприємству обсяг реалізації продукції на плановий рік складає 3510 тис. грн, залишки нормативних оборотних коштів на кінець планового року – 510 тис. грн.

Визначте показники оборотності нормативних оборотних коштів (коефіцієнт оборотності, коефіцієнт завантаження і тривалість одного обороту в днях).

Завдання 8.14

По підприємству на I кв. заплановані такі показники (табл. 8.5).

Таблиця 8.5

Вихідні дані

Показники	Значення
1. Обсяг товарної продукції, тис. грн	315
2. Квартальна потреба в матеріалах, тис. грн	180
3. Норми виробничого запасу, дн:	
– усього	
– у тому числі:	
3.1. транспортного	2
3.2. підготовчого	4
3.3. поточного	16
3.4. резервного (50% поточного)	8

Показники	Значення
4. Тривалість виробничого циклу, дн.	10
5. Коефіцієнт наростання витрат у собівартості незавершеного виробництва	0,8
6. Норма запасу готової продукції на складі, дн.	3

Визначте норматив оборотних коштів:

- 1) у виробничих запасах;
- 2) у незавершеному виробництві;
- 3) у залишках готової продукції на складі;
- 4) закупний.

Завдання 8.15

Показники реалізації продукції (РП) і залишків оборотних коштів по 5 фабриках пошиву одягу за звітний рік та їх зміни у плановому році наведено в табл. 8.6.

Таблиця 8.6

Показники фабрик

Фабрика	Звітний рік		Зміни у плановому році	
	Обсяг РП, млн грн	Середньорічні залишки оборотних коштів, млн грн	обсягу РП, % (+)	тривалості обороту, дн.
№ 1	80,0	20,0	+20	– 18
№ 2	105,0	17,5	+16	– 15
№ 3	150,0	30,0	+8	– 12
№ 4	120,0	20,0	+10	– 15
№ 5	96,0	32,0	+12	– 30

Визначте розмір приросту або зменшення оборотних коштів у плановому році на кожній фабриці та об'єднанні в цілому.

Завдання 8.16

У звітному періоді підприємство реалізувало продукції на 100 тис. грн при середньорічному залишку нормованих оборотних коштів 8,34 тис. грн. У плановому періоді обсяг реалізованої продукції зросте на 15%.

Визначте потребу підприємства в оборотних коштах і суму вивільнених оборотних коштів за рахунок прискорення їх оборотності, якщо відомо, що планом передбачено зростання коефіцієнта оборотності на 12%.

Завдання 8.17

У звітному році підприємство запланувало виготовити товарної продукції на суму 110 тис. грн. Залишки нереалізованої продукції на складах на початок року становили 20 тис. грн. Фактично обсяг реалізації за рік зріс порівняно з плановим рівнем на 3,2%. Середньорічні залишки нормованих оборотних коштів, заплановані в розмірі 2, а фактично склали 1,7 тис. грн.

Визначте суму абсолютного і відносного вивільнення оборотних коштів у результаті прискорення їх оборотності.

Завдання 8.18

За даними звіту підприємства проаналізуйте ефективність використання оборотних коштів. Підрахуйте суму коштів, вивільнену з обороту (залучену в оборот) внаслідок прискорення (сповільнення) обертання оборотних коштів (табл. 8.7).

Таблиця 8.7

Вихідні дані

№ з/п	Показники	Фактично за		Зміни, %
		минулий рік	звітний рік	
1	Виручка від реалізації продукції (робіт, послуг), тис. грн (без ПДВ)	14473	15003	
2	Середні залишки оборотних коштів, тис. грн	4240	4470	
3	Одноденний оборот, тис. грн			
4	Обертання оборотних коштів, дн.			
5	Коефіцієнт оборотності, оборотів			
6	Звільнено з обороту (залучено) у зв'язку з прискоренням (сповільненням) повертання оборотних коштів, тис. грн	Для	розрахунку	

Завдання 8.19

Обсяг реалізованої продукції підприємства за рік склав 12648,3 тис. грн з оборотними коштами в сумі 430 тис. грн. У результаті впровадження організаційно-технічних заходів тривалість обороту коштів у плановому році скорочена на 1,5 днів.

Визначте кількість оборотів і тривалість одного обороту оборотних коштів за звітний та плановий рік, очікувану економію оборотних коштів за рахунок впровадження заходів.

Завдання 8.20

У звітному періоді підприємство реалізувало продукції на 100 тис. грн при середньорічному залишку нормованих оборот-

них коштів 8,34 тис. грн. У плановому періоді обсяг реалізованої продукції зросте на 15%.

Визначте потребу підприємства в оборотних кошах і суму вивільнених оборотних коштів за рахунок прискорення їх оборотності, якщо відомо, що планом передбачено зростання коефіцієнта оборотності на 12%.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Фондовіддача – це відношення:

- а) обсягу виготовленої продукції до середньорічної вартості основних виробничих фондів;
- б) середньорічної вартості основних виробничих фондів до обсягу виготовленої продукції;
- в) середньорічної вартості основних фондів до середньооблікової чисельності промислово-виробничого персоналу;
- г) прибутку за звітний період до середньої вартості основних фондів за той же період.

2. Вартість основних фондів – це вартість:

- а) придбання з урахуванням митних зборів, транспортування і монтажу;
- б) після індексації, проведеної за рішенням уряду;
- в) у момент ліквідації;
- г) у поточний момент (з урахуванням зносу).

3. Показник ефективності використання основних фондів – це відношення:

- а) загальної кількості відпрацьованих машино-змін до кількості встановленого устаткування;
- б) фактичного часу роботи устаткування до планового;
- в) обсягу реалізованої продукції до середньорічної вартості основних виробничих фондів;
- г) обсягу планового або фактичного випуску продукції до максимально можливого за однакові одиниці часу.

4. До первісної вартості основних фондів включаються наступні витрати на:

- а) експертну оцінку вартості основних фондів;
- б) демонтаж обладнання;
- в) придбання об'єкта основних фондів.

5. Співвідношення часу фактичної роботи устаткування за рік до часу його ймовірної експлуатації – це коефіцієнт:

- а) змінності роботи устаткування;
- б) екстенсивного завантаження устаткування;
- в) інтенсивного завантаження устаткування;
- г) інтегрального використання.

6. Техніко-економічне старіння основних фондів – це:

- а) перенесення їх вартості на вартість виготовленої продукції;
- б) втрачання первісних техніко-експлуатаційних якостей;
- в) знецінення засобів праці під впливом науково-технічного прогресу до настання повного фізичного спрацювання;
- г) правильної відповіді немає.

7. Норма амортизаційних відрахувань на повне відновлення основних фондів залежить від:

- а) балансової вартості основних фондів;
- б) обсягів виробництва продукції;
- в) ліквідаційної вартості основних фондів;
- г) ефективного часу роботи основних фондів;
- д) строків експлуатації основних фондів.

8. Річну суму амортизаційних відрахувань визначають на основі показників:

- а) середньорічної вартості основних фондів;
- б) норми амортизаційних відрахувань;
- в) вартості основних фондів на початок року;
- г) вартості основних фондів на кінець року.

9. Реконструкція діючого підприємства – це:

- а) спорудження додаткових виробничих комплексів, цехів або розширення існуючих;
- б) повне або часткове переобладнання виробництва з можливим розширенням допоміжних та обслуговуючих об'єктів;
- в) здійснення технічного розвитку без розширення існуючого виробництва;
- г) правильної відповіді немає.

10. Які з наведених показників характеризують ефективність використання сировини та матеріалів?

- а) коефіцієнт інтенсивного навантаження;
- б) коефіцієнт виходу готової продукції;

- в) коефіцієнт корисного використання;
- г) правильної відповіді немає.

11. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, або швидкість обороту показує:

- а) термін здійснення виробничого процесу;
- б) час доставки оборотних коштів до підприємства;
- в) час обертання оборотних коштів на складі;
- г) кількість кругообігів, яку ці кошти здійснюють за певний період.

12. Виробничий запас — це запас, створений на період:

- а) що дорівнює половині інтервалу між суміжними поставками матеріальних ресурсів;
- б) відхилення фактичних строків поставки від передбачених договором;
- в) від укладання договору або оплати рахунку постачальника до прибуття вантажу на склад підприємства;
- г) часу, необхідного для приймання та складування матеріальних ресурсів.

13. Ефективність використання оборотних коштів — це:

- а) відношення вартості реалізованої продукції до середніх залишків оборотних коштів у певному періоді;
- б) відношення середніх залишків оборотних коштів до вартості реалізованої продукції за певний період;
- в) відношення тривалості календарного періоду до кількості оборотів;
- г) правильної відповіді немає.

14. Вкажіть метод розрахунку нормативів оборотних коштів:

- а) екстраполяції;
- б) метод прямого розрахунку;
- в) коефіцієнтний метод;
- г) правильної відповіді немає.

15. Яке твердження є правильним?

- а) оборотні фонди у вартісному вираженні є складовою частиною оборотних коштів;
- б) оборотні кошти є складовою частиною оборотних фондів у вартісному вираженні.

16. Вкажіть шляхи підвищення ефективності використання оборотних фондів:

- а) скорочення тривалості виробничого циклу;
- б) підвищення продуктивності праці;
- в) прискорення реалізації товарної продукції;
- г) поліпшення організації матеріально-технічного забезпечення.

17. До результатів підвищення ефективності використання оборотних коштів належать:

- а) зменшення потреби в оборотних коштах;
- б) підвищення виробничих потужностей;
- в) збільшення обсягів виробництва продукції при фіксованій сумі оборотних коштів;
- г) зростання чисельності персоналу.

18. Показник рентабельності оборотних коштів обчислюється як відношення:

- а) суми оборотних коштів до середньооблікової чисельності персоналу;
- б) прибутку підприємства до суми його оборотних коштів;
- в) суми оборотних коштів підприємства до суми прибутку за відповідний період.
- г) правильної відповіді немає

19. Оборотні активи підприємства споживаються у виробничому процесі за період:

- а) більше одного року;
- б) від одного до трьох років;
- в) до одного року або за один операційний цикл;
- г) невстановлений.

20. Показником оборотності оборотних коштів підприємства є:

- а) коефіцієнт оборотності;
- б) коефіцієнт екстенсивного завантаження обладнання;
- в) фондомісткість;
- г) фондовіддача.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Формування капіталу підприємств малого бізнесу.
2. Функції управління структурою капіталу підприємства.
3. Проблеми управління структурою капіталу вітчизняних підприємств.
4. Проблеми підвищення ефективності управління відтворенням основних засобів на підприємствах.
5. Наукова обґрунтованість поділу оборотних коштів на нормовані й ненормовані.
6. Способи підвищення ефективності використання оборотних коштів на підприємствах різних галузей народного господарства України.
7. Методи нормування оборотних коштів підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник / О.С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 252 – 313.
2. Економіка підприємства: підручник / М.Г. Грещак, В.М. Колот, А.П. Наливайко та ін.; за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 100 – 157.
3. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.В. Ковальчук. – К.: Знання, 2008. – С. 121–248, 272–311.
4. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 226 – 308.
5. Євтушенко О.А. Теоретичні аспекти управління фінансовим забезпеченням відтворення основних засобів підприємства / О.А. Євтушенко // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2013. – № 1. – С. 124–128.

ТЕМА 9

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Бюджетна ефективність інноваційного проекту – сальдо потоку доходів і витрат бюджету за рахунок здійснення інноваційного заходу з урахуванням коефіцієнта дисконтування.

Внутрішня норма доходності інноваційного проекту – це ставка дисконту, при якій величина приведених доходів дорівнює приведеним капіталовкладенням в інноваційний проект.

Державне регулювання інноваційної діяльності – це комплекс заходів державних органів з метою підтримки і впорядкування інноваційної діяльності; включає підтримку інноваційних програм і проектів, охорону та захист прав інтелектуальної власності, надання окремих джерел інформації, державне інвестування та ін.

Диверсифікація діяльності підприємства – це одночасний розвиток багатьох, безпосередньо не пов'язаних між собою виробництв чи сфер діяльності.

Дифузія інновації – процес поширення нововведення в нових умовах чи сферах застосування.

Ефективність нововведень – співвідношення між витратами на виробництво і впровадження нових засобів виробництва (нововведень) та отриманими від цього економічними результатами.

Інноваційна діяльність – діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання науково-технічних програм і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

Інноваційний потенціал – сукупність науково-технологічних, виробничих, фінансово-економічних, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, підприємства), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки.

Інноваційний ризик — це вартісне вираження можливого зменшення фактичної віддачі від капіталовкладень в інноваційний проект порівняно з очікуваною віддачею; розрізняють різні види інноваційного ризику: ризик надійності учасників проекту, ризик недоотримання передбачених проектом доходів та ін.

Інновація — використання результатів наукових досліджень і розробок, спрямованих на вдосконалення процесу виробничої діяльності, економічних, правових та соціальних відносин у сфері науки, культури, освіти та інших сферах діяльності суспільства.

Нововведення — комплексний процес створення, поширення і використання нового практичного засобу для задоволення людських потреб, що змінюються під впливом закономірностей розвитку суспільства, а також поєднані з цим нововведенням зміни в соціальному і матеріальному середовищах.

Продуктова інновація — впровадження нових або вдосконалених продуктів.

Процесна інновація — це освоєння виробництва нової або суттєво вдосконаленої продукції, в тому числі методів організації виробництва.

Технологічна інновація — матеріалізація нових ідей і знань, відкриттів, винаходів і науково-технічних розробок у процесі виробництва.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

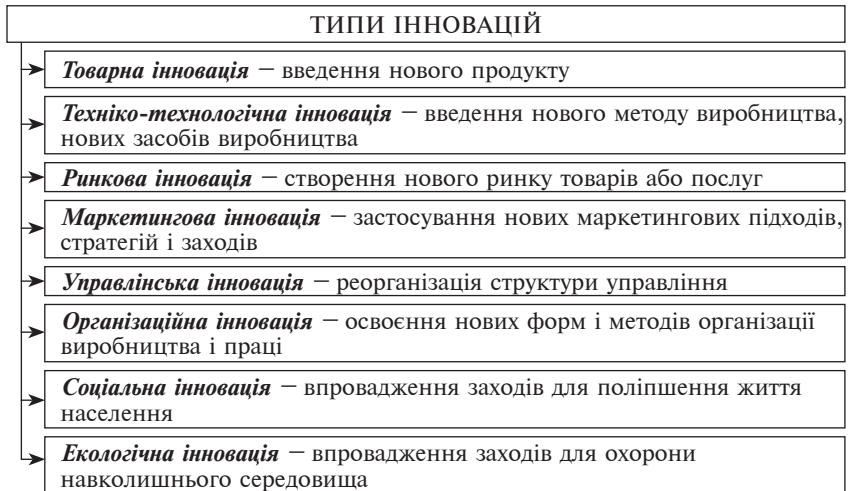

Рис. 9.1. Види інновацій

Рис. 9.2. Класифікація інновацій

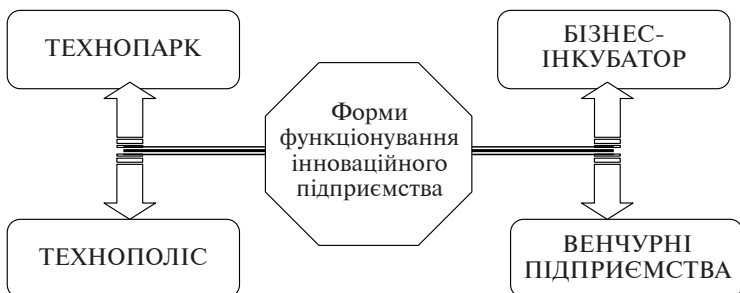

Рис. 9.3. Форми інноваційних підприємств

Економічний ефект та ефективність нововведень

Вид ефекту/ефективності	Формула розрахунку
<p>Народногосподарський економічний ефект ($E_{н.э.}$) визначається шляхом порівняння результатів від застосування технічних нововведень і всіх витрат на їх розробку, виробництво і споживання. Він характеризує ефективність певної групи технічних нововведень з погляду їх впливу на кінцеві показники розвитку економіки України</p>	$E_{н.э.} = ВП - В,$ <p>де $ВП$ – загальний результат нововведень (обсяг виготовленої продукції (робіт, послуг), тис. грн); $В$ – сумарні витрати, понесені на досягнення результату, тис. грн</p>
<p>Внутрішньогосподарський (комерційний) економічний ефект ($E_{в.э.}$) обчислюється на окремих стадіях відтворювального циклу «наука – виробництво – експлуатація (споживання)»</p>	$E_{в.э.} = ВП - В.$ <p>З урахуванням фактора часу:</p> $E_{н.э.(в.э.)} = \sum_{i=i_n}^{i_k} (ВП_i - B_i) \cdot K_{Дi},$ <p>де $ВП_i, B_i$ – вартісна оцінка, відповідно до результатів і витрат в i-му році розрахункового періоду; i_n, i_k – відповідно, початковий і кінцевий роки розрахункового періоду; $K_{Дi}$ – коефіцієнт дисконтування (приведення)</p>
<p>Загальні результати технічних нововведень формуються як сума основних ($ВП_{осн}$) і супровідних ($ВП_{супр}$) результатів (останні можуть включати також соціальні та екологічні наслідки реалізації технічних нововведень)</p>	$ВП_{заг} = ВП_{осн} + ВП_{супр}$
<p>Основні результати для нових засобів праці тривалого користування</p>	$ВП_{осн} = Ц_i \cdot ОН_i \cdot П_{pi},$ <p>де $Ц_i$ – ціна одиниці продукції, виробленої з використанням нових засобів або предметів праці в i-му році, грн; $ОН_i$ – обсяг використання нових засобів або предметів праці в i-му році, натур, одиниць; $П_{pi}$ – продуктивність засобів праці у i-му році, натур, одиниць</p>

Рис. 9.4. Визначення економічного ефекту та ефективності нововведень

Вид ефекту/ефективності	Формула розрахунку
Основні результати для нових предметів праці	$ВП_{осн} = \frac{Ц_i \cdot ОН_i}{ВПП_i},$ <p>де $ВПП_i$ – витрати предметів праці на одиницю продукції в i-му році, натур, одиниць</p>
Сумарні витрати на реалізацію нововведень включають витрати на виробництво ($B_{вир}$) та використання ($B_{викор}$) продукції	$B_{вир(викор)} = \sum_{i=i_n}^{i_k} (B_{ном.i} + KB_i - LB_i) \cdot K_{Дi},$ <p>де $B_{ном.i}$ – поточні витрати при виробництві (використанні) продукції в i-му році без амортизаційних відрахувань на реновацію, грн; KB_i – одноразові витрати при виробництві (використанні) продукції в i-му році, грн; LB_i – залишкова (ліквідаційна) вартість основних фондів, що вибувають в i-му році, грн</p>
Приріст прибутку за рік від виробництва продукції за допомогою нової техніки ($\Delta\Pi$)	$\Delta\Pi = (Ц_2 - B_2) \cdot OB_2 - (Ц_1 - B_1) \cdot OB_1,$ <p>де B_1, B_2 – витрати, віднесені на одиницю продукції, виготовленої за допомогою базової і нової техніки, грн; $Ц_1, Ц_2$ – оптова ціна одиниці продукції при використанні базової і нової техніки, грн; OB_1, OB_2 – обсяг виробництва продукції за допомогою базової і нової техніки, натур, од.</p>
Умовне вивільнення працюючих у зв'язку із впровадженням нової техніки ($\Delta\mathcal{Q}$)	$\Delta\mathcal{Q} = \frac{Ц_2 \cdot OB_2}{ПП_1} - \frac{Ц_2 \cdot OB_2}{ПП_2},$ <p>де $ПП_1, ПП_2$ – продуктивність праці до і після впровадження нової техніки, грн</p>
Економія капітальних вкладень (ΔKB)	$\Delta KB = \left(KB_1 \cdot \frac{ПТ_2}{ПТ_1} - KB_2 \right) \cdot OB_2,$ <p>де KB_1, KB_2 – питомі капіталовкладення при використанні базової і нової техніки, грн; $ПТ_1, ПТ_2$ – продуктивність одиниці базової і нової техніки за одиницю часу, натур, од. або грн за одиницю часу</p>
Зниження матеріальних витрат (ΔMB)	$\Delta MB = (MB_1 - MB_2) \cdot OB_2,$ <p>де MB_1, MB_2 – матеріальні витрати на одиницю продукції при використанні базової і нової техніки, грн</p>

Рис. 9.4. Визначення економічного ефекту та ефективності нововведень

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Дайте характеристику інноваціям та їх класифікації.
2. Назвіть основні стадії інноваційного процесу.
3. Що таке оцінка економічної ефективності інновацій?
4. Визначте, що таке інноваційний процес.
5. Що таке інноваційна діяльність підприємства? Які її основні характеристики?
6. Які ви знаєте техніко-економічні показники?
7. До якої класифікації належать інновації, викликані потребами ринку?
8. Що таке технологічні інновації?
9. Як здійснюється відбір та методика обчислення показників для виявлення впливу нововведень на економічну діяльність підприємства?
10. Наведіть методичні підходи до визначення ефективності організаційних та інших нововведень.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 9.1

Проектна фірма працює над розробкою технологічного процесу (потокової лінії) з переробки морепродуктів. Вартість проектних робіт становить 700 тис. грн, які мають бути освоєні протягом двох років: 470 — першого року, 230 тис. грн — другого.

Виготовлення технічних засобів триватиме рік. Вартість обладнання — 760, а монтажу — 255 тис. грн, який також має бути виконаний протягом року.

Освоєння проектного технологічного процесу дасть змогу переробляти щорічно 1100 т сировини і виробляти 250 тис. умовних банок консервної продукції за ціною 12,8 грн/ум. б. при собівартості 12,3 грн/ум. б. Супутні капіталовкладення становлять 12 тис. грн щорічно. Термін експлуатації потокової лінії — 5 років.

Обчисліть народногосподарський ефект від розробки і використання нової технології у переробній галузі.

Завдання 9.2

Фірма придбала нове обладнання у виробника, витрати на виробництво якого складають 65 тис. грн, рентабельність ви-

робництва – 40%, ставка податку на прибуток – 25%. Використання обладнання дає можливість довести потужність цеху до 35 тис. од. продукції на рік. Ціна одиниці продукції – 10 грн, а собівартість – 8,8 грн. Супутні капіталовкладення дорівнюють 5,5 тис. грн щорічно. Нормативний термін експлуатації обладнання згідно з технічною документацією – 5 років.

Необхідно встановити величину комерційного ефекту у виробника і фірми, що використовує нове обладнання.

Завдання 9.3

Завдяки застосуванню нової технології зварювання собівартість одиниці продукції знизилася з 3650 до 3520 грн. Оптова ціна одиниці продукції – 3750 грн. Річний обсяг випуску – 1200 тис. шт. На запровадження новації було витрачено інвестицій на суму 73,5 млн грн. Обґрунтуйте економічну доцільність застосування нової технології, розрахувавши коефіцієнт економічної ефективності і термін окупності інвестицій.

Завдання 9.4

Підприємству запропоновано три проекти впровадження нової техніки. За попередніми розрахунками, очікуваний річний обсяг випуску продукції за допомогою нової техніки становитиме 2000 шт. Використовуючи наведені в табл. 9.1 дані, визначте найефективніший варіант здійснення новації і річний економічний ефект від його реалізації. У базовому варіанті містяться показники, яких підприємство досягло до запровадження новації.

Таблиця 9.1

Вихідні дані для розрахунку

Показник	Варіант			
	1	2	3	Базовий
Собівартість одиниці продукції, грн	1500	1300	1200	1800
Вартість проекту на одиницю продукції, грн	2000	3500	4200	2700
Нормативний коефіцієнт ефективності	0,2	0,2	0,2	0,2

Завдання 9.5

Визначте річний економічний ефект, який одержить виробник побутової техніки покращеної моделі, і термін окупності додаткових капіталовкладень за даними табл. 9.2.

Вихідні дані для розрахунку

Показник	Модель	
	Стара	Нова
Річний обсяг випуску продукції, тис. шт.	120	120
Додаткові капіталовкладення, млн грн	—	3,5
Собівартість одиниці продукції, грн	2800	3079
Оптова ціна одиниці продукції, грн	3060	3340

Завдання 9.6

Обґрунтуйте доцільність інвестиційного проекту з виробництва і впровадження на підприємствах металургійної промисловості нових установок, що зменшують шкідливі викиди в атмосферу. Визначте загальногосподарський ефект від цієї інновації. Проектування установки розраховане на два роки: у першому плануються витратити — 260, у другому — 100 тис. грн. Вартість виробництва установки — 120 тис. грн, що триватиме ще рік. Наладження установки почнеться з наступного року і коштуватиме 65 тис. грн.

Упровадження установки дасть змогу щороку додатково використовувати у виробництві 5 т сировини за ціною 4 тис. грн за 1 т і зменшити річні викиди в атмосферу шкідливих речовин на 20 т, за що підприємство раніше сплачувало штрафи у розмірі 1800 грн за кожен тону.

Для обчислення візьміть дисконтну ставку 10%. Нормативний термін служби установки — 5 років.

Завдання 9.7

Підприємство легкої промисловості придбало п'ять нових швейних багатоопераційних машин вартістю 17,5 тис. грн кожна. За рік на кожній із машин можна обробити 900 виробів. Ціна виробу — 3900 грн, а собівартість — 2670 грн. Технічною документацією передбачено строк служби машини такого класу 6 років. Визначте економічний ефект від експлуатації швейних машин.

Завдання 9.8

Визначте комерційний ефект від використання на підприємстві 3 приладів контролю параметрів ламп, якщо ціна одного приладу — 7290 грн; продуктивність приладу — 130 вимірювань за годину. Кількість годин роботи приладу протягом змі-

ни – 4,8 год, при однозмінному режимі. Кількість робочих днів у році – 225.

Вартість обладнання, що вивільняється у результаті використання приладів, становить 4990 грн, з обладнання може бути реалізовано матеріалів на суму 1800 грн.

Супутні капіталовкладення в процесі експлуатації одного приладу – 1140 грн/рік.

Вартість одного вимірювання – 0,15 грн; витрати електроенергії на годину роботи приладу – 5 кВт, ціна 1 кВт/год – 0,8762 грн.

Термін експлуатації приладу – 4 роки.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Скільки існує класифікацій інновацій?

- а) 4; б) 5; в) 6; г) 7.

2. За сферами діяльності інновації бувають:

- а) комплексні, що являють собою єдність кількох видів змін;
б) поліпшуючі інновації;
в) викликані потребами ринку;
г) споживацькі.

3. Інновації, викликані потребами ринку, відносять до такої класифікації:

- а) за рівнем новизни для ринку;
б) за масштабами;
в) за роллю у відтворювальному процесі;
г) за джерелами появи.

4. За джерелами появи інновації поділяються на:

- а) нові для галузі в країні;
б) інновації, викликані потребами виробництва;
в) прості;
г) ринкові.

5. За масштабами класифікації інновацій поділяються на:

- а) складні;
б) інвестиційні;
в) базисні;
г) продуктові;
д) усі відповіді правильні.

6. Технологічні інновації:

- а) дозволяють реалізувати потреби в продуктах, послугах на нових ринках;
- б) орієнтовані на виробництво і використання нових продуктів;
- в) орієнтовані на створення і застосування нової технології.

7. Модифікаційні інновації:

- а) орієнтовані на зміни в організації і управлінні виробництвом;
- б) орієнтовані на створення і застосування нової технології;
- в) орієнтовані на часткове поліпшення застарілих поколінь техніки і технологій;
- г) реалізують великі винаходи і стають основою формування нових поколінь і напрямів розвитку техніки.

8. Скільки існує стадій інноваційного процесу?

- а) 7;
- б) 8;
- в) 9;
- г) 10.

9. До стадій інноваційного процесу відносять:

- а) проектування;
- б) впровадження;
- в) аналіз;
- г) поширення.

10. Існують такі форми інноваційного процесу:

- а) вертикальна;
- б) багатоярусна;
- в) розширена.

11. Інновація – це:

- а) результат інноваційної діяльності, втілений у нових продуктах, технологічних процесах або соціальних послугах;
- б) нова продукція науково-технічного призначення;
- в) оновлення основних фондів підприємства;
- г) коефіцієнт автоматизації виробництва.

12. Інноваційними процесами називають:

- а) проведення досліджень у галузі фундаментальних наук;
- б) сукупність прогресивних, якісних змін, що відбуваються у виробничо-господарській системі;
- в) процес перепідготовки кадрів підприємства;
- г) використання зарубіжних аналогів як бази для оцінювання технічних параметрів продукції.

13. Комерційний економічний ефект дає можливість оцінити:

- а) ступінь відповідальності технічних засобів кращим зарубіжним аналогом;
- б) суму прибутку, одержаного проектним інститутом у результаті розробки нової моделі виробу;
- в) суму загальних витрат на впровадження заходу в народне господарство;
- г) величину вигоди, одержаної виробником нового технічного засобу;
- д) приріст прибутку підприємства – споживача нової техніки, викликаний її використанням у виробничому процесі.

14. Які фактори впливають на розробку інноваційної стратегії?

- а) низька ціна на товар;
- б) значний попит;
- в) інноваційний потенціал фірми;
- г) низька ціна на товар та значний попит;
- д) зміна керівництва на фірмі.

15. До організаційно-правової форми інноваційного підприємства відносять:

- а) франчайзингові компанії;
- б) консалтингові фірми;
- в) фінансово-кредитні інститути;
- г) середнє підприємство;
- д) фінансово-дослідні фірми.

16. Спонукаючими мотивами інноваційних процесів у виробництві можуть виступати:

- а) зміна суспільних потреб;
- б) збільшення питомої ваги імпортої продукції в загальному її обсязі на внутрішньому ринку;
- в) відставання обсягів споживання основних видів продукції на душу населення порівняно з іншими економічно розвинутими державами;
- г) виникнення у конкретної категорії споживачів попиту на певні види продукції.

17. Дифузія інновацій означає:

- а) поширення в нових умовах або місцях використання раніше освоєної інновації;

- б) інформаційний процес, спрямований на сприйняття і практичне використання інновацій господарюючими суб'єктами;
- в) обмін новинками різними виробниками;
- г) освоєння нових ринків збуту продукції підприємства.

18. Видами інноваційних процесів є:

- а) ринкові, технічні, екологічні;
- б) юридичні, адміністративні, правові;
- в) соціальні, індивідуальні, суспільні;
- г) економічні, технічні, організаційні, соціальні, правові.

19. На етапі використання інновацій за базу порівняння приймають показники:

- а) техніки, що змінюються;
- б) імпортої аналогічної техніки;
- в) вітчизняної аналогічної техніки;
- г) техніки підприємства-конкурента.

20. Комерційний економічний ефект дає можливість оцінити:

- а) суму загальних витрат на впровадження заходу в народне господарство;
- б) величину вигоди, одержаної виробником нового технічного засобу;
- в) приріст прибутку підприємства – споживача нової техніки, викликаний її використанням у виробничому процесі;
- г) ступінь відповідності технічних засобів кращим зарубіжним аналогам.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Аналіз та оцінка впливу нововведень на економічні, соціальні та екологічні показники діяльності підприємств України.
2. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання.
3. Особливості оцінки ефективності організаційних нововведень.
4. Інноваційні стратегії зарубіжних і вітчизняних фірм.
5. Основні тенденції організаційного прогресу в Україні.
6. Тенденції формування національного науково-технічного потенціалу.

7. Сучасні напрями інноваційної діяльності.
8. Зарубіжний досвід інноваційної діяльності підприємства.
9. Інноваційна модель підприємництва.
10. Фактори виникнення інновацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.М. Бойчик. – К.: Атіка, 2006. – 528 с.
2. Економіка підприємства: підручник / М.Г. Грещак, В.М. Колот, А.П. Наливайко та ін.; за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 203–226.
3. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 339–373.
4. Гусаров Ю. Роль інновацій в економіке. / Ю. Гусаров, Л. Гусарова // Экономические стратегии: академический бизнес-журнал. – 2012. – № 9 (107). – С. 18–23.
5. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – № 36.
6. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник для студ. вищ. навч. закл. / О.С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 383 – 403.
7. Кешелава В. Как запустить инновационный цикл? / В. Кешелава, А. Хребтов, А. Адриянова // Экономические стратегии: академический бизнес-журнал. – 2012. – № 9 (107). – С. 24–27.
8. Кушмаєва В.В. Теоретико-методологічні засади державного управління інноваційним розвитком / В.В. Кушмаєва // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1. – С. 172–177.
9. Сідун В.А. Економіка підприємства: навч. посіб. / В.А. Сідун, Ю.В. Пономарьова. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 436 с.
10. Заблоцький Б.Ф. Економіка й організація інноваційної діяльності: навч. посіб. / Б.Ф. Заблоцький. – Львів: Новий Світ – 2000, 2011. – 456 с.

ТЕМА 10

ІНВЕСТИЦІЇ

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Валові інвестиції – це загальна кількість інвестицій за певний період часу, які були спрямовані на нові виробництво, придбання засобів виробництва та іншу діяльність.

Виробничі інвестиції – вкладення у виробничі ресурси: основні засоби і предмети праці.

Грошовий потік – це сума чистого доходу підприємства та амортизаційних відрахувань.

Дисконтна ставка – ставка відсотка, за якою майбутня вартість грошей приводиться до теперішньої їхньої вартості, тобто відбувається процес дисконтування.

Дисконтування – метод приведення майбутньої вартості грошей до їхньої теперішньої вартості (вартості поточного періоду).

Державні інвестиції – це державні вкладення, які здійснюються органами влади та управління, а також підприємствами державної форми власності.

Залучені інвестиції – засоби Державного бюджету України (централізовані капіталовкладення), внесок іноземних інвесторів та створення спільних підприємств, внески вітчизняних інвесторів до статутного фонду підприємства.

Інвестиції – це довгострокове вкладення капіталу в підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку.

Інвестиційна діяльність – це діяльність, що пов'язана з придбанням і реалізацією необоротних активів, а також із здійсненням фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Інвестиційна стратегія – це формування системи довгострокових цілей інвестиційної діяльності і вибір найбільш ефективних шляхів їх досягнення.

Інвестор – фізична або юридична особа, яка здійснює вкладання капіталу в певний сектор економіки (промисловість, транспорт тощо) з метою одержання прибутку.

Інвестування – збільшення обсягів функціонуючого капіталу за рахунок нагромадження коштів від прибутку та інших доходів.

Індекс доходності інвестицій – співвідношення грошового потоку та інвестиційних коштів; один з основних показників, за якими визначається ефективність (доцільність) інвестицій.

Непрямі інвестиції – це опосередкована участь інвестора у виборі об'єкта інвестування і вкладення коштів іншими особами.

Об'єкти інвестування – реальні інвестиційні проекти, об'єкти нерухомості, різноманітні фінансові інструменти (насамперед інструменти фондового ринку), що є предметом інвестування.

Період окупності інвестицій – показник ефективності інвестицій, який характеризує термін, протягом якого вони окупаються повністю.

Приведені витрати – економічний показник для оцінки порівняльної ефективності виробничих інвестицій, який враховує величину собівартості продукції та капітальних витрат, що приводяться до зіставного виду із собівартістю за допомогою коефіцієнта економічної ефективності капітальних вкладень.

Прямі інвестиції – це інвестиції підприємства безпосередньо в об'єкти підприємства.

Реальні інвестиції – це вкладення у виробничі фонди (основні та оборотні), у матеріальні активи – будівлі, обладнання, споруди та в інші товарно-матеріальні цінності підприємства.

Фінансові інвестиції – це вкладення підприємства у вигляді грошових коштів насамперед в активи інших підприємств, у цінні папери, облігації, та в інші активи.

Чисті інвестиції – це обсяг валових інвестицій, зменшених на суму амортизаційних відрахувань у певному періоді.

Чиста теперішня вартість – показник оцінки економічної ефективності виробничих інвестицій, який визначається зіставленням величини самих інвестицій та суми очікуваних дисконтованих грошових потоків протягом періоду реалізації інвестиційного проекту.

Чистий приведений дохід – один з важливих показників оцінки ефективності реальних інвестицій, визначається як різниця між приведеним до теперішньої вартості грошовим потоком та сумою інвестованих коштів.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

Стадія життєвого циклу	Інвестиційна стратегія
Народження	Забезпечення достатнього обсягу основного капіталу і початкових капітальних інвестицій
Дитинство	Завершення формування капіталу та здійснення капітальних інвестицій
Юність	Розширення діяльності за рахунок розмаїтості інвестиційного портфеля
Рання зрілість	Істотне розширення інвестиційного портфеля
Кінцева зрілість	Розширення фінансового інвестування
Старіння	Формування інвестиційного портфеля, що дозволяє зберегти наявні позиції
Відродження	Диверсифікованість інвестиційного портфеля

Рис. 10.1. Залежність інвестиційної стратегії від стадії життєвого циклу підприємства

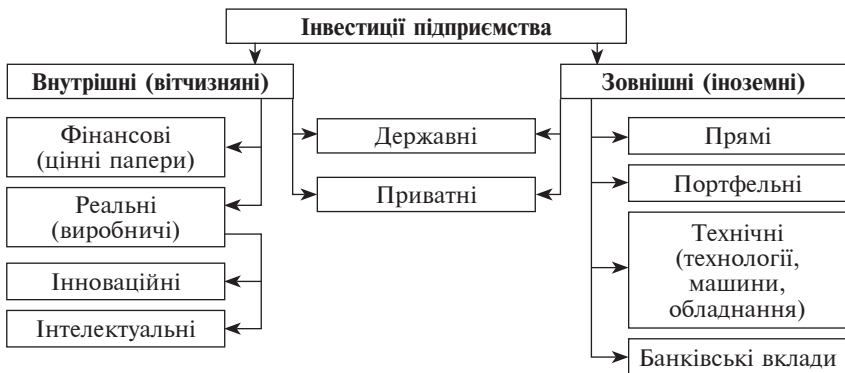

Рис. 10.2. Функціонально-елементний склад інвестицій підприємства

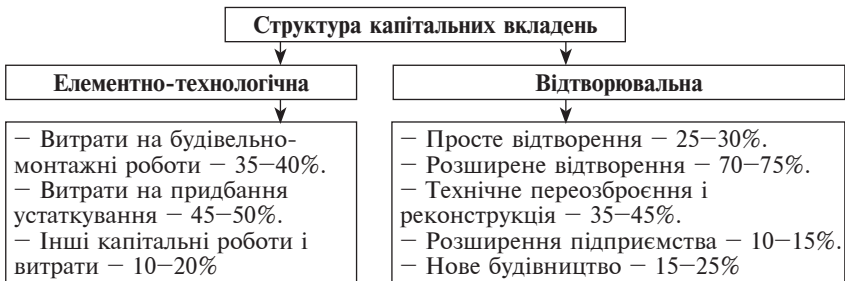

Рис. 10.3. Характеристика структури капітальних вкладень

	Рівень управління (назва показника)	Розрахункова формула	Вихідні дані
Загальна ефективність	Коефіцієнт ефективності капіталовкладень по народному господарству	$E_{НГ} = \frac{\Delta НД(ВВП)}{K_{НХ}}$	$\Delta НД(ВВП)$ – приріст національного доходу (або валового внутрішнього продукту) за аналогічні періоди в роках ДО і ПІСЛЯ вводу в експлуатацію освоєних капвкладень; $K_{НХ}$ – загальний обсяг освоєних (введених в експлуатацію) капвкладень за аналізований період (роки)
	Галузевий коефіцієнт ефективності капвкладень (по підприємству, замовнику – інвестору)	$E_{отр} = \frac{\Delta П}{K_{отр}}$	$\Delta П$ – приріст прибутку в галузі за аналізований період (рік); $K_{отр}$ – сума освоєних за період капвкладень
	Критерій ефективності капвкладень	$E > E_{норм}$	E – показник загальної економічної ефективності капвкладень; $E_{норм}$ – нормативний коефіцієнт по народному господарству і галузі капбудівництва ($E_n = 0,15$)
	Строк окупності капвкладень	$T_{ок} = \frac{1}{E}$ $T_{норм} = \frac{1}{E_n}$	$T_{ок}$ – строк окупності капвкладень (роки); $T_{норм}$ – нормативний (граничний) строк окупності по народному господарству і галузі будівництва $T = 7$ років
	Порівняльна ефективність	Приведені витрати за варіантами капвкладень (3) $E_{но} = 3_1 - 3_2 = (C_1 - C_2) + E_n(K_1 - K_2)$	$3_i = C_i + E_n K_i \rightarrow \min$

Рис. 10.4. Загальна і порівняльна економічна ефективність капітальних вкладень

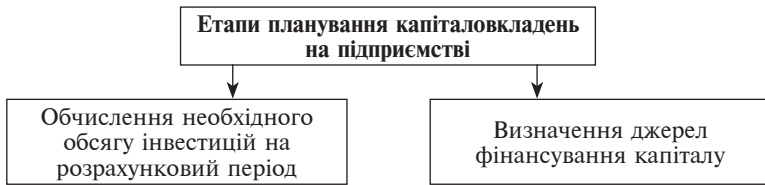

Рис. 10.5. Планування капіталовкладень на підприємстві

Рис. 10.6. Джерела фінансування капіталовкладень підприємства

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Сутність інвестицій та їх класифікація.
2. Різновиди структури виробничих інвестицій.
3. Суб'єкти та об'єкти інвестиційної діяльності згідно з чинним законодавством України.
4. Характеристика фінансових інвестицій.
5. Поняття виробничих інвестицій та їх склад.
6. Методики розрахунку потреби у виробничих інвестиціях.
7. Джерела фінансування виробничих інвестицій.
8. Формування та економічна оцінка інвестиційної стратегії підприємства.
9. Визначення та характерні ознаки інвестиційного проекту.
10. Оточення інвестиційного проекту та його учасники.
11. Методи оцінки інвестиційних проектів.
12. Оцінка економічної ефективності виробничих інвестицій.
13. Ставка дисконту: характеристика, мета застосування та методика розрахунку.
14. Методика визначення показників ефективності інвестицій без врахування чинника часу.
15. Методика визначення показників ефективності інвестицій з урахування чинника часу.

16. Система показників ефективності фінансових інвестицій.
17. Поняття фінансового ринку та його складові.
18. Характеристика боргових цінних паперів.
19. Характеристика пайових цінних паперів.
20. Характеристика похідних цінних паперів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 10.1

Встановіть доцільність інвестування нового підприємства за показниками абсолютної ефективності, якщо відомі такі дані (табл. 10.1).

Таблиця 10.1

Показники діяльності нового підприємства

Показник	Очікувані результати
Обсяг випуску промислової продукції в натуральних одиницях, тис. шт.	250,0
Оптова ціна виробу, грн шт.	266,0
Собівартість виробу, грн шт.	226,0
Обсяг капіталовкладень, тис. грн	36 000
Нормативний коефіцієнт ефективності капіталовкладень	0,2

Завдання 10.2

Визначте доцільність освоєння проекту вартістю 3000 тис. грн на придбання підприємства та налагодження виробництва продукції. Протягом року на підприємстві буде проведено його реконструкцію на суму 350 тис. грн і реалізовано на сторону частину основних засобів на суму 310 тис. грн. Амортизаційні відрахування за всіма групами основних засобів за рік на підприємстві становитимуть 225 тис. грн. Профіль діяльності підприємства прогнозується зберегти протягом 5 років при середній собівартості виробу 25, оптовій ціні виробу – 31 грн та щорічних обсягах випуску продукції 100 тис. одиниць. Дисконтна ставка – 10%.

Завдання 10.3

Виробнича потужність підприємства розрахована на обсяг випуску приладів 20 тис. од. На плановий рік очікується ринко-

вий попит на прилади на рівні 18 тис. од. Капітальні витрати на одиницю приросту виробничої потужності – 14 грн. Коефіцієнт використання потужності – 0,85. Визначте загальну необхідну суму капіталовкладень у виробничу базу підприємства, якщо коефіцієнт перерахунку середньорічної потужності становить 0,45.

Завдання 10.4

На виробничому підприємстві розроблено програму заходів з автоматизації виробництва на 4 роки в двох варіантах. Оберіть кращий варіант проекту, якщо ставка дисконту – 15%. Вихідні дані наведено в табл. 10.2.

Таблиця 10.2

Показники двох варіантів інвестиційного проекту

Показник	Варіант	
	I	II
Капітальні вкладення в проект (тис. грн), у т. ч. за роками:	1260,0	1260,0
перший	315,0	315,0
другий	315,0	400,0
третій	315,0	450,0
четвертий	315,0	95,0

Завдання 10.5

Перед менеджером постала проблема вибору з двох альтернативних інвестиційних проектів. Перший проект передбачає початкові інвестиції в обсязі 120, другий – 165 тис. грн. Від реалізації першого проекту очікується отримання таких грошових потоків: за перший рік – 30 тис. грн, за другий – 60, за третій – 70, за четвертий – 50 тис. грн. Від реалізації другого проекту протягом шести років очікується надходження постійних річних грошових потоків у розмірі 50 тис. грн.

Для дисконтування сум грошових потоків від реалізації проектів менеджер прийняв такі ставки дисконту: для першого – 10, для другого – 12%. На основі показника чистої теперішньої вартості проектів який з них можна рекомендувати менеджеру?

Завдання 10.6

За облігацією номінальною вартістю 1000 грн щорічно одноразово сплачуються проценти в розмірі 10% номіналу. Визнач-

те реальну вартість і доходність цієї облигації, якщо її буде погашено через три роки, а дисконтна ставка становить:

- а) 11%;
- б) 8%.

Завдання 10.7

Привілейована акція має річний дивіденд на акцію 1,5 грн. Дисконтна ставка для аналогічних акцій на ринку:

- а) 10%;
- б) 12%.

Визначте реальну ціну акції.

Завдання 10.8

На підприємстві планується технічне переозброєння провідного цеху з метою поліпшення якості вироблюваної ним продукції. На основі розрахунків бізнес-плану встановлено, що здійснення цих заходів потребує інвестицій у розмірі 3,5 млн грн, а грошові потоки (доходи) R_i ; за роками становитимуть: за 1-й рік – 0,5 млн грн, за 2-й – 1, за 3-й – 1,7, за 4-й – 2,5 млн грн. Ставку дисконту прийняти на рівні 12%.

Визначте показники ефективності інвестицій на технічне переозброєння цеху і термін їх окупності.

Завдання 10.9

Інвесторам подано два варіанти інвестування проекту. Вихідні дані наведено в табл. 10.3.

Необхідно обрати кращий варіант інвестування за індексами доходності та періодами окупності. Для здійснення процесу дисконтування прийнято процентну ставку 15%.

Таблиця 10.3

Показники двох варіантів інвестиційного проекту

Показник	Варіант	
	I	II
Сума інвестицій у проект, тис. грн	16 500	17 200
Період реалізації проекту, роки	4	4
Щорічні грошові потоки, які очікуються від реалізації проекту:		
перший	5 500	5 100
другий	5 100	5 500
третій	6 080	6 000
четвертий	4 270	5 620
Разом за 4 роки	20 950	22 220

Завдання 10.10

Акціонерна компанія «Атлант» розглядає доцільність реалізації проекту диверсифікації підприємницької діяльності, вартість якого становить 1500 тис. грн. Інвестиційні ресурси розподіляються так: на початку 1-го року – 1700 тис. грн, 2-го – 1200, 3-го – 700 тис. грн. Виробництво нового виду продукції розпочинається з 2-го року та становить 65% запланованого рівня виробництва, у 3-му році – 80%, починаючи з четвертого року, підприємство виходить на повну потужність, яка становить 25 тис. од. на рік. Очікуваний рівень рентабельності в 1-й рік виробництва – 22, починаючи з 2-го – 25%. Прогнозна ціна одиниці продукції – 220 грн. Величина амортизаційних відрахувань становить 10% собівартості продукції. Дисконтна ставка – 10%. Життєвий цикл проекту – 5 років. Обґрунтуйте доцільність реалізації інвестиційного проекту за такими показниками:

- чистий приведений доход;
- індекс доходності інвестицій;
- термін окупності інвестицій;
- внутрішня норма доходності інвестицій.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Згідно з чинним вітчизняним законодавством поняття інвестицій визначається як:

- а) сукупність грошових коштів підприємства, яка використовується ним для одержання прибутку;
- б) грошове вираження матеріальних і нематеріальних активів підприємства;
- в) сукупність майнових та інтелектуальних цінностей, що використовуються об'єктом підприємницької діяльності і з метою одержання прибутку;
- г) сукупність усіх видів майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкт підприємницької діяльності з метою створення прибутку або досягнення соціального ефекту.

2. До інвестиційної діяльності підприємства належить:

- а) нарахування заробітної плати працівникам підприємства;
- б) погашення виданих підприємством векселів;

- в) придбання цінних паперів фондового ринку;
- г) утримання адміністративно-управлінського персоналу підприємства.

3. Основним джерелом інвестицій у промисловість є:

- а) амортизаційний фонд;
- б) прибуток;
- в) кошти майбутніх споживачів продукції;
- г) емісія акцій;
- д) позика фінансових організацій.

4. Основними етапами формування інвестиційної стратегії підприємства є:

- а) порівняння минулих та майбутніх інвестиційних проєктів підприємства;
- б) визначення періоду, на який розробляється інвестиційна стратегія;
- в) чітке визначення періоду окупності інвестованих коштів;
- г) визначення стратегічних цілей інвестиційної діяльності та найефективніших шляхів їх реалізації;
- д) прогнозування зміни економічної ситуації в країні в цілому;
- е) оцінка розробленої інвестиційної стратегії.

5. Фінансові інвестиції – це:

- а) вкладення коштів в активи грошового ринку (кредити, депозити, короткострокові фінансові інструменти) та ринку капіталів (акції, облігації, похідні фінансові інструменти);
- б) вкладення коштів у різні фінансові інструменти: цінні папери, депозити, спеціальні банківські вклади;
- в) вкладення в реальні (невиробничі) активи, такі як дорогоцінні метали, предмети мистецтва, антикваріат тощо;
- г) вкладення коштів у наукові дослідження;
- д) вкладення в нематеріальні активи, які забезпечують розвиток науково-технічного прогресу.

6. Валові інвестиції – це:

- а) інвестиції з невизначеним терміном вкладення, наприклад, акції підприємств, нерухомість, антикваріат;
- б) вкладення коштів через опосередкованих осіб: інвестиційних та інших фінансових посередників;
- в) загальний обсяг інвестованих коштів, які спрямовані на відтворення і нове будівництво;

- г) вкладення коштів у наукові дослідження;
- д) вкладення у творчий потенціал суспільства, об'єкти інтелектуальної власності, згідно з авторським правом.

7. Чисті інвестиції (капіталовкладення) підприємства – це:

- а) загальний обсяг інвестованих коштів в певному періоді, які спрямовані на відтворення: нове будівництво, реконструкцію та розширення, технічне переобладнання, підтримку діючих потужностей;
- б) сума валових інвестицій, зменшена на суму амортизаційних відрахувань у певному періоді;
- в) інвестиції з безпосередньою участю інвестора у виборі об'єктів фінансування;
- г) вкладення капіталу у різні фінансові інструменти: цінні папери, депозити, паї тощо;
- д) вкладення коштів у наукові дослідження.

8. Прямі інвестиції – це:

- а) загальний обсяг інвестованих коштів у певному періоді;
- б) вкладення коштів через опосередкованих осіб, інвестиційних та інших фінансових посередників;
- в) вкладення коштів у різні фінансові інструменти;
- г) інвестиції з безпосередньою участю інвестора у виборі об'єктів інвестування та вкладення коштів з метою одержання доходу, участі в управлінні виробництвом;
- д) інновації, більшою мірою за своїм змістом.

9. Портфельні інвестиції – це вкладення коштів:

- а) у реальні активи, як матеріальні, так і нематеріальні;
- б) у виробничі фонди;
- в) через опосередкованих осіб;
- г) у наукові дослідження;
- д) в активи грошового ринку та ринку капіталів.

10. Основні цінні папери, що обертаються на фондовому ринку України, – це:

- а) акції;
- б) облігації;
- в) ощадний сертифікат;
- г) інвестиційний сертифікат;
- д) усе правильно.

11. Облігація – це:

а) цінний папір, який засвідчує участь її володаря у формуванні статутного капіталу акціонерного товариства та надає право на отримання частини його прибутку у вигляді дивіденду;

б) цінний папір, який засвідчує внесення його власником коштів та підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість у передбачений строк з виплатою фіксованого відсотка;

в) письмове свідоцтво банку про депонування коштів, яке підтверджує право вкладника на отримання після встановленого строку суми депозиту та процентів по ньому;

г) державний цінний папір, який засвідчує право власника на безкоштовне отримання в процесі приватизації частини майна державних підприємств;

д) цінний папір, що дає власнику право на купівлю реальних цінних паперів, які призначені сприяти перерозподілу діючих капіталів.

12. До критерію ефективності інвестиційних проектів, що не враховує ризик втрати купівельної спроможності грошей, належить:

а) чиста теперішня вартість проекту;

б) індекс прибутковості;

в) період окупності;

г) середньорічний доход.

13. Відношення прибутку від певного виду цінного паперу до витрат, пов'язаних з придбанням цього паперу, називають:

а) дивідендом;

в) капіталом;

б) нормою прибутку;

г) ліквідністю.

14. Ризик реального інвестування пов'язаний з:

а) вкладанням коштів у довготермінові цінні папери;

б) розміщенням коштів на депозитних рахунках у банку;

в) вибором некваліфікованого підрядника;

г) придбанням сировини для виробництва продукції.

15. Ризик фінансового інвестування пов'язаний з:

а) можливістю банкрутства окремих емітентів;

б) вибором некваліфікованого підрядника;

в) можливими збоями у постачанні сировини;

г) можливістю невідлого місця розташування об'єкта капіталовкладень.

16. До методів оцінювання інвестицій, які враховують невідомість майбутнього стану економічного середовища, належить:

- а) внутрішня ставка доходу;
- б) період окупності;
- в) чиста теперішня вартість;
- г) аналіз чутливості реагування.

17. Цінний папір, що засвідчує пайову участь його власника у статутному фонді акціонерного товариства і дає право на одержання дивіденду, називають:

- а) облігацією;
- б) ощадним сертифікатом;
- в) акцією;
- г) приватизаційним папером.

18. До основних типів прямих іноземних інвестицій належить:

- а) створення спільних підприємств;
- б) активне представництво на фондовому ринку України;
- в) створення зон вільної торгівлі;
- г) придбання неконтрольних пакетів акцій місцевих фірм.

19. До ознак, що приваблюють іноземного інвестора, належать:

- а) політична та економічна стабільність;
- б) низька купівельна спроможність населення;
- в) достатній розвиток інфраструктури виробництва та ринку;
- г) високий ступінь валютного ризику.

20. Залежно від обсягу вкладених інвестицій проекти класифікують так:

- а) прямі та портфельні;
- б) ризиковані та неризиковані;
- в) незалежні та альтернативні;
- г) фінансові та реальні.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Прямі та портфельні інвестиції, кредитні лінії іноземних інвесторів.

2. Роль фінансових інвестицій у становленні та розвитку ринкових відносин.

3. Сучасні тенденції залучення і використання фінансових інвестицій у чинній системі господарювання України.

4. Основні підходи економічного обґрунтування інвестиційних проектів різних суб'єктів господарювання.
5. Методологічні основи визначення ефективності виробничих і фінансових інвестицій.
6. Чинники підвищення ефективності використання капітальних вкладень та фінансових інвестицій.
7. Види застосування цінних паперів, порядок їх формування, обігу і використання.
8. Державне регулювання та масштаби обігу цінних паперів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 308 – 339.
2. Економіка підприємства: підручник / М.Г. Грещак, В.М. Колот, А.П. Наливайко та ін.; за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 157 – 203.
3. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник для студ. вищ. навч. закл. / О.С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 347 – 372.
4. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.В. Ковальчук. – К.: Знання, 2008. – С. 311–365.
5. Концепція Державної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/index.php?get=564&id=2875#1>
6. Макаровська Т.П. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т.П. Макаровська, Н.М. Бондар. – К.: МАУП, 2003. – 304 с.
7. Малютін О.К. Аналіз потенційних капіталовкладень у національну економіку з точки зору диверсифікованого інвестування / О.К. Малютін // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1. – С. 211 – 220.
8. Пітель Н.Я. Проблеми формування інвестиційного клімату України [Електронний ресурс] / Н.Я. Пітель // Бізнес-навігатор. – 2010. – № 3. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Biznes/2010_3/2010/03/100315
9. Стефанович Є.А. Інвестиційна діяльність як економічне явище / Є.А. Стефанович // Економіка та держава. – 2010. – № 11. – С. 60–64.

ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА І ВИРОБНИЧА ПОТУЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Виробнича потужність підприємства – це максимально можливий випуск продукції необхідної якості в передбаченій номенклатурі за певний час (зміну, добу, місяць, рік) при повному завантаженні обладнання і виробничих площ у прийнятому режимі роботи з урахуванням застосування передової технології, організації виробництва і праці.

Коефіцієнт освоєння проектної потужності – співвідношення величин поточної і проектної потужності.

Коефіцієнт використання поточної потужності – співвідношення річного випуску продукції та середньорічної її величини.

Орієнтовний (типовий) план технічного розвитку підприємства – це перелік заходів щодо подальшого удосконалення техніко-технологічної бази та підвищення технічного рівня підприємства.

Потенційна виробнича спроможність підприємства – здатність забезпечувати випуск певного обсягу продукції належної якості за одиницю часу.

Проектна потужність – оптимальна потужність, оскільки склад і структура устаткування відповідають структурі, трудомісткості і запроектованої номенклатури продукції. Проектна потужність має бути досягнута протягом нормативного терміну її освоєння.

Поточна виробнича потужність – фактично досягнута виробнича потужність, визначається періодично у зв'язку зі зміною умов виробництва або перевищенням проектних показників.

Техніко-технологічна база (ТТБ) підприємства – системна сукупність найактивніших елементів виробництва, яка визначає

технологічний спосіб одержання продукції (виконання робіт, надання послуг), що здійснюється за допомогою машинної техніки (устаткування, приладів, апаратів), різноманітних транспортних, передавальних, діагностичних та інформаційних засобів, організованих у технологічні системи виробничих підрозділів і підприємства в цілому.

Техніко-технологічна база підприємства – кількісна та якісна сукупність складових частин матеріально-технічної бази, що забезпечує виробництво продукції (виконання робіт, надання послуг) і визначає рівень розвитку всіх елементів процесу виробництва.

Технічне переоснащення діючих підприємств – комплекс заходів, спрямованих на підвищення техніко-економічного рівня окремих виробництв, цехів на основі впровадження нової техніки і технології, механізації та автоматизації виробництва, модернізації та заміни устаткування.

Технічний розвиток виробництва – процес формування і удосконалення техніко-технологічної бази підприємства, який має постійно орієнтуватися на кінцеві результати його виробничо-господарської діяльності і досягнення НТП.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

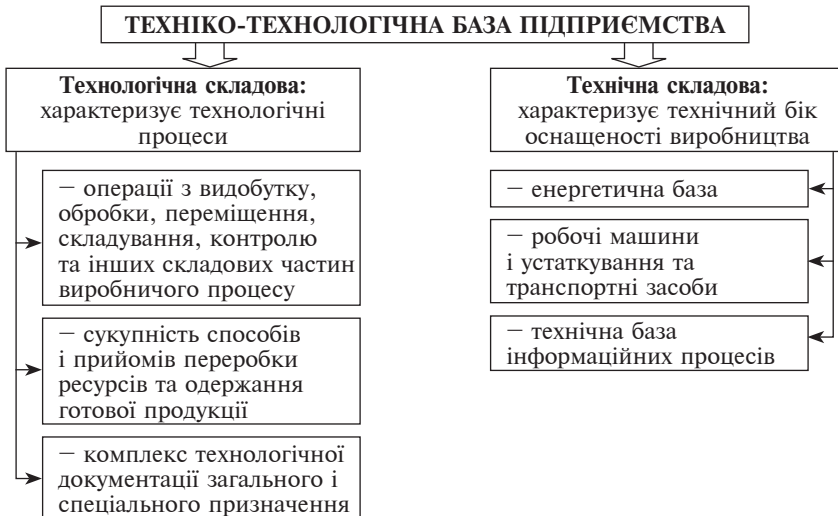

Рис. 11.1. Техніко-технологічна база підприємства

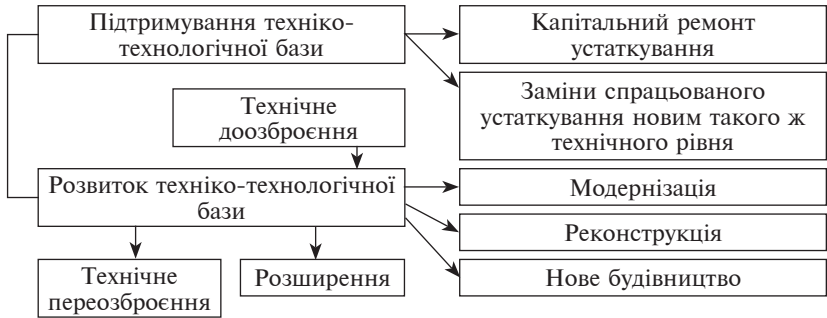

Рис. 11.2. Форми технічного розвитку підприємства

ПОКАЗНИКИ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РІВНЯ ПІДПРИЄМСТВА			
<i>Ступінь технічної оснащеності праці</i>	<i>Рівень прогресивності технологій</i>	<i>Технічний рівень устаткування</i>	<i>Рівень механізації та автоматизації виробництва</i>
<ul style="list-style-type: none"> – фондоозброєність праці; – механоозброєність праці; – енергоозброєність праці 	<ul style="list-style-type: none"> – структура технологічних процесів за трудомісткістю; – частка нових технологій за обсягом або трудомісткістю продукції; – середній вік застосовуваних технологічних процесів; – коефіцієнт використання сировини і матеріалів; – енергомісткість продукції 	<ul style="list-style-type: none"> – продуктивність (потужність); – надійність і довговічність; – питома металомісткість; – середній строк експлуатації; – частка прогресивних видів обладнання в загальній кількості; – частка технічно та економічно застарілого обладнання в загальному парку 	<ul style="list-style-type: none"> – ступінь охоплення робіт механізованою працею; – частка обсягу продукції, що виробляється за допомогою автоматизованих засобів праці

Рис. 11.3. Показники технічного рівня підприємства

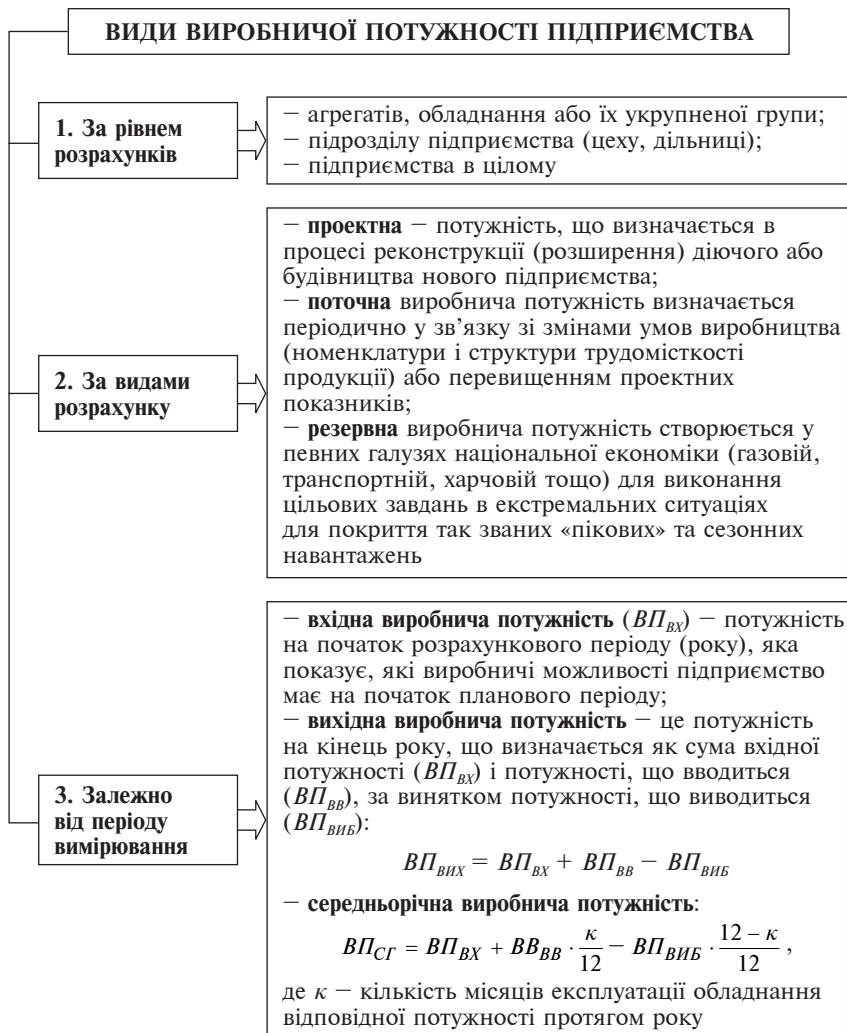

Рис. 11.4. Види виробничої потужності підприємства

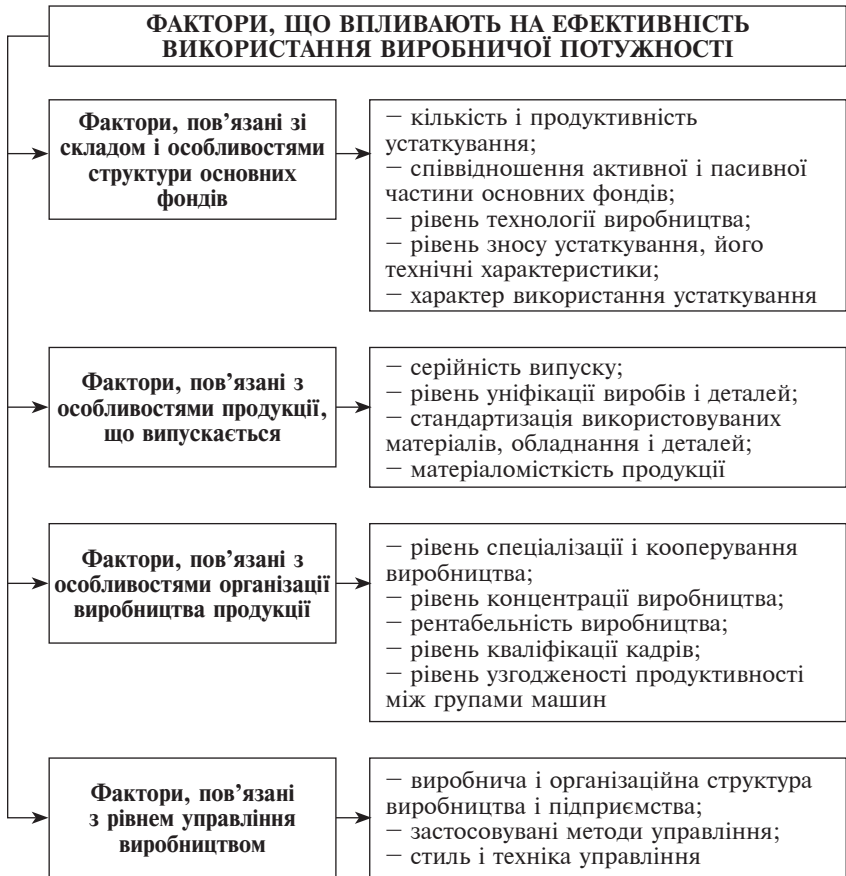

Рис. 11.5. Фактори що впливають на ефективність використання виробничої потужності

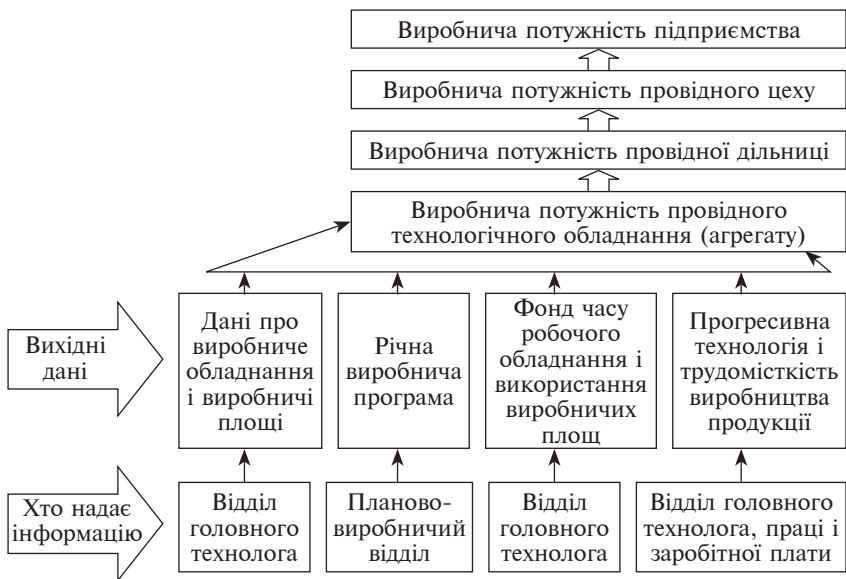

Рис. 11.6. Послідовність розрахунку виробничої потужності підприємства

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Сутність і поняття техніко-технологічної бази підприємства.
2. Форми технічного розвитку виробництва.
3. Основні показники технологічного рівня підприємства і їх сутність.
4. Розробка плану технічного розвитку підприємства.
5. Поняття і види виробничої потужності підприємства.
6. Фактори формування виробничої потужності підприємства.
7. Розрахунки виробничої потужності підприємства.
8. Показники рівня використання виробничої потужності діючого підприємства.
9. Визначення балансу виробничої потужності підприємства.
10. Загальна характеристика, види та фактори формування (нарощування) виробничої потужності підприємства.
11. Основні методичні принципи розрахунку виробничої потужності створюваного й діючого підприємства. Показники і шляхи підвищення рівня використання виробничих потужностей. Конверсія та диверсифікація виробничих потужностей за ринкових умов господарювання.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 11.1

У цеху машинобудівного заводу три групи верстатів: шліфувальні – 5 од., стругальні – 11, револьверні – 12 од. Норма часу на обробку одиниці виробу в кожній групі верстатів, відповідно: 0,5 год, 1,1, 1,5 год.

Визначте виробничу потужність цеху, якщо відомо, що режим роботи двозмінний, тривалість зміни – 8 год, регламентовані простої устаткування складають 7% від режимного фонду часу, число робочих днів у році – 255.

Завдання 11.2

Ткацька фабрика працює у дві зміни, тривалість зміни – 8 год, кількість ткацьких верстатів на початок року – 500 шт. З 1 квітня встановлено 60 верстатів, а 1 серпня вибуло 50 верстатів. Число робочих днів у році – 260, плановий процент простоїв на ремонт верстата – 5%, продуктивність одного верстата – 4 м тканини за годину, план випуску продукції – 7500 тис. м.

Розрахуйте виробничу потужність фабрики з випуску тканини та коефіцієнт її використання.

Завдання 11.3

Визначте виробничу потужність цеху та коефіцієнт використання потужності за таких умов: кількість однотипних верстатів у цеху – 100 од., з 1 листопада встановлено ще 30 од., з 1 травня вибуло 6 од., число робочих днів у році – 258, режим роботи двозмінний, тривалість зміни – 8 год, регламентований процент простоїв на ремонт устаткування – 6 %, продуктивність одного верстата – 5 деталей за годину; план випуску за рік – 1700 тис. деталей.

Завдання 11.4

На початок планового року виробнича потужність цеху складає 1750 шт. виробів. З 1 серпня в результаті виконання будівельних та монтажних робіт вводиться в дію додаткова потужність на 1450 виробів, у результаті модернізації устаткування й удосконалення технологічних процесів у жовтні вводиться потужність ще на 850 виробів. З 1 липня в результаті зняття з виробництва застарілого устаткування ліквідується потужність на 970 виробів.

Визначте: вхідну, вихідну та середньорічну виробничу потужність.

Завдання 11.5

У цеху на початок планового року встановлено 255 верстатів. У вересні планується ввести в дію 26 верстатів. Річний номінальний фонд робочого часу одного верстата при однозмінному режимі – 2075 год. Режим роботи в цеху – двозмінний. Втрати часу на плановий ремонт 4%. Годинна продуктивність верстата – 6 виробів. План цеху з виробництва виробів на рік – 2900 тис. виробів.

Визначте виробничу потужність цеху та коефіцієнт використання потужності.

Завдання 11.6

Середньорічна кількість верстатів, установлених в цеху – 275 шт. Режим роботи цеху – 236 днів на рік, по дві зміни на день. Середня тривалість зміни 8 годин, втрати часу на плановий ремонт 5%, трудомісткість виготовлення однієї деталі – 20 хв.

Визначте виробничу потужність цеху.

Завдання 11.7

Виробнича потужність підприємства на початок планового року при заданій номенклатурі та структурі продукції складає 18,4 млн грн. Протягом року планується приріст потужності за рахунок реконструкції на 1,5 млн грн з вводом 15 лютого і на 6 млн грн з 15 травня. Внаслідок зносу устаткування частка виробничих потужностей вибуває з 15 серпня на суму 1,2 млн грн та з 15 листопада – на суму 6 млн грн.

Визначте середньорічну та вихідну виробничу потужність підприємства.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Основними показниками технічного рівня підприємства є:

- а) ступінь технічної оснащеності праці;
- б) рівень прогресивності технології;
- в) технічний рівень устаткування;
- г) рівень механізації й автоматизації виробництва.

2. Розвиток техніко-технологічної бази підприємства – це:

- а) модернізація;
- б) капітальний ремонт устаткування;

- в) технічне переозброєння;
- г) реконструкція;
- д) розширення;
- е) технічне доозброєння підприємства.

3. З перелічених оберіть показники, які належать до показників технічного рівня виробництва:

- а) рентабельність виробничих фондів;
- б) фондоозброєність праці;
- в) витрати на одну гривню товарної продукції;
- г) коефіцієнт оновлення основних фондів;
- д) віковий склад основних груп обладнання;
- е) матеріаломісткість праці;
- є) коефіцієнт автоматизації виробництва.

4. Показник технічної озброєності праці визначається як:

- а) різниця між кількістю введеного і виведеного з експлуатації обладнання протягом календарного року;
- б) відношення середньорічної вартості основних фондів до чисельності ПВП;
- в) відношення введених в експлуатацію протягом року основних фондів до чисельності ПВП;
- г) відношення вартості активної частини основних фондів до чисельності ПВП.

5. До відвернутих збитків у результаті технічних нововведень можна віднести:

- а) зменшення суми штрафів, сплачених підприємством за перевищення допустимих норм шкідливих викидів у повітря;
- б) збільшення витрат на одну гривню товарної продукції;
- в) зменшення суми приведених витрат на одиницю продукції;
- г) зменшення виплат підприємства за листками непрацездатності у зв'язку зі шкідливими умовами праці;
- д) зменшення процента браку продукції в результаті використання нового прогресивного обладнання.

6. Який вид потужності підприємства визначається періодично у зв'язку зі зміною умов виробництва?

- а) проектна потужність;
- б) поточна;
- в) резервна.

7. Основними елементами, що визначають величину виробничої потужності підприємства, є:

- а) склад устаткування та його кількість;
- б) техніко-економічні показники використання машин та устаткування;
- в) фонд часу роботи устаткування;
- г) номенклатура продукції, що впливає на трудомісткість продукції при певному складі устаткування.

8. Підтримання техніко-технологічної бази підприємства – це:

- а) капітальний ремонт устаткування;
- б) технічне переозброєння;
- в) реконструкція;
- г) технічне доозброєння підприємства.

9. Процес економічного управління технічним розвитком підприємства включає етапи:

- а) установлення цілей;
- б) підготовчий;
- в) варіантний вибір рішень;
- г) програмування робіт;
- д) супроводження реалізації програми.

10. Підвищення ступеня завантаження устаткування за одиницю часу передбачає:

- а) екстенсивне поліпшення використання виробничих потужностей;
- б) інтенсивне поліпшення використання виробничих потужностей.

11. Максимально важлива потужність устаткування – це:

- а) потужність паспортна;
- б) потужність установлена;
- в) потужність діюча.

12. Виробнича потужність промислового підприємства – це:

- а) максимально-можливий річний випуск продукції при заданих організаційно-технічних умовах;
- б) максимально-можливий річний випуск продукції за умов використання резервного обладнання;
- в) максимальний випуск продукції на «вузьких місцях».

13. На виробничу потужність підприємства впливають такі фактори (так, ні):

- а) кількість встановленого обладнання;
- б) форма власності підприємства;
- в) режим роботи обладнання підприємства;
- г) вікова структура персоналу;
- д) продуктивність токарного парку підприємства;
- е) структура основних фондів;
- є) кваліфікація робітників;
- ж) територіальне розміщення підприємства;
- з) строк служби обладнання.

14. Вихідна виробнича потужність визначається як:

- а) виробнича потужність на кінець розрахункового періоду;
- б) виробнича потужність, яка забезпечувалась ліквідованими основними фондами;
- в) виробнича потужність, що є базою для обчислення темпів зростання обсягу випуску продукції підприємства;
- г) виробнича потужність, яку приймають для розрахунку виробничої програми підприємства;
- д) виробнича потужність на початок розрахункового періоду.

15. Процес отримання і накопичення наукових знань, їх матеріалізація в елементи техніки та впровадження останньої в життя називається:

- а) організаційним прогресом;
- б) технічним розвитком;
- в) фундаментальними дослідженнями;
- г) науково-технічним прогресом;
- д) виробничим розвитком.

16. Найсуттєвішими рисами революційної форми науково-технічного прогресу є:

- а) зменшення чисельності зайнятих у матеріальному виробництві;
- б) перетворення науки на безпосередню продуктивну силу;
- в) орієнтація на випуск малогабаритних технічних засобів;
- г) скорочення «термінів практичного освоєння» нового відкриття;
- д) пріоритетний розвиток фундаментальних наук;
- е) якісна зміна засобів і предметів праці, змісту самої праці.

17. До основних напрямів науково-технічного прогресу на сучасному етапі належать:

- а) електрифікація народного господарства;
- б) створення й освоєння принципово нових технологій і матеріалів;
- в) розвиток літакобудування;
- г) прискорений розвиток біотехнологій;
- д) електронізація народного господарства та розвиток інформаційних технологій;
- е) зміна співвідношення між чисельністю зайнятих у матеріальному і нематеріальному виробництвах;
- є) хімізація виробництва.

18. Показники технічного рівня виробництва характеризують:

- а) обсяг фактично впроваджених у виробництво досягнень науки, техніки, технології, організації праці й управління за звітний період;
- б) кількість нових видів продукції, впроваджених у виробництво на підприємстві у звітному році;
- в) кількість технічних винаходів і раціоналізаторських пропозицій, зареєстрованих у відповідних органах протягом звітного періоду;
- г) темпи зростання кількості технічних новинок, впроваджених у виробництво, порівняно з минулим роком.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Виробничий потенціал: поняття та принципи формування.
2. Ефективність технічного переозброєння і реконструкції діючих підприємств.
3. Проектування і визначення ефективності прогресивних технологічних процесів.
4. Оптимізація техніко-експлуатаційних параметрів створюваних нових видів техніки.
5. Сучасні тенденції розвитку техніко-технологічної бази підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-ГУ.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р., № 436-ІУ.
3. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991р. № 1977-ХІІ.
4. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997 р. № 723/97-ВР в редакції Закону від 11.12.2003 р. №1381-ГУ.
5. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / О.С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 403–432.
6. Економіка підприємства: підручник / М.Г. Грещак, В.М. Колот, А.П. Наливайко та ін.; за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 226–246.
7. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.В. Ковальчук. – К.: Знання, 2008. – С. 365–415.
8. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 446–482.
9. Економіка підприємства: навч. посіб. / за заг. ред. В.Г. Герасимчука, А.Е.Розенплентера. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2003. – 246 с.
10. Економіка підприємства: навч. посіб. Для ВНЗ. – 2-ге вид., стер. Рекомендовано МОН / За ред. А.В. Шегди. – К.: Знання-Прес, 2002. – 335 с.
11. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.М. Бойчик. – К.: Атіка, – 2002. – 480 с.
12. Мельник Л.Г. Економіка підприємства: Конспект лекцій: навч. посіб. / Л.Г. Мельник, О.І. Карінцева. – Суми: ВДТ «Університетська книга», 2003. – 412 с.

ТЕМА 12

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Автоматизовані процеси – процеси, що виконуються машинами під наглядом робітника.

Автоматичні процеси – здійснюються машинами без участі робітника за попередньо розробленою програмою.

Безперервні процеси – процеси, що властиві виробництву продукції, яка не має сталого об'єму й форми (сипкі, рідкі, газоподібні речовини, тому їхній перебіг не потребує технологічної циклічності).

Виробничий процес – сукупність технологічних і природних процесів, у результаті яких сировина перетворюється в готову продукцію.

Виробничий цикл – це інтервал від початку до закінчення процесу виготовлення продукції, тобто час, протягом якого запуснені у виробництво предмети праці перетворюються на готову продукцію.

Диверсифікація виробництва – одночасний розвиток багатьох технологічно не пов'язаних між собою видів виробництва, у значному розширенні номенклатури та асортименту виробів, що виготовляє підприємство.

Дискретний процес – процес, якому притаманна циклічність, пов'язана з виготовленням виробів певної форми, які обчислюються в штуках (машини, прилади, одяг тощо).

Допоміжні процеси – процеси, що групуються за їхнім призначенням, утворюючи такі допоміжні виробництва, як ремонтне, інструментальне, енергетичне та ін.

Значення підвищення якості продукції полягає в тому, що недостатній рівень якості має негативні економічні, соціальні та екологічні наслідки.

Комбінування виробництва — специфічна суспільна форма організації виробництва — процес органічного поєднання в одному підприємстві (комбінаті) багатьох виробництв, що належать до різних галузей промисловості.

Комплексні показники якості характеризують кілька властивостей продукції. Згідно з цими показниками продукцію поділяють на сорти, марки, класи.

Конверсія — форма організації виробництва, яка характеризує повне перепрофілювання частини або всього виробничого потенціалу підприємства на виробництво іншої продукції під впливом докорінної зміни ринкового середовища або глобальних факторів розвитку економіки.

Кооперування виробників — форма виробничих зв'язків між підприємствами, що спільно виготовляють певний вид кінцевої продукції.

Концентрація виробництва — усупільнення виробництва через збільшення розмірів підприємств, зосередження процесів виробництва, робочої сили, засобів виробництва й випуску продукції на все більш великих підприємствах.

Конкурентоспроможність — характеристика товару, що відображає її відмінність від товару конкурента як за ступенем задоволення конкретної потреби, так і за витратами на його забезпечення.

Масове виробництво — виробництво, яке характеризується вузькою номенклатурою продукції, великим обсягом безперервного й тривалого виготовлення однакових виробів.

Механізовані процеси — процеси, що виконуються робітником за допомогою машин.

Об'єкти стандартизації — продукція, процеси, послуги, зокрема матеріали, складники, обладнання, системи, їх сумісність, правила, процедури, функції, методи чи діяльність, персонал і органи, а також вимоги до термінології, позначення, фасування, пакування, маркування, етикетування.

Обслуговуючі процеси — процеси, що забезпечують нормальні умови здійснення основних і допоміжних (складські, транспортні) процеси.

Одиничне виробництво — виробництво, яке характеризується широкою номенклатурою продукції, малим обсягом випуску однакових виробів, повторне виготовлення яких здебільшого не передбачається.

Одиничні показники якості характеризують окремі властивості виробу.

Операція — це закінчена частина виробничого процесу, яка виконується на одному робочому місці, над тим самим предметом праці без переналагоджування устаткування.

Основні процеси — процеси безпосереднього виготовлення основної продукції підприємства, яка визначає його виробничий профіль, спеціалізацію і надходить на ринок як товар для продажу.

Потокове виробництво — високоефективний метод організації виробничого процесу. За умов потоку виробничий процес здійснюється в максимальній відповідності до принципів його раціональної організації.

Потокова лінія — технологічно та організаційно виокремлена група робочих місць, яка виготовляє один або кілька подібних типорозмірів виробів.

Ручні процеси — процеси, які здійснюються безпосередньо робітником, фізична сила якого є основним джерелом енергії.

Узагальнюючі показники якості — характеризують якість усієї сукупності продукції підприємства.

Управління якістю — дії, спрямовані на встановлення, забезпечення і підтримку необхідного рівня якості продукції в процесі її проектування, виробництва та експлуатації.

Серійне виробництво — виробництво, що має обмежену номенклатуру продукції, виготовлення окремих виробів періодично повторюється певними партіями (серіями) і сумарний їхній випуск може бути досить значним.

Сертифікація продукції — один із важливих елементів системи управління якістю, який передбачає оцінку відповідності продукції певним вимогам та видачу певного документа-сертифіката.

Соціальні наслідки проявляються у зниженні темпів зростання добробуту населення, падінні престижу вітчизняних товарів, зменшенні прибутків підприємств та ін.

Спеціалізація виробництва — добре розвинута в усіх галузях економіки, суспільна форма організації виробництва, відображає процес зосередження діяльності підприємства на виготовленні певної продукції або виконання окремих видів робіт.

Стандарт — це затверджений уповноваженим органом документ, який встановлює загальні правила, інструкції, характеристики певної діяльності, процесів, продукції, послуг, включаючи й ті, дотримання яких не є обов'язковим. Стандарт може містити вимоги до термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, які застосовуються до певної продукції, процесу чи послуг.

Технологічний процес — сукупність дій зі зміни та визначення стану предмета праці.

Технічний регламент — це закон України або нормативно-правовий акт, прийнятий Кабінетом Міністрів України, який визначає характеристики продукції або пов'язані з нею процеси чи способи виробництва, а також вимоги до послуг, дотримання яких є обов'язковим. Він також може містити вимоги до термінологій, позначень, пакування, маркування, етикетування, які застосовуються до певного процесу, способу виробництва, продукції.

Тип виробництва — це класифікаційна категорія виробництва, яка враховує такі його властивості, як широта номенклатури, регулярність, стабільність і обсяг випуску продукції.

Тривалість виробничого циклу — сума часу на технологічні, підготовчо-заключні, транспортні, контрольні операції, природні процеси, міжопераційне, міжзмінне і міжцехове пролежування деталей.

Економічні наслідки полягають у втратах матеріальних і трудових ресурсів, затрачених на виготовлення, транспортування і зберігання недоброякісної продукції; додаткові витрати на ремонт техніки; втрати у виробничій інфраструктурі (дороги, сховища, комунікації) тощо.

Екологічні наслідки — це додаткові витрати на очищення земельних ресурсів, водного і повітряного басейнів, на оздоровлення населення, втрати продуктивності сільськогосподарського виробництва через складну екологічну ситуацію та ін.

Якість продукції (послуг) — сукупність властивостей, що зумовлюють спроможність продукції задовольняти певні потреби споживачів відповідно до її призначення.

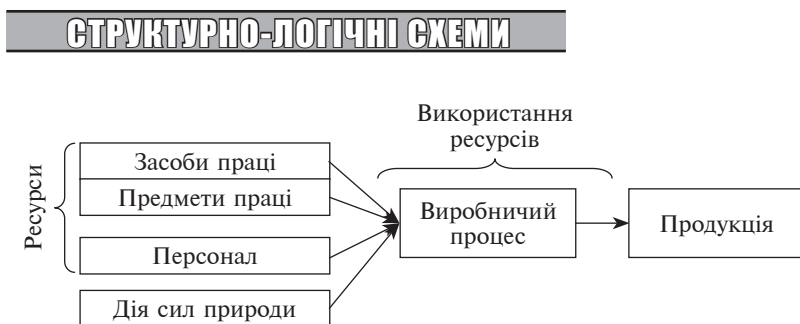

Рис. 12.1. Схема виробничого процесу

Характеристика	Тип виробництва		
	Одиничне	Серійне	Масове
Широта номенклатури виробів	Необмежена	Обмежена кількістю типів	Один тип
Постійність виготовлення	Не повторюється	Періодично повторюється	Постійно випускається
Рівень спеціалізації робочих місць	Різні операції $k_o \geq 40$	Обмежена кількість операцій, які періодично повторюються $1 \leq k_o \leq 40$	Одна операція $k_o = 1$
Рівень спеціалізації устаткування	Універсальне	Універсальне і спеціальне	Переважно спеціальне
Принцип розміщення робочих місць	Технологічний	Технологічний і предметний	Предметний
Рівень кваліфікації робітників	Високий	Середній, високий на автоматизованих системах	Невисокий на простих операціях, високий в автоматизованих системах

Рис. 12.2. Порівняльна характеристика типів виробництва

Рис. 12.3. Структура виробничого процесу

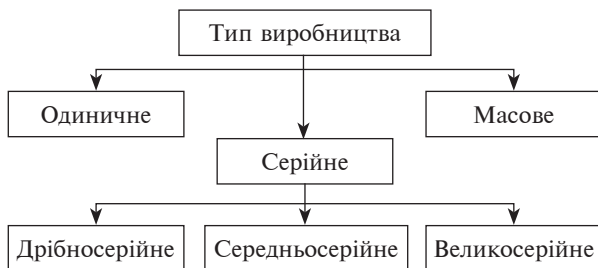

Рис. 12.4. Типи виробництва

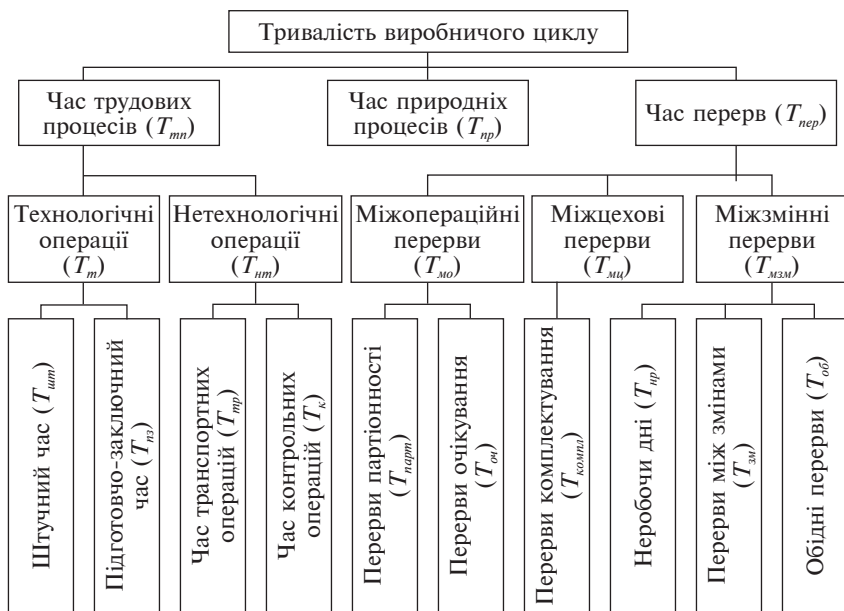

Рис. 12.5. Структура виробничого циклу

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Дайте визначення виробничому процесу. Що таке стадія і операція?
2. Діалектичний зв'язок побудови виробничого процесу згідно з принципами його раціональної організації та загальної ефективності виробництва.

3. Вплив типу виробництва на методи його організації та виробничо-організаційну структуру.

4. Способи збільшення серійності (масовості) виробництва.

5. Вибір та економічне обґрунтування способу поєднання операцій технологічного процесу за конкретних умов виробництва.

6. Ефективність предметно-групових методів обробки деталей у непотоковому виробництві, умови застосування цих методів і організаційно-технічні заходи для їхнього створення.

7. Умови застосування потокового виробництва, підготовчі роботи з його впровадження.

8. Внутрішні суперечності потокового виробництва й сучасні тенденції його розвитку.

9. Гнучкі виробничі системи, умови їхнього застосування та ефективність.

10. Перспективи застосування різних методів організації виробництва на підприємствах України.

11. Об'єктивна необхідність та соціально-економічна ефективність деконцентрації виробництва як форми розвитку малого й середнього бізнесу.

12. Диверсифікація виробництва як стратегія розширення присутності підприємства на ринку та його фінансової стабілізації.

13. Можливі шляхи підвищення якості продукції.

14. Підвищення конкурентоспроможності підприємства.

15. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства.

16. Державний нагляд за якістю продукції.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 12.1

У партії обробляється 100 шт. виробів. Час на обробку одного виробу на різних операціях дорівнює (хв): $t_1 = 5$, $t_2 = 1$, $t_3 = 10$, $t_4 = 2$, $t_5 = 14$. Визначте час обробки всієї партії виробів при послідовному, паралельному і змішаному русі. Проаналізуйте, як зміниться час обробки при паралельному русі, якщо останню операцію розбити на 2 рівних операції. Визначте відносну зміну тривалості циклу.

Завдання 12.2

Річний випуск продукції складає 25700 т. За рахунок інтенсифікації процесу виробництва тривалість одного процес-

обороту скоротилася зі 153 до 127,5 год. За один процес-оборот випускається 514 т продукції. Визначте, як зниження тривалості виробничого циклу вплинуло на собівартість, прибуток і рентабельність, якщо до зміни умови собівартість 1 т складала 390 грн, умовно-постійні витрати – 75 грн/т, ціна – 450 грн/т.

Завдання 12.3

Технологічний процес виготовлення електротехнічних виробів складається з 5 операцій тривалістю (хв):

- таблетування – 7;
- підігрів – 3;
- пресування – 11;
- термообробка – 5;
- пакування – 6.

Визначте (аналітично і графічно) тривалість виготовлення чотирьох виробів при різних видах організації виробничого процесу в часі. Як зміниться час обробки партії виробів при змішаному русі, якщо найтривалішу операцію скоротити на 3 хв?

Завдання 12.4

У партії обробляється п'ять виробів на чотирьох операціях тривалістю (хв): $t_1 = 4$, $t_2 = 2$, $t_3 = 8$, $t_4 = 5$. Визначте аналітично і графічно тривалість циклу при послідовному, паралельному і змішаному русі предметів праці в процесі виробництва. Проаналізуйте, як зміниться тривалість виробничого циклу при паралельному русі, якщо шонайдовшу операцію скоротити на 2 хв.

Завдання 12.5

У виробництві шамотних виробів (річний обсяг 600000 т) було автоматизовано процес садіння, що дозволило скоротити виробничий цикл на 2%. Витрати на автоматизацію склали 10,8 млн грн (норма амортизації – 25%). При цьому вивільняються 10 садчиків за зміну із середньорічною зарплатою (зокрема з відрахуваннями) 24367 грн. Цех працює за чотирьохбригадним графіком, виробництво безперервне. Собівартість 1 т продукції до автоматизації складала 2400 грн. Ефективний час роботи апарату прийняти рівним календарному. Умовно-постійні витрати склали в собівартості 1 т 30%. Рівень рентабельності продукції – 15%. Визначити зміну собівартості, прибутку і рентабельності після автоматизації тривалості циклу. Охарактеризуйте принципи організації виробничих процесів: спеціалізація, прямоточність і паралельність.

Завдання 12.6

Процес виготовлення валу (у партії їх шістдесят) для відцентрового насоса складається з таких операцій і витрат часу (хв):

- розмітка і відрізання заготовки – 7;
- центрування заготовки – 3;
- токарна обробка валу – 15;
- розмітка канавок шпон – 5;
- фрезерування канавок шпон – 6.

Визначте тривалість циклу при різних видах організації виробничого процесу в часі. Проаналізуйте, як скоротиться тривалість циклу при паралельному русі порівняно із змішаним. Розрахуйте тривалість циклу при змішаному русі у разі скорочення найтривалішої операції на 20%.

Завдання 12.7

У цеху виробництва оптичного скла випуск продукції складає 49970 кг на рік. Виробничий цикл включає такі етапи тривалістю в годинах: варіння в горщику – 26, міжопераційне пролежування – 4, переварювання скломаси в тиглі – 61. З одного процес-обороту отримують 263 кг скла, собівартість якого складається з витрат на матеріали і енергію – 9780 грн, зарплати з відрахуваннями – 2390, накладних витрат – 10194 грн. Система оплати праці почасова, рівень рентабельності продукції – 20%. Визначте вплив скорочення часу циклу (T_u) мінімально допустимого за технологічним режимом на собівартість продукції, прибуток і рентабельність. Мінімальний допустимий час операції варіння скла – 23, переварювання – 58,5 год.

Завдання 12.8

У партії обробляється 2500 шт. виробів. Час на обробку одного виробу на різних операціях дорівнює (хв): $t_1 = 9$, $t_2 = 3$, $t_3 = 4$, $t_4 = 7$, $t_5 = 12$. Визначте час обробки всієї партії виробів при послідовному, паралельному і змішаному русі.

Проаналізуйте, як зміниться час обробки:

- 1) при паралельному русі, якщо останню операцію розбити на 2 рівних операції;
- 2) при змішаному русі, якщо об'єднати другу і третю операції.

Завдання 12.9

Годинна продуктивність центрифуги при отриманні продукту – 5 т. За рахунок збільшення числа обертів годинна про-

дуктивність центрифуги підвищується до 5,5 т, а тривалість операції скорочується на 10 хв. Процес складається з таких операцій тривалістю (хв):

- завантаження – 10;
- центрифугування – 60;
- вивантаження – 30.

Тривалість робочої зміни – 8 год. Визначте, як скорочення операції центрифугування позначається на змінному виробітку відділення.

Завдання 12.10

У партії обробляються 3 вироби. Час, що витрачається на післяопераційну обробку одного виробу, складає (хв):

- перша операція – 2;
- друга операція – 4;
- третя операція – 3;
- четверта операція – 5.

Визначте (аналітично і графічно) тривалість циклу при послідовному, паралельному і змішаному русі, якщо тривалість найдовшої операції скоротиться на 3 хв.

Завдання 12.11

У виробництві хімічного продукту тривалість виробничого циклу склала 264 хв. За рахунок інтенсифікації виробничого процесу (зниження витрат часу на завантаження-вивантаження) можливо скоротити тривалість циклу на 20 хв. Процес періодичний, режим роботи безперервний, тривалість зміни 6 годин. Продуктивність апарату за цикл – 3 т. У відділенні встановлено п'ять апаратів. Собівартість 1 т хімічного продукту в базисному періоді склала 8020 грн, зокрема, умовно-постійні витрати 480 грн.

Розрахуйте можливе збільшення випуску продукції і зниження собівартості 1 т хімічного продукту в результаті скорочення тривалості виробничого циклу.

Завдання 12.12

За даними табл. 12.1 визначте тривалість технологічного операційного циклу обробки партії деталей із 100 шт. За умови послідовного та паралельного поєднання технологічних операцій. Обсяг транспортної партії деталей – 20 шт.

Вихідні дані щодо обробки пвртії деталей

Показник	Значення за операціями						
	1	2	3	4	5	6	7
Норма часу на виконання операції, хв	3	8	6	6	2	3	6
Кількість задіяних верстатів, од.	1	2	3	2	1	1	2

Завдання 12.13

Виробниче об'єднання планує підвищити якість продукції А. Прибуток від реалізації одиниці продукції – 2450 грн замість 960 грн у базовому виробі. Питомі додаткові капітальні вкладення, пов'язані з підвищенням якості продукції, дорівнюють 3400 грн.

Обчисліть річний економічний ефект від виробництва продукції підвищеної якості, враховуючи, що річний обсяг продукції А – 2500 виробів, та встановіть доцільність такого заходу.

Завдання 12.14

Визначте економічний ефект від впровадження нового верстата, який порівняно з попереднім потребує більших витрат на виготовлення, але є продуктивнішим, має більший термін служби, потребує менших витрат споживача. Вихідні дані наведено в табл. 12.2.

Таблиця 12.2

Характеристики верстатів

Показник	Варіанти	
	Базовий	Новий
Річний обсяг виробництва, шт.	2000	2000
Собівартість верстата, грн	8500	11200
Питомі капітальні вкладення, грн	6900	8800
Продуктивність верстата, тис. деталей	50	80
Термін служби, років	5	7
Річні експлуатаційні витрати споживача, грн	16850	13210
Супутні витрати споживача, грн	7400	6350
Нормативний коефіцієнт прибутковості інвестицій, E_n	0,15	0,15

Завдання 12.15

Обчисліть річний економічний ефект від виробництва мінеральних добрив підвищеної якості. Відомо, що підприємством «Аска» щороку випускатиметься 15 тис. т калійних добрив під-

вищеної якості. Прибуток від реалізації 1 т цих добрив становитиме 85 замість 60 грн до підвищення якості. Додаткові капіталовкладення на реалізацію заходу з підвищення якості калійних добрив дорівнюють 3 млн грн.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Вкажіть формулу для розрахунку швидкості руху транспортних засобів на потоковій лінії:

- а) $\frac{L}{r}$; б) $C \cdot L$; в) $\frac{t_i}{r}$; г) $r \cdot n$.

2. Потоковий метод організації виробництва характеризується такими ознаками:

- а) прямоточність;
б) паралельне виконання операцій на всіх чи кількох робочих місцях;
в) поділ виробничого процесу на операції;
г) послідовне виконання операцій;
д) застосування універсального інструменту;
е) використання неперервно діючого транспорту.

3. Який транспорт відносять до внутрішнього:

- а) міжцеховий;
б) залізничний;
в) водний;
г) ліфти;
д) автомобільний;
е) крани;
є) автокари;
ж) електрокари;
з) елеватори;
и) конвеєри.

4. Назвіть основні принципи формування виробничої структури підприємства:

- а) груповий;
б) змішаний;
в) предметний;
г) одиничний;
д) масовий;
е) технологічний.

5. Організаційна підготовка виробництва передбачає:

- а) вдосконалення будови виробів;
- б) організацію виробництва;
- в) вдосконалення технологічних процесів;
- г) удосконалення стимулювання праці;
- д) підготовку кадрів.

6. Вкажіть формулу для розрахунку тривалості технологічної частини виробничого циклу при змішаному виді руху:

а) $T_{Ц} = n \cdot \sum_1^m t_i$;

б) $T_{Ц} = n \cdot \sum_1^m t_i - (n-1) \cdot \sum_2^m t_{\min}$;

в) $T_{Ц} = \sum_1^m t_i + (n-1) \cdot t_{\max}$;

г) $T_{Ц} = \sum_2^m C_i + n \cdot t_m$;

д) $T_{Ц} = t_{m-1} \cdot n - t_m \cdot (n-1)$.

7. Як співвідносяться виробничий і технологічний цикли процесу виробництва?

а) виробничий цикл дорівнює технологічному, вираженому в календарному часі;

б) виробничий цикл дорівнює технологічному з урахуванням суми міжопераційних перерв;

в) виробничий цикл дорівнює технологічному з урахуванням суми міжопераційних перерв і тривалості природних процесів, переведених у календарний час.

8. Як рухаються предмети праці, якщо кожна наступна технологічна операція починається після закінчення оброблення всієї партії предметів праці на попередній операції?

- а) послідовно;
- б) паралельно-послідовно;
- в) паралельно.

9. До переваг паралельного поєднання операцій відносяться:

- а) більш повне завантаження устаткування;
- б) організацію виробничого процесу без перерв у роботі обладнання та робітників;

- в) зменшення незавершеного виробництва;
- г) спрощення контролю якості;
- д) скорочення міжопераційних перерв.

10. Виробничий процес – це:

- а) з'єднання предметів та засобів праці в просторі та в часі, які функціонують для задоволення потреб виробництва;
- б) сукупність організованих у певній послідовності дій, що забезпечують безперервність основних виробничих процесів;
- в) процес управління підприємством;
- г) процес створення підприємства;
- д) об'єднання промислових підприємств для досягнення виробничих цілей.

11. Сукупність організованих у певній послідовності дій щодо зміни стану предмету праці називають:

- а) основним процесом;
- б) допоміжним процесом;
- в) обслуговуючим процесом;
- г) виробничим процесом;
- д) технологічним процесом.

12. Сукупність організованих у певній послідовності дій, що забезпечують безперервність основних процесів, називають:

- а) основним процесом;
- б) допоміжним процесом;
- в) обслуговуючим процесом;
- г) виробничим процесом;
- д) технологічним процесом.

13. Обслуговуючі процеси забезпечують безперервність:

- а) основних процесів;
- б) допоміжних процесів;
- в) основних і допоміжних процесів;
- г) технологічних процесів;
- д) технічних процесів.

14. Основною структурною одиницею виробничого процесу є:

- а) робочий рух;
- б) операція;
- в) робочий прийом;
- г) робочий цикл;
- д) перехід.

15. За масштабами виробництва однорідної продукції процеси бувають:

- а) аналітичні;
- б) одиничні;
- в) серійні;
- г) неперервні;
- д) масові.

16. Найкоротший шлях проходження виробу в межах виробничого процесу забезпечує принцип:

- а) паралельності;
- б) прямоточності;
- в) автоматичності;
- г) гнучкості;
- д) ритмічності;
- е) безперервності.

17. Технологічний цикл включає в себе затрати часу на:

- а) обробку виробів;
- б) транспортування виробів;
- в) очікування роботи;
- г) ремонт технологічного обладнання;
- д) здійснення контролю якості продукції.

18. Тривалість виробничого циклу залежить від:

- а) виробничої потужності підприємства;
- б) кількості деталей у партії;
- в) виду руху предмета праці у процесі виробництва;
- г) трудомісткості обробки виробу;
- д) тривалості перерв у виробничому процесі.

19. Ритм — це проміжок часу між:

- а) запуском окремих виробів;
- б) випуском партії виробів;
- в) випуском окремих виробів;
- г) запуском сусідніх транспортних партій виробів;
- д) запусками партій виробів.

20. Характерною рисою партійного методу організації виробництва є:

- а) незалежність кількості обладнання від розміру партії деталей;
- б) виготовлення продукції серіями та запуск деталей у виробництво партіями;
- в) вироби запускаються у виробництво у розмірі, який дорівнює загальній кількості виробів у замовленні;

- г) розробка маршрутної технології;
- д) обладнання розміщується групами однорідних верстатів.

21. *Оберіть пару тотожних понять:*

- а) якість товару – корисність товару;
- б) споживна вартість – корисність товару;
- в) якість продукції – конкурентоспроможність продукції;
- г) якість продукції – технічний рівень продукції.

22. *Якість продукції як економічна категорія характеризує:*

- а) придатність продукції до споживання;
- б) міру задоволення певної потреби, яка (міра) виявляється у споживанні;
- в) ефективність використання матеріальних і трудових ресурсів, затрачених на виробництво товару;
- г) сукупність технічних характеристик виробу.

23. *Пошук нових альтернативних сировини, матеріалів, обладнання в сучасних умовах диктується:*

- а) зміною споживчих запитів населення;
- б) зростанням матеріального статусу населення;
- в) розвитком зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання;
- г) нестачею або обмеженістю природних ресурсів.

24. *До соціальних наслідків недостатнього рівня якості вітчизняної продукції можна віднести:*

- а) втрату частини матеріальних і трудових ресурсів;
- б) зменшення прибутків підприємств і виплат працівникам з різних фондів стимулювання;
- в) додаткові витрати на оздоровлення населення через несприятливі умови середовища;
- г) додаткові витрати на ремонт устаткування.

25. *Абсолютний рівень якості продукції визначається шляхом:*

- а) обчислення певних показників якості та їх порівняння з відповідними показниками аналогів;
- б) визначення якісних показників продукції без їх порівняння з показниками аналогічних виробів;
- в) визначення показників якості продукції по підприємству в цілому у звітному періоді;
- г) обчислення одиничних показників якості.

26. Оптимальний рівень якості продукції характеризує:

- а) якість продукції з врахуванням впровадження майбутніх досягнень у галузі науки, техніки і передових технологій;
- б) мінімальну суму витрат на виробництво продукції;
- в) мінімальну величину загальних суспільних витрат на виробництво і споживання продукції;
- д) рівень якості, за якого поточні витрати на експлуатацію виробу мінімальні.

27. Показники якості продукції поділяються на такі групи:

- а) одиничні, комплексні, узагальнюючі;
- б) абсолютні, відносні;
- в) статистичні, порівняльні;
- г) одиничні, сукупні.

28. Економічні показники якості продукції відображають:

- а) співвідношення ціни виробу і цін на аналогічні товари виробників-конкурентів;
- б) кількість спожитих матеріальних ресурсів на виріб;
- г) граничну корисність продукції;
- д) міру економічної вигоди виробництва продукції та її придбання (експлуатації).

29. Якщо при оцінюванні якості продукції використовуються технічні засоби контролю, то такий метод називається:

- а) комплексний;
- б) реєстраційний;
- в) вимірювальний;
- г) спостережний.

30. Конкретним механізмом реалізації соціального методу оцінювання якості продукції може бути:

- б) оцінка групою фахівців у певній галузі естетичних характеристик продукції;
- в) проведення показових виставок і випробувань із залученням широкого кола споживачів;
- г) опитування потенційних клієнтів фірми щодо якісних показників продукції;
- д) визначення технічних параметрів продукції спеціалістами державного випробувального центру.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Система державного нагляду за якістю вітчизняної продукції.
2. Узагальнення зарубіжного досвіду у галузі управління якістю продукції та використання його при сертифікації продукції на підприємствах України.
3. Удосконалення внутрішньовиробничого технічного контролю якості продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник [для студ. вищ. навч.закл.] / О.С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С.432–480, 565–590.
2. Економіка підприємства: підручник / М.Г. Грещак, В.М. Колот, А.П. Наливайко та ін.; за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 246–269, 326–369.
3. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.В. Ковальчук. – К.: Знання, 2008. – С. 389–415.
4. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 412–446, 448–451.

ВИТРАТИ НА ВИРОБНИЦТВО ТА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОДУКЦІЇ

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Елементи витрат – сукупність їх економічно однорідних потоків.

Об'єкт витрат – продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) коштів.

Витрати за статтями калькуляції – це витрати на окремі види виробів, а також витрати на основне і допоміжне виробництво.

Прямі витрати – витрати, пов'язані з виробництвом окремих видів продукції (на сировину, основні матеріали, напівфабрикати, комплектуючі тощо), які можуть бути безпосередньо включені до їх собівартості.

Непрямі витрати – витрати, пов'язані з виробництвом кількох видів продукції (витрати на утримання та експлуатацію устаткування, загальновиробничі, загальногосподарські витрати), що включаються до собівартості за допомогою спеціальних методів. Непрямі витрати утворюють комплексні статті калькуляції (тобто складаються з витрат, що включають кілька елементів), які відрізняються за їх функціональною роллю у виробничому процесі.

Умовно-змінні витрати – витрати, абсолютна величина яких зростає із збільшенням обсягу випуску продукції і зменшується з його зниженням. До умовно-змінних витрат належать витрати на сировину та матеріали, придбані комплектуючі вироби, напівфабрикати, технологічне паливо й енергію, на оплату праці працівникам, зайнятим у виробництві продукції (робіт, послуг), з відрахуваннями на соціальні заходи, а також інші витрати.

Умовно-постійні – це витрати, абсолютна величина яких із збільшенням (зменшенням) випуску продукції істотно не змінюється. До умовно-постійних належать витрати, пов'язані з обслуговуванням і управлінням виробничою діяльністю цехів, а також витрати на забезпечення господарських потреб виробництва.

Собівартість промислової продукції (робіт, послуг) – це виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на її виробництво і збут. Витрати на виробництво утворюють виробничу (заводську) собівартість, а витрати на виробництво і збут – повну собівартість промислової продукції. Перелік включених до собівартості поточних витрат визначено ст. 9 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств».

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), яка була реалізована протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних виробничих витрат.

Прямі матеріальні витрати – вартість сировини та основних матеріалів, що утворюють основу вироблюваної продукції, купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

Прямі витрати на оплату праці – заробітна плата та інші виплати робітникам, зайнятим у виробництві продукції, виконанні робіт або наданні послуг, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

Інші прямі витрати – всі інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат, зокрема відрахування на соціальні заходи, плата за оренду земельних і майнових паїв, амортизація, втрати від браку, які складаються з вартості остаточно забракованої з технологічних причин продукції (виробів, вузлів, напівфабрикатів), зменшеної на її справедливую вартість, та витрат на виправлення такого технічно неминучого браку.

Структура собівартості – співвідношення окремих елементів витрат, які виражені у відсотках до загальної їх суми.

Калькуляція собівартості – процедура обчислення вартості одиниці продукції в розрізі калькуляційних статей. Відтак, основним завданням аналізу витрат є визначення собівартості одного окремо взятого виду продукції в загальній вартості товарної номенклатури підприємства.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

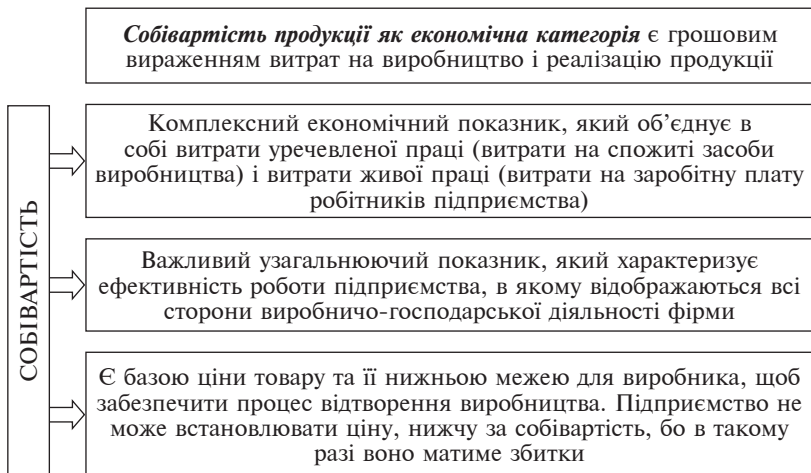

Рис. 13.1. Собівартість продукції

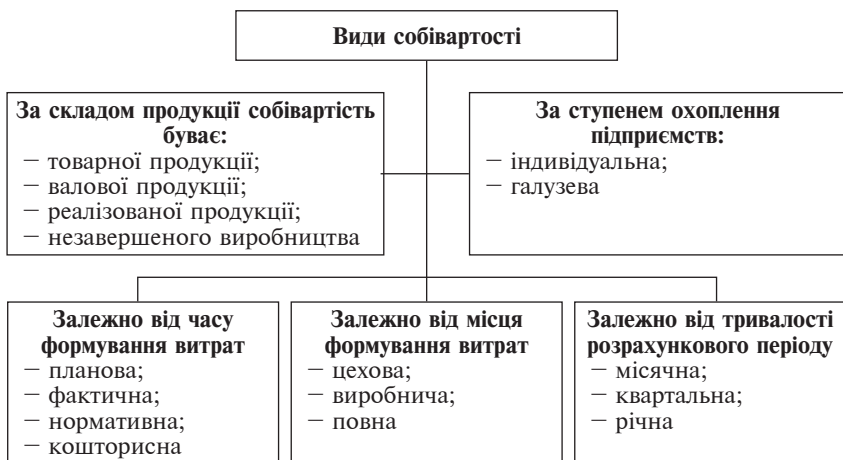

Рис. 13.2. Види собівартості

Ознаки	Витрати
1. За місцем виникнення витрат	– виробництва; – цеху; – дільниці; – служби
2. За видами продукції (робіт, послуг)	– на вироби; – на типові зразки виробів; – на групи однорідних виробів; – на одноразові замовлення; – на валову продукцію; – на товарну продукцію; – на реалізовану продукцію
3. За видами витрат	– за економічними елементами; – за статтями калькуляції
4. За способами перенесення вартості на продукцію	– прямі; – непрямі
5. За ступенем впливу обсягу виробництва на рівень витрат	– умовно-змінні; – умовно-постійні
6. За календарними періодами	– поточні; – одноразові

Рис. 13.3. Класифікація витрат

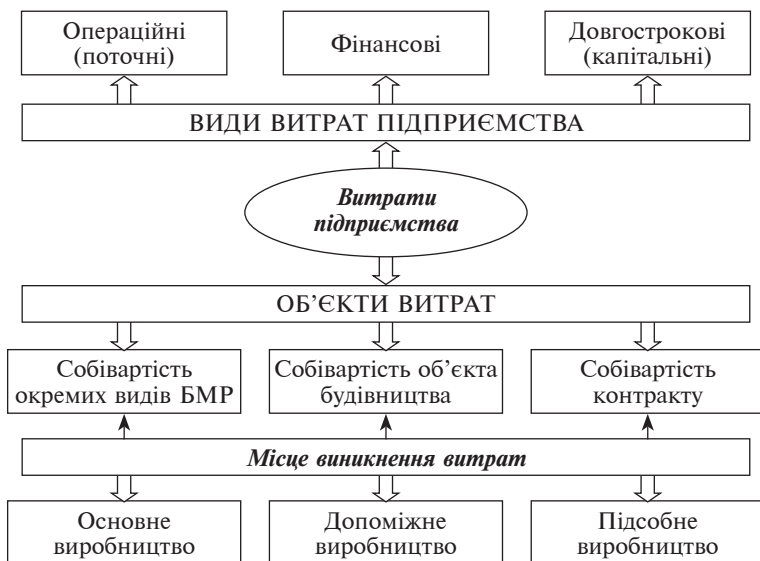

Рис.13.4. Класифікація загальних витрат підприємства

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Перелічіть основні витрати, які включають у собівартість продукції.
2. У чому сутність і значення системи управління витратами?
3. Коротко охарактеризувати основні аспекти співвідношення змінних і постійних витрат.
4. Дайте визначення кошторису виробництва.
5. У чому відмінність обчислення собівартості різних видів продукції?
6. Які методи калькулювання використовуються у сучасній практиці?
7. Перелічіть основні методи ціноутворення на продукцію та визначте їх різницю.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 13.1

Виробнича собівартість товарної продукції на плановий рік по підприємству складає 32000 тис. грн. Позавиробничі витрати передбачаються в сумі 5120 тис. грн. На виробництво цільового виробу планують такі витрати:

- сировина і матеріали - 320 грн;
- основна і додаткова заробітна плата виробничих робітників з відрахуваннями на соціальні заходи - 42 грн;
- витрати на утримання та експлуатацію устаткування - 55 грн;
- загальновиробничі витрати – 60 грн.

На основі наведених даних виробництва на плановий рік необхідно визначити виробничу та повну собівартість цільового виробу.

Завдання 13.2

Загальновиробничі витрати по машинобудівному підприємству на рік склали 2032 тис. грн, витрати на утримання та експлуатацію устаткування – 4318, основна заробітна плата виробничих робітників – 2626 тис. грн; основна заробітна плата виробничих робітників в собівартості машини – 90, витрати на

утримання та експлуатацію устаткування в собівартості машини – 65 грн.

Визначте суму загальновиробничих витрат у собівартості машини.

Завдання 13.3

З 1 т сировини виходить 600 кг продукції А і 200 кг продукції Б при загальних витратах 2610 грн. Основною у виробництві є продукція А, супутньою – продукція Б, яку списують за оптово-відпускною ціною, оскільки вона відповідає вимогам стандарту (ДСТУ). Оптово-відпускна ціна 1 т продукції Б складає 1650 грн. Необхідно визначити собівартість 1 т основної продукції А.

Завдання 13.4

Для визначення рівня витрат на 1 грн. товарної продукції в плановому році підприємство використовує такі дані (табл. 13.1).

Таблиця 13.1

Вихідні дані

Вироби	Кількість виробів за планом, шт.	Повна собівартість одиниці продукції за планом на рік (грн)	Оптова ціна за одиницю продукції, грн
А	8000	410	510
Б	7000	490	605
В	1600	620	800

Повна собівартість інших виробів – 548, вартість їх в оптових цінах підприємства – 635 тис грн.

Необхідно визначити рівень витрат на 1 грн товарної продукції.

Завдання 13.5

Товарна продукція підприємства в плановому році складає 505, її повна собівартість – 445 тис грн. Витрати на 1 грн товарної продукції за звітний рік очікуються в розмірі 89,88 коп.

Визначте рівень витрат на 1 грн товарної продукції підприємства в плановому році та їх зниження у відсотках порівняно зі звітним роком.

Завдання 13.6

Визначте фактичний і плановий рівень витрат на 1 грн товарної продукції, а також процент їх зміни, якщо план випуску

продукції А склав 1200, а продукції Б – 1500 т на рік при собівартості продукції А 15, а продукції Б – 8 тис. грн за 1 т. У звітному році випуск продукції збільшиться на 20%, а її собівартість зменшиться на 6%. Оптова ціна продукції А – 18, а продукції Б – 10,3 тис. грн. за 1 т.

Завдання 13.7

Визначте зменшення собівартості збірною залізобетону за кошторисом витрат і за його елементами на плановий рік, якщо відомо, що на підприємстві з виготовлення залізобетону в базовому році собівартість продукції за кошторисом витрат склала 90 млн грн. На наступний рік установлено зниження собівартості залізобетону за кошторисом витрат на 5%.

Заплановане зниження витрат розподіляється за елементами таким чином (%): витрати на сировину та матеріали – 16; витрати на заробітну плату з відрахуваннями на соціальні потреби – 12, витрати на утримання та експлуатацію машин і устаткування – 10, накладні витрати – 18.

Завдання 13.8

У I кв. поточного року питомі змінні витрати на виріб склали 95 грн, ціна одиниці продукції 125 грн, загальні постійні витрати – 1000 тис. грн. У II кв. ціни на сировину зросли на 10%, що призвело до зростання змінних витрат також на 10%.

Визначте, як зміна ціни на сировину вплине на беззбитковий обсяг виробництва продукції.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. До собівартості продукції відносять:

- а) поточні витрати на виробництво;
- б) капітальні витрати;
- в) витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції,
- г) витрати на сировину, матеріали і заробітну плату працівників.

2. Класифікація витрат на виробництво за економічними елементами необхідна для:

- а) розрахунку собівартості одиниці конкретного виду продукції;

- б) складання кошторису витрат на виробництво;
- в) розрахунку витрат на матеріали;
- г) встановлення ціни виробу.

3. Класифікація витрат за калькуляційними статтями витрат необхідна для:

- а) визначення ціни виробу;
- б) розрахунку прямих та непрямих витрат;
- в) розрахунку собівартості одиниці конкретного виду продукції;
- г) складання кошторису витрат на виробництво.

4. До змінних витрат відносять:

- а) матеріальні витрати;
- б) витрати на реалізацію продукції;
- в) амортизаційні відрахування.

5. Які фактори не впливають на зниження собівартості продукції?

- а) зміна розміщення виробництва;
- б) зміна складу та якості природної сировини;
- в) підвищення технічного рівня виробництва;
- г) покращання структури продукції, що виробляється на підприємстві.

6. За способом перенесення вартості на виготовлену продукцію витрати поділяють на:

- а) витрати за економічними елементами та витрати за статтями калькуляції;
- б) прямі витрати і непрямі витрати;
- в) умовно-змінні витрати і умовно-постійні витрати;
- г) поточні витрати і одноразові витрати;
- д) витрати виробництва, витрати цеху, витрати дільниці і витрати служби.

7. Які з наведених нижче тверджень розкривають зміст ролі витрат при здійсненні економічних розрахунків?

- а) витрати утворюють нижню межу встановлюваної на виготовлену продукцію (товари, роботи, послуги) ціни;
- б) облік складових витрат дає змогу виділити найбільш значущі елементи і після здійснення техніко-економічного аналізу впливати на їх зменшення;

в) аналіз витрат дає можливість товаровиробнику порівнювати власні витрати із середньогалузевими, а також з витратами конкуруючих підприємств;

г) величина витрат визначає рівень рентабельності (прибутковості) виготовлення продукції (товарів, робіт, послуг);

д) групування витрат за калькуляційними елементами і обчислення собівартості виробленої (реалізованої) продукції (товарів, робіт, послуг) є якісною характеристикою та узагальнюючим показником ефективності досліджуваного виробництва;

е) всі перелічені ознаки розкривають роль витрат при здійсненні економічних розрахунків.

8. Які витрати з наведених нижче не відносять до прямих матеріальних витрат?

а) вартість сировини та основних матеріалів;

б) вартість купованих напівфабрикатів та комплектуючих виробів;

в) вартість допоміжних матеріалів;

г) втрати від браку;

д) плата за оренду земельних і майнових паїв.

9. Які елементи не включаються до собівартості реалізованої продукції?

а) виробнича собівартість продукції (робіт, послуг), яка була реалізована протягом звітного періоду;

б) витрати на збут продукції;

в) нерозподілені постійні загальновиробничі витрати;

г) наднормативні виробничі витрати.

10. Які з перелічених нижче елементів витрат не відносять до змінних загальновиробничих витрат?

а) витрати на обслуговування й управління виробництвом (цехами, дільницями), що змінюються прямо (або майже прямо), пропорційно до зміни обсягу діяльності;

б) витрати на обслуговування й управління виробництвом, що залишаються незмінними (або майже незмінними) при зміні обсягу діяльності.

11. До складу елемента «Матеріальні витрати» не включається:

а) вартість сировини й основних матеріалів;

б) вартість купованих напівфабрикатів та комплектуючих виробів;

в) вартість палива й енергії;

- г) вартість будівельних матеріалів;
- д) вартість запасних частин;
- е) зворотні відходи;
- є) вартість тари й тарних матеріалів;
- ж) вартість допоміжних та інших матеріалів.

12. Який з наведених нижче показників не належить до критеріїв оцінки витратності виробництва?

- а) витрати на 1 грн реалізованої продукції;
- б) собівартість одиниці продукції;
- в) частка умовно-постійних витрат у собівартості продукції;
- г) рентабельність продукції;
- д) матеріаломісткість продукції;
- е) зарплатомісткість продукції;
- є) енергомісткість продукції;
- ж) витрати на 1 грн товарної продукції.

13. Який показник характеризує суму витрат на оплату енергоресурсів в обсязі всієї виготовленої підприємством продукції?

- а) витрати на 1 грн реалізованої продукції;
- б) собівартість одиниці продукції;
- в) матеріаломісткість продукції;
- г) енергомісткість продукції.

14. Який показник розраховуються шляхом ділення собівартості реалізованої продукції на її обсяг у вартісному вираженні?

- а) витрати на 1 грн реалізованої продукції;
- б) витрати на 1 грн товарної продукції;
- в) витрати на 1 грн валової продукції.

15. Витрати на 1 грн товарної продукції обчислюються:

- а) $\frac{C_{ЗАГ}}{ТП}$;
- б) $\frac{П_{ЗАГ}}{ТП}$;
- в) $\frac{C_{ОДИН}}{ТП}$;
- г) $\frac{C_{ЗАГ}}{Q}$;
- д) $\frac{ТП}{C_{ЗАГ}}$;
- е) $\frac{П_{ЧИСТ}}{ТП}$.

16. Калькулювання собівартості – це:

- а) процес визначення допустимих норм витрат сировинно-матеріальних ресурсів, які включаються у собівартість одиниці продукції;

- б) розрахунок витрат на весь обсяг випуску продукції;
- в) коригування собівартості товарної продукції на зміну залишків нереалізованої продукції;
- г) процес обмеження собівартості одиниці продукції.

17. Стаття витрат «Сировина і матеріали» включає витрати на:

- а) основні матеріали;
- б) допоміжні матеріали для основного виробництва;
- в) допоміжні матеріали для догляду за обладнанням;
- г) куповані вироби і напівфабрикати;
- д) паливо і енергію;
- е) зворотні відходи;
- є) транспортно-заготівельні витрати.

18. Загальновиробничі витрати включаються в собівартість одиниці продукції шляхом:

- а) сумування витрат за кожним виробничим підроздом і ділення на обсяг випуску продукції;
- б) складання кошторису цих витрат на певний період і розподілу їх на одиницю продукції пропорційно основній заробітній платі виробничих робітників;
- в) складання кошторису цих витрат і їх розподілу на одиницю продукції пропорційно витратам на сировину і матеріали;
- г) розрахунку кожної складової цих витрат на одиницю продукції та їх сумування.

19. Стаття «Адміністративні витрати» включає такі види витрат:

- а) утримання адміністративно-управлінського персоналу;
- б) утримання основних засобів загальногосподарського призначення;
- в) утримання та експлуатація машин і обладнання;
- г) на юридичні, транспортні, комунальні, поштово-телеграфні та інші послуги;
- д) на підготовку і освоєння виробництва нової продукції;
- е) на оплату часу виконання державних обов'язків.

20. Індивідуальна собівартість характеризує:

- а) затрати на виробництво одиниці продукції;
- б) середні витрати на виробництво продукції в галузі;

- в) сукупність витрат на виробництво продукції в межах окремого структурного підрозділу підприємства;
- г) особистий внесок окремого працівника у виробництво одиниці виробу, виражений у грошах;
- д) витрати окремого підприємства на виробництво і реалізацію продукції.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Методологічні аспекти визначення складу витрат, які включають у собівартість продукції.
2. Залежність загальних витрат і собівартості одиниці продукції від обсягу виробництва.
3. Методика експрес-аналізу за системою «витрати – продукція – прибуток».
4. Локалізація витрат за місцями їх виникнення і відповідальності.
5. Методи складання кошторису виробництва залежно від стадії планування та величини підприємства.
6. Пофакторне обчислення собівартості продукції та сфера його застосування за умов ринку.
7. Удосконалення обчислення собівартості продукції у промисловості.
8. Напрями вдосконалення розподілу непрямих витрат у процесі калькулювання.
9. Прогнозування собівартості нових виробів на етапах їхньої розробки та освоєння виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник для студ. вищ. навч. закл. / О.С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 590–624.
2. Економіка підприємства: підручник / М.Г. Грещак, В.М. Колот, А.П. Наливайко та ін.; за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 403–433.
3. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: навч. посіб. / І.В. Ковальчук. – К.: Знання, 2008. – С. 415–457.

4. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 373–391.

5. Дробязко С.І. Основні характерні риси сучасних методів управління витратами / С.І. Дробязко // Бюлетень міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1. – С. 107–114.

6. Коваленко А.Г. Нові підходи до поділу витрат на змінні та постійні в умовах багатопродуктового виробництва / А.Г. Коваленко, Ю.О. Ночовна // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1. – С. 169–173.

ТЕМА 14

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Аналіз чутливості фінансових результатів – аналіз впливу зміни обсягу, ціни продукції, постійних та змінних витрат на прибуток підприємства, який дозволяє визначити обсяг реалізації, що забезпечуватиме постійний прибуток при зміні одного з елементів структури витрат.

Баланс – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Звіт про власний капітал відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.

Звіт про рух грошових коштів відображає надходження і витрачання грошових коштів у результаті діяльності підприємства у звітному періоді.

Звіт про фінансові результати – звіт про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства.

Маржинальний прибуток – різниця між сумою виручки від реалізації продукції (робіт) без урахування непрямих податків, включених у ціну, та сумою змінних витрат. Маржинальний прибуток також називають валовою маржею, маржинальним доходом, результатом від реалізації після відшкодування змінних витрат, сумою покриття постійних витрат.

Операційний леверидж – фінансовий механізм управління прибутком, побудований на оптимізації співвідношення постійних і змінних витрат підприємства.

Планування розподілу прибутку – складова політики управління прибутком, метою якої є розробка основних напрямів розподілу отриманого та чистого прибутків.

Планування формування прибутку – складова політики управління прибутком, метою якої є розрахунок планових сум прибутку від різних видів звичайної діяльності.

Рентабельність – це доходність або прибутковість діяльності суб'єкта господарства. Величина рентабельності оцінюється кількістю грошових одиниць прибутку, яка припадає на одну грошову одиницю авансованого капіталу.

Управління прибутком – процес підготовки і прийняття відповідних управлінських рішень з питань формування, розподілу і цільового використання прибутку на підприємстві.

Чистий прибуток – частина прибутку підприємства, отримана після зменшення балансового прибутку на суму здійснених за його рахунок платежів у бюджет.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

Назва теорії та її представники	Сутність теорії
Концепція прибутку меркантилістів Т. Манн, Д. Юм, Ж. Кольберг та ін.	Початковий етап формування основних принципів теорії прибутку, який звичайно пов'язується з парадигмою економічного аналізу меркантилістів. Наукові погляди на прибуток визначалися джерелами його формування. Основним із цих джерел вважалася зовнішньоторговельна діяльність. Меркантилісти виводили прибуток з обміну як різницю між продажною та покупною ціною товару
Концепція прибутку фізіократів Ф. Кене, Ж. Тюрго, М. Рів'єра та ін.	Підхід до джерел формування прибутку орієнтувався на землеробському виробництві. Воно, на їхню думку, було єдиним джерелом формування позитивного значення суми прибутку
Концепція продуктивності капіталу. А. Сміт, Д. Рікардо та ін.	Прибуток є результатом заміни людської праці капіталом та здійснення ним такої роботи, яка не може бути виконана людською працею
Трудова теорія вартості. К. Маркс, Ф. Енгельс	При капіталізмі як перетворена форма доданої вартості виступає прибуток, тобто надлишок виручки над витратами капіталу, який безоплатно привласнюється власниками засобів виробництва. К. Маркс вважав, що при соціалізмі додатковий продукт не буде набувати форми прибутку

Рис. 14.1. Розвиток теорії прибутку в історичному аспекті

Назва теорії та її представники	Сутність теорії
Концепція прибутку маржиналістів. С. Джевонс, К. Менгер, Дж. Кларк та ін.	Використовуючи граничний метод економічного аналізу, маржиналісти виявили систему важливих факторів, які максимізують прибуток підприємства. Особлива роль у дослідженнях маржиналістів відведена проблемам ринкового ціноутворення та умовам формування монопольного прибутку
Теорія прибутку Й. Шумпетера	Прибуток становить залишок над витратами виробництва або, з точки зору підприємця, різницю між виручкою та затратами. Й. Шумпетер пов'язував підприємницький прибуток із роллю лідерства в економічній системі, тобто своєчасного освоєння інновацій
Теорія прибутку Ф. Найта	Прибуток є винагородою за успішну підприємницьку діяльність та забезпечується вмілою оцінкою не тільки передбачуваного, але й непередбачуваного ризику
Теорія монополістичного прибутку. Е. Чемберлін та ін.	Джерелом появи монополістичного прибутку є введення монополістичних цін. Прибуток є доходом, що породжений існуванням монополій

Рис. 14.1. Розвиток теорії прибутку в історичному аспекті

Теорія капіталу	Трактування прибутку
Теорія власності	Різниця між доходами та витратами нараховується безпосередньо власнику, відображає зростання його добробуту та збільшує його капітал
Теорія господарюючої одиниці	Чистий приріст власного капіталу, без урахування оголошених дивідендів та результатів операцій за рахунками капіталу
Теорія залишкового капіталу	Прибуток залежить від зміни майбутньої оцінки активів та зобов'язань підприємства. Задовольняє потребу власників простих акцій в інформації для прийняття управлінських рішень
Теорія підприємства	Прибуток трактується з позицій доданої вартості. Прибуток як додана вартість включає всі платежі акціонерам у вигляді дивідендів, проценти кредиторам, заробітну плату робітників, податки державі та нерозподілений прибуток
Теорія фонду	Прибуток трактується як обмеження на використання активів тільки у визначених цілях (спеціальний фонд, фонд допомоги тощо). Найбільш широко використовується у державних та некомерційних організаціях

Рис. 14.2. Сутність прибутку в різних концепціях капіталу

Рис. 14.3. Форми фінансового результату діяльності підприємства

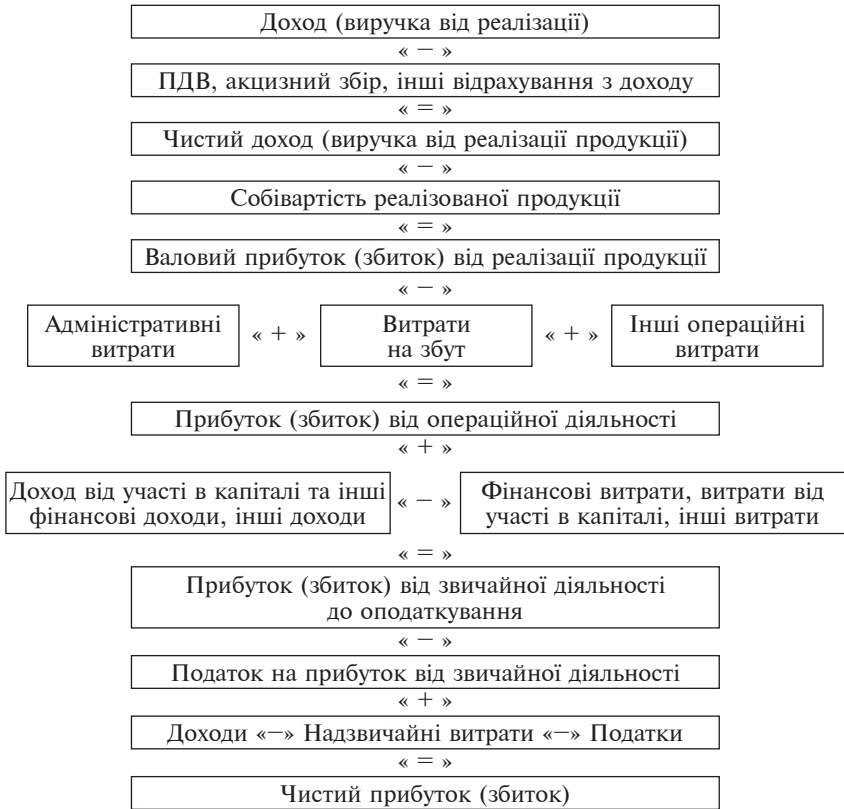

Рис. 14.4. Формування чистого прибутку (збитку) підприємства

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Методи аналізу фінансово-економічних результатів підприємства.
2. Управління прибутком від операційної діяльності.
3. Управління собівартістю продукції та її вплив на формування прибутку від реалізації.
4. Розробка цінової політики та її оптимізація.
5. Управління формуванням прибутку від фінансових операцій.
6. Управління розподілом прибутку підприємства.
7. Чистий прибуток підприємства. Фактори, які впливають на його формування.
8. Управління використанням чистого прибутку підприємства.
9. Управління використанням чистого прибутку підприємства на виплату дивідендів.
10. Нормативно-правова та інформаційна база аналізу фінансових результатів суб'єкта господарювання.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 14.1

Підприємство виготовляє два види виробів: A і B . На прогнозований період може бути відпрацьовано 40000 люд.-год. При цьому за 1 люд.-год можна виготовити один виріб A або три вироби B . Ціна реалізації виробу A – 30, виробу B – 40 грн. Змінні витрати виробу A – 12 грн/од. продукції, виробу B – 8 грн/од.

Який з товарів вигідніше виготовляти?

Завдання 14.2

Підприємство виготовляє три види виробів: x , y , z . Виручка від реалізації загального обсягу продукції по підприємству складає 639,1 тис. грн і розподіляється за виробами таким чином: вироби x – 207,9 тис. грн, вироби y – 193,2, вироби z – 238 тис. грн. Непрямі витрати підприємства складають 229,6 тис. грн і розподіляються за виробами пропорційно витратам праці на їх виготовлення: вироби x – 0,4 год/шт., вироби y – 1,2, вироби z – 1,8 год/шт. Необхідно обрати найбільш рентабельний вид продукції. Розрахунки зробіть шляхом порівняння результатів каль-

кулювання за повною собівартістю та списання витрат за скороченою номенклатурою витрат (без розподілу непрямих витрат за окремими видами виробів).

Розрахуйте поріг рентабельності та запас фінансової міцності для кожного виду виробів і підприємства в цілому. Який з виробів є найбільш рентабельним?

Завдання 14.3

Керівництво фірми має намір збільшити виручку від реалізації на 12%, що становитиме 8736 тис. грн, не виходячи за межі релевантного діапазону. Загальні змінні витрати для початкового варіанта становлять 6400 грн, постійні витрати – 800 тис. грн. Розрахуйте суму прибутку відповідно до нового рівня виручки традиційним способом і за допомогою операційного важеля. Порівняйте результати і зробіть висновок про рівень рентабельності цієї фірми.

Завдання 14.4

Поточний обсяг продажу фірми становить 170000 виробів за ціною 85 грн за одиницю. Маржинальний доход з кожного виробу становить 10 грн. Передбачається, що дебіторська заборгованість клієнтів зросте на 85000 грн, якщо зміняться умови розрахунків. При цьому обсяг продажу зросте на 51000 од., але 5% виручки від реалізації цих виробів будуть втрачені як безнадійні борги. Собівартість проданих товарів складає 80% від виручки, а вартість капіталу, залученого для інвестування, – 12%. Визначте, чи буде послаблення розрахункових умов прибутковим для фірми.

Завдання 14.5

Проведіть аналіз прибутку підприємства та рентабельності за системою директ-костинг (табл.14.1). Визначте вплив факторів (обсягу реалізації, ціни, рівня змінних та постійних витрат) на зміну прибутку та рентабельності. Зробіть висновки.

Таблиця 14.1

**Аналіз прибутку підприємства та рентабельності
за системою директ-костинг**

Показники	Одиниця вимірювання	Базисний рік	Звітний рік	Відхилення
Обсяг реалізації продукції	шт.	1650	1200	
Ціна реалізації одиниці продукції	грн	350	385	
Собівартість одиниці продукції	грн	252	261	

Показники	Одиниця вимірювання	Базисний рік	Звітний рік	Відхилення
Питомі змінні витрати	грн	176	170	
Сума постійних витрат	грн	125400	109200	
Прибуток	грн	?	?	

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Валовий прибуток – це:

- а) виручка від реалізації продукції;
- б) різниця між фактичною та плановою собівартістю реалізованої продукції;
- в) прибуток від реалізації продукції;
- г) прибуток від звичайної діяльності;
- д) прибуток від операційної діяльності.

2. Який зв'язок між рівнем валового прибутку та рівнем собівартості реалізованої продукції:

- а) прямий;
- б) зворотний;
- в) умовний;
- г) обернено-пропорційний;
- д) немає зв'язку.

3. Яку модель чистого прибутку підприємства можна побудувати на основі звіту про фінансові результати:

- а) мультиплікативну;
- б) кратну;
- в) адитивну;
- г) змішану.

4. Валовий прибуток підприємства визначається як:

- а) сума операційного прибутку та прибутку від фінансової діяльності;
- б) різниця між валовим доходом і валовими витратами підприємства;
- в) різниця між чистим доходом і собівартістю реалізованої продукції;
- г) різниця між чистим доходом і сукупними витратами підприємства.

5. Які активи є найбільш ліквідними?

- а) кошти в розрахунках;
- б) грошові кошти;
- в) матеріальні ресурси;
- г) основні засоби.

6. Величина власного оборотного капіталу визначається як:

- а) різниця між оборотними активами і зобов'язаннями;
- б) сума оборотних активів і витрат майбутніх періодів;
- в) різниця між оборотними активами і поточними зобов'язаннями;
- г) різниця між власним капіталом і оборотними активами.

7. До якої групи фінансових коефіцієнтів належить коефіцієнт абсолютної ліквідності?

- а) коефіцієнт платоспроможності;
- б) коефіцієнт фінансової стійкості;
- в) коефіцієнт рентабельності;
- г) коефіцієнт оборотності.

8. Основним змістом зовнішнього фінансового аналізу є:

- а) аналіз питань, визначених зовнішніми користувачами;
- б) аналіз питань, визначених зовнішніми аналітиками;
- в) аналіз абсолютних показників прибутку, рентабельності та фінансової стійкості підприємства;
- г) аналіз ліквідності, платоспроможності, ефективності використання майна та капіталу;
- д) економічна діагностика фінансового стану підприємства.

9. Основним змістом внутрішнього (традиційного) фінансового аналізу є:

- а) аналіз динаміки прибутку, рентабельності, самоокупності та кредитоспроможності підприємства;
- б) оцінка використання майна, капіталу, власних фінансових ресурсів;
- в) аналіз ліквідності балансу та платоспроможності підприємства;
- г) аналіз питань, визначених внутрішніми користувачами;
- д) аналіз питань, визначених внутрішніми аналітиками.

10. Прийоми оцінки фінансового стану підприємства – це:

- а) аналіз відносних показників (фінансових коефіцієнтів);

- б) факторний аналіз прибутку;
- в) аналіз платоспроможності;
- г) аналіз кредитоспроможності;
- д) порівняльний аналіз показників аналогічних підприємств.

11. Назвіть фактори, які не впливають на обсяг прибутку від реалізації підприємства:

- а) зниження собівартості товарної продукції;
- б) зміна обсягу нарахованих амортизаційних відрахувань;
- в) підвищення ставок акцизного збору;
- г) скорочення залишків нереалізованої продукції на кінець року;
- д) зниження ставки ПДВ на продукцію підприємства;
- е) збільшення обсягу виробництва товарної продукції.

12. Оберіть правильне визначення економічної сутності рентабельності:

- а) абсолютна сума отриманого балансового прибутку;
- б) абсолютна сума отриманого валового прибутку;
- в) рівень доходності підприємства;
- г) прибутковість продукції;
- д) перевищення виручки від реалізації продукції над її собівартістю;
- е) сума фінансових ресурсів підприємства, які забезпечують його виробничо-господарську діяльність.

13. Визначте вид діяльності підприємства, при якому джерела його фінансових ресурсів збільшуються:

- а) продаж активів;
- б) сплата дивідендів грошима;
- в) збільшення заборгованості порівняно з попереднім періодом;
- г) одержування чистого прибутку за звітний період;
- д) викуп власних акцій;
- е) продаж власних акцій.

14. Назвіть фактори, що впливають на розмір поточних фінансових потреб підприємства:

- а) тривалість експлуатаційного циклу та періоду збуту продукції, темпи зростання виробництва, строки постачання сировини і матеріалів, стан кон'юнктури ринку;

б) форма розрахунків за відвантажену продукцію, ліквідність балансу, розмір статутного капіталу, методи нормування обігових коштів;

в) структура балансу підприємства, платоспроможність, розмір нерозподіленого прибутку, стан кредиторської заборгованості;

г) співвідношення власних і залучених коштів, наявність коштів на розрахунковому рахунку, стан розрахунків із поставальниками, розмір статутного капіталу.

15. *Оберіть поняття, які найбільш точно відображають предмет фінансового аналізу підприємства:*

а) майно та капітал підприємства;

б) основні та обігові кошти підприємства;

в) прибуток та цінні папери підприємства;

г) фінансові ресурси підприємства, їх формування та використання.

16. *Оберіть показники, які належать до групи показників ліквідності та платоспроможності:*

а) маневреність власних обігових коштів;

б) коефіцієнт концентрації залученого капіталу;

в) частка виробничих запасів в активах;

г) заборгованість кредиторам;

д) коефіцієнт покриття запасів.

17. *Оберіть показник, який може характеризувати кількість днів, необхідних для погашення боргів:*

а) коефіцієнт співвідношення власних і позикових коштів;

б) індекс ліквідності;

в) показник заборгованості акціонерам.

18. *Знайдіть групу показників, до якої належить маневреність власного капіталу:*

а) прибутковість;

б) фінансова стійкість;

в) ліквідність.

19. *Кризовий фінансовий стан підприємства – це:*

а) коли запаси й витрати забезпечуються сумою власних обігових коштів та довгостроковими позиковими джерелами;

б) коли запаси й витрати не забезпечуються джерелами їх формування;

в) коли запаси й витрати забезпечуються за рахунок усіх основних джерел формування запасів і витрат.

20. *Оберіть показники, за якими можна оцінити дебіторську заборгованість:*

а) поточні активи;

б) поточні зобов'язання;

в) річний обсяг продажів;

г) валовий оборотний капітал.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Система показників, які характеризують фінансові результати.

2. Значення, завдання, інформаційне забезпечення аналізу фінансових результатів.

3. Аналіз валового прибутку підприємства.

4. Аналіз беззбитковості підприємства.

5. Аналіз фінансових результатів операційної діяльності.

6. Фінансова політика на різних історичних етапах розвитку України та її особливості в ринкових умовах.

7. Технології спеціальних видів аналізу фінансових результатів діяльності підприємства.

8. Удосконалення управління фінансовими результатами підприємства.

9. Удосконалення фінансового управління підприємством на основі бюджетування.

10. Ефективність фінансового менеджменту на підприємстві.

11. Аналіз бюджетної і податкової політики України.

12. Інформаційні системи і технології у фінансових дослідженнях.

13. Аналіз соціально-економічних процесів у промисловості України.

14. Фіскальний механізм макроекономічної політики України.

15. Особливості вдосконалення податкової політики України в контексті євроінтеграції: аналіз теоретичних підходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давиденко Н.М. Методологічне забезпечення проведення аналізу фінансового стану підприємств / Н.М. Давиденко // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2003. – № 4 (26). – С. 92–98.
2. Івахненко В.М. Економічний аналіз: навч-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / В.М. Івахненко, М.І. Горбатюк, В.С. Львовчкін. – К.: КНЕУ, 2006. – 176 с.
3. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
4. Кожанова Є.П. Економічний аналіз: навч. посіб. для самостійного вивчення дисципліни / Є.П. Кожанова, І.П. Отенко. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2003. – 208 с.
5. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: монографія / Л.А. Лахтіонова. – К.: КНЕУ, 2001. – 387 с.
6. Мних Є.В. Економічний аналіз: підручник / Є.В. Мних. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.
7. Податковий кодекс України від 02.12.10 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=300762&cat_id=300760
8. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз: навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Львів: Новий світ – 2000, 2004. – 344 с.

ТЕМА 15

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ: СУЧАСНІ МОДЕЛІ, ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Автономна санація передбачає фінансування оздоровлення підприємства за рахунок його власних ресурсів і коштів, наданих його власниками.

Альтернативна санація – фінансова санація яка відбувається зусиллями власників підприємства, за якої акціонер (пайовик) на добровільних засадах може зробити вибір між деномінацією чи консолідацією, з одного боку, та безповоротною фінансовою допомогою підприємству – з іншого.

Вертикальне злиття – це злиття одного підприємства з його постачальником сировини чи споживачем продукції.

Внутрішній аудит – це сукупність процедур, які забезпечують подання керівництву підприємства вірогідної та повної інформації; додержання внутрішніх і зовнішніх нормативних актів у процесі здійснення фінансово-господарської діяльності; збереження майна підприємства та його кредиторів; оптимальне використання наявних ресурсів; управління ризиками; забезпечення чіткого виконання управлінських розпоряджень, спрямованих на досягнення мети, яка поставлена в стратегічних та інших планах.

Гетерономна санація характеризується участю в ній сторонніх осіб, таких як банки інші кредитори, держава.

Горизонтальне злиття – об'єднання двох фірм, які виробляють однаковий тип товару чи надають однакові послуги.

Злиття кількох підприємств в одне – форма санаційної реорганізації як злиття означає об'єднання підприємства (або кількох підприємств), яке перебуває у фінансовій кризі, з іншим, фінансово стійким підприємством (кількома підприємствами).

Передавальний баланс – це баланс підприємства, що реорганізується, на день припинення його діяльності.

Перетворення – це спосіб реорганізації, що передбачає зміну форми власності або організаційно-правової форми юридичної особи без припинення господарської діяльності підприємства.

Санація – це система фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості та конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді.

Санаційний прибуток – це прибуток, який виникає внаслідок викупу підприємством власних корпоративних прав (акцій, часток) за курсом, нижчим від номінальної вартості цих прав (дизажіо), у результаті їх безкоштовної передачі до анулювання, зниження номінальної вартості або у разі одержання безповоротної фінансової допомоги від власників корпоративних прав, кредиторів та інших зацікавлених у санації підприємства осіб.

Реструктуризація підприємства – здійснення організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства й управління ним, форм власності, організаційно-правових форм, які здатні привести підприємство до фінансового оздоровлення, збільшити обсяг випуску конкурентоспроможної продукції, підвищити ефективність виробництва.

Розподільний баланс – це баланс підприємства, що реорганізується, на день припинення його діяльності, в якому окремими стовпцями відображаються активи і пасиви, розподілені між ним і підприємствами- правонаступниками, тобто та частка майна, вимог і зобов'язань, яка передається підприємствам, що утворюються в результаті поділу чи виокремлення.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

Фактори	
Зовнішні	Внутрішні
1. Загальноекономічні: спад обсягу національного доходу, інфляція, нестабільність податкової системи, зниження рівня доходів населення, зростання безробіття	1. Операційні: неефективний маркетинг, висока частка постійних витрат, низький рівень використання виробничих потужностей, високий розмір страхових і сезонних запасів, недостатньо диверсифікований асортимент продукції, неефективний виробничий менеджмент
2. Ринкові: посилення монополізму на ринку, істотне зниження попиту, зниження активності фондового ринку, нестабільність валютного ринку	2. Інвестиційні: неефективний фондовий портфель, висока тривалість будівельно-монтажних робіт, істотна перевитрата інвестиційних ресурсів, неефективний інвестиційний менеджмент
3. Інші: політична нестабільність, негативні демографічні тенденції, стихійні лиха, погіршення кримінальної ситуації	3. Фінансові: неефективна фінансова стратегія, неефективна структура активів, надмірна частка позикового капіталу, зростання дебіторської заборгованості, висока вартість капіталу, неефективний фінансовий менеджмент

Рис. 15.1. Класифікація факторів, які обумовлюють кризу підприємства

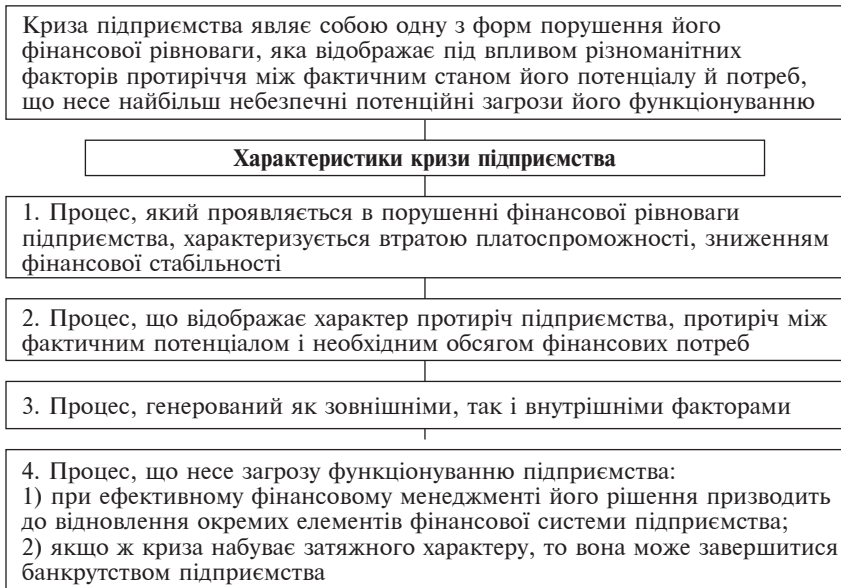

Рис. 15.2. Характеристики кризи

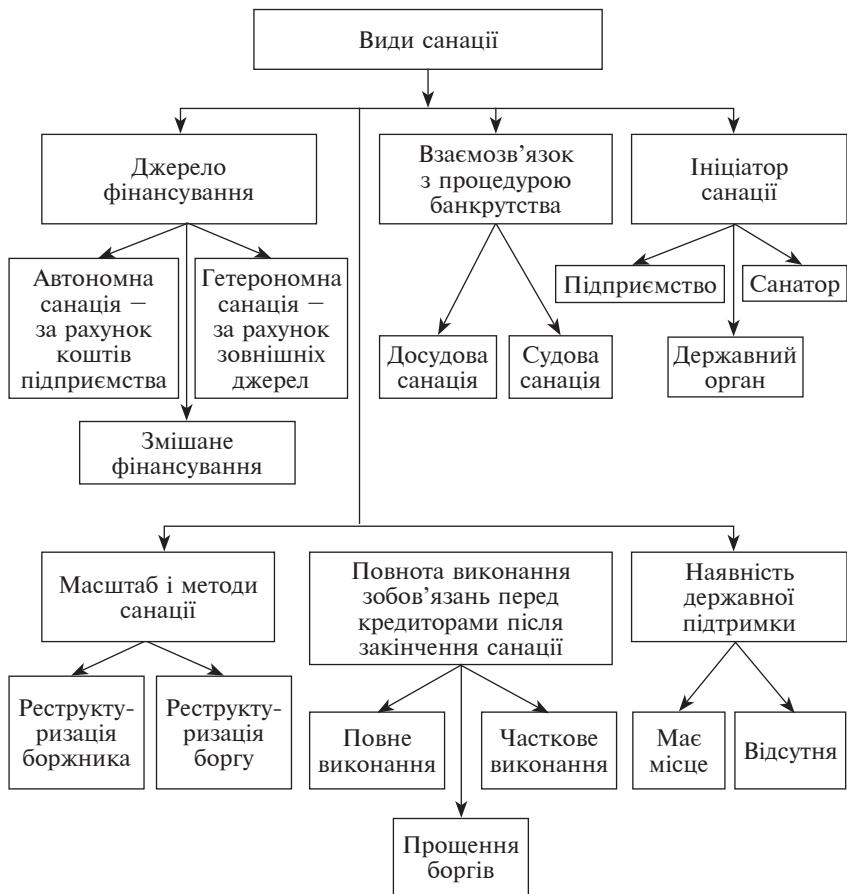

Рис. 15.3. Класифікація видів санації

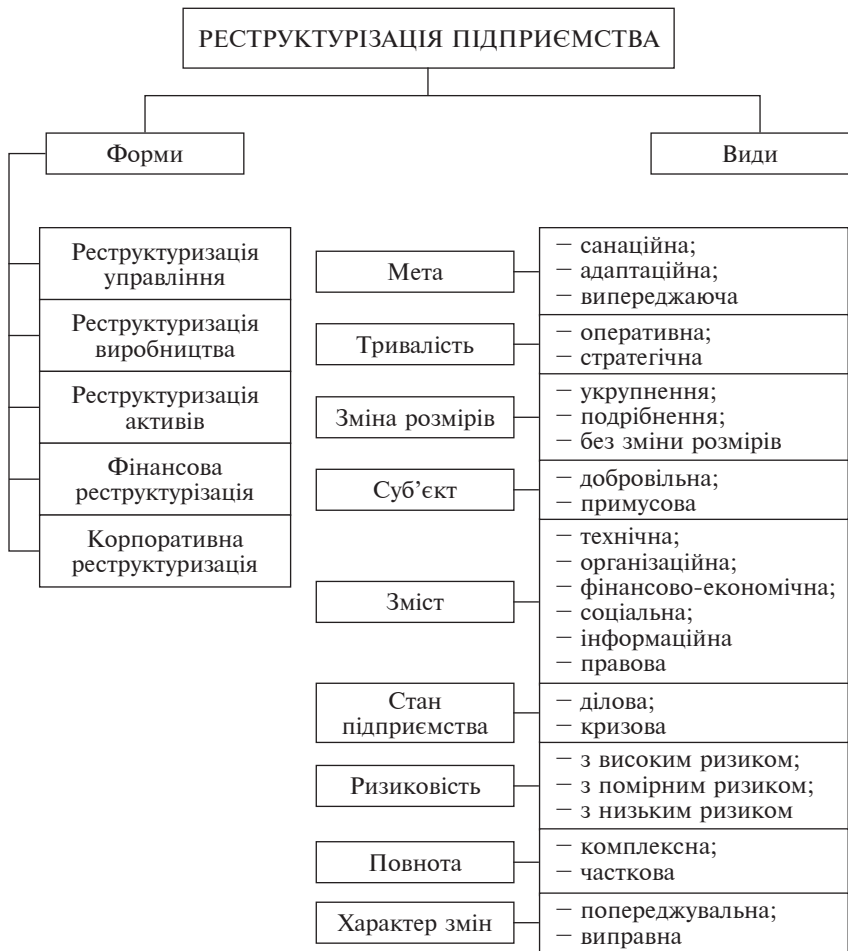

Рис. 15.4. Класифікації форм і видів реструктуризації підприємств

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. У чому суть реструктуризації підприємства?
2. У чому полягає основний зміст реорганізації?
3. Класифікація видів реструктуризації підприємства.
4. Поняття та економічна сутність санації підприємства.
5. Порядок проведення санації підприємства.
6. Планування та фінансування санації підприємств.
7. Які фактори можуть зумовити фінансову кризу на підприємстві?
8. У чому полягає особливість проведення досудової санації державного підприємства?
9. Дайте визначення санаційної спроможності підприємства. Що є передумовами та економічними критеріями санаційної спроможності?
10. В яких формах може здійснюватись фінансування санації власниками підприємства? Які основні цілі збільшення статутного капіталу підприємства?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 15.1

Планом санації передбачено реалізацію таких операцій з фінансової реструктуризації: пролонгація 12 місяців поточних зобов'язань перед комерційним банком на загальну суму 78,5 тис. грн; списання нарахованих, але не виплачених власникам підприємства грошових дивідендів на суму 8,5 тис. грн; урегулювання заборгованості з оплати отриманих напівфабрикатів перед постачальником на загальну суму 63,4 тис. грн через відступлення боргової вимоги номіналом 38,5 тис. грн та списання решти суми; непокритий збиток підприємства за даними бухгалтерського обліку становить 138,5 тис. грн, збиток за даними податкового обліку, що був накопичений та непокритий за результатами останніх 4 податкових періодів – 43,8 тис. грн.

Визначте сумарний санаційний прибуток акціонерного товариства.

Завдання 15.2

Господарський суд у рамках провадження справи про банкрутство ПАТ «Барвінок» прийняв рішення про його ліквідацію.

Чистий дохід від реалізації ліквідаційної маси склав 600 000 грн. Визначте, в якій черговості та в якому обсязі будуть задоволені такі вимоги:

- заборгованість з оплати праці – 70 000 грн;
- виплата вихідної допомоги працівникам – 140 000 грн;
- заборгованість перед власниками облігацій – 150 000 грн;
- витрати на оплату послуг ліквідатора – 20 000 грн;
- заборгованість перед державним бюджетом – 20 000 грн;
- заборгованість перед комерційним банком за кредити, забезпечені заставою – 100 000 грн;
- заборгованість перед постачальниками – 50 000 грн.

Завдання 15.3

Підприємство реалізує стратегію розвитку. Станом на 01.01.2012 коефіцієнт покриття склав 2,3%; рентабельність активів – 3,4%. Підприємство не зазнає труднощів з оплатою зобов'язань, однак у II півріччі 2013 р. склалася така ситуація. З метою розширення бізнесу виникла потреба в поповненні оборотних коштів. Необхідний приріст становить 300 000 грн. Було ухвалено рішення про отримання кредиту, однак зіткнулися з такими проблемами: складність отримання кредиту і коефіцієнт покриття знижувався з 2,3 до 1,95%.

Тому було прийнято таке рішення:

- а) продати нереалізовану протягом 11 місяців продукцію на суму 98, 657 тис. грн зі знижкою 11,5%
- б) стягнути дебіторську заборгованість у сумі 312, 456 тис. грн зі знижкою 25%.

Розрахуйте:

1. Суму коштів для фінансування необхідного приросту оборотних коштів.
2. Втрати (збиток) підприємства за даними операціями.
3. Втрати підприємства у випадку отримання можливості кредитування під 32%, за умови, що збереження продукції обходиться протягом півроку 5% від вартості.
4. Додатковий прибуток від приросту оборотних коштів (загальна рентабельність дорівнює 20%).
5. Умовну річну економію.

Завдання 15.4

Планом санації передбачено, що в перший рік здійснення санації чиста виручка від реалізації продукції становитиме

500 млн грн. Рентабельність продажу складає 15%. Фінансовий цикл підприємства характеризується такими даними:

- строк зберігання виробничих запасів – 20 дн.;
- тривалість виробництва продукції – 3 дн.;
- середня тривалість зберігання продукції на складі – 30 дн.

Визначте загальну потребу в капіталі та потребу за відповідними статтями.

Завдання 15.5

Підприємство «Форум» протягом року випустило 150 000 одиниць продукції і отримало виручку в сумі 50 млн грн. Постійні витрати на підприємстві складають 27 млн грн. Змінні витрати на одиницю продукції – 150 грн.

Визначте, на скільки одиниць продукції підприємство може зменшити обсяг виробництва без загрози зазнати збитків.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. До зовнішніх факторів, що можуть призвести до фінансової кризи на підприємстві, відносять:

- а) зниження місткості внутрішнього ринку;
- б) низький рівень маркетингу;
- в) низький рівень кваліфікації персоналу;
- г) незадовільна робота служби контролінгу.

2. Стратегічна криза характеризується тим, що:

- а) здійснюються усі можливі заходи, які здатні привести підприємство до фінансового оздоровлення;
- б) перманентні збитки вихолощують власний капітал, і це призводить до незадовільної структури балансу підприємства;
- в) підприємство є неплатоспроможним або існує реальна загроза втрати платоспроможності;
- г) на підприємстві зруйновано виробничий потенціал і відсутні довгострокові фактори успіху.

3. Санацію можна охарактеризувати як:

- а) управління, за якого під тиском запланованих чи випадкових факторів робиться передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів, заходів для зниження негативних наслідків і вико-

ристання її факторів для подальшого стійкого розвитку підприємства;

б) сукупність інституцій, принципів, методів та заходів управління процесом оздоровлення фінансово-господарського становища підприємства;

в) систему фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості і конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді;

г) управління, завданням якого є передбачення небезпеки кризи, наліз її симптомів, застосування певних заходів для зниження негативних наслідків кризи, залучення ресурсів на підприємство для його наступного розвитку.

4. Санаційні заходи, спрямовані на модернізацію та оновлення виробничих фондів, зменшення простоїв та підвищення ритмічності виробництва, скорочення технічного часу, поліпшення якості продукції та зниження її собівартості, вдосконалення асортименту продукції, що випускається, належать до:

- а) організаційно-правових;
- б) виробничо-технічних;
- в) фінансово-економічних;
- г) соціальних.

5. На якій стадії класичної моделі санації приймається рішення про ліквідацію суб'єкта господарювання:

- а) виявлення фінансової кризи;
- б) причинно-наслідковий аналіз фінансової кризи;
- в) формування стратегічних цілей і тактики проведення санації;
- г) реалізації, координації, нагляду.

6. Кризовий стан можна охарактеризувати як:

а) накопичення розбіжності між структурою, обсягами діяльності, процесами підприємства та ринковою ситуацією, що призводить до подальшого нарощування кількості кризових явищ і погіршення фінансового стану;

б) фазу розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини, що виникають на цьому підприємстві;

в) зростання кількості взаємопов'язаних кризових явищ, яке призводить до незначного погіршення окремих показників діяльності підприємства, але не спричиняє руйнації системи самозбереження;

г) перехід від стабільності до погіршення будь-якого з параметрів, що характеризують стан підприємства як системи.

7. До внутрішніх факторів, що можуть призвести до фінансової кризи на підприємстві, відносять:

- а) значний рівень інфляції;
- б) зростання дебіторської заборгованості;
- в) посилення монополізму на ринку;
- г) нестабільність фінансового ринку.

8. Криза прибутковості характеризується тим, що:

а) підприємство є неплатоспроможним або існує реальна загроза втрати платоспроможності;

б) на підприємстві зруйновано виробничий потенціал і відсутні довгострокові фактори успіху;

в) перманентні збитки вихолощують власний капітал, і це призводить до незадовільної структури балансу підприємства;

г) здійснюються усі можливі заходи, які здатні привести підприємство до фінансового оздоровлення.

9. Санаційні заходи, спрямовані на підвищення якості менеджменту, звільнення підприємства від непродуктивних виробничих структур, поліпшення виробничих відносин між членами трудового колективу, належать до:

- а) організаційно-правових;
- б) фінансово-економічних;
- в) виробничо-технічних;
- г) соціальних.

10. До санаційного проекту входить:

- а) організаційний і фінансовий плани;
- б) план виробництва і капіталовкладень;
- в) план маркетингу і оцінка ринків збуту продукції;

11. Здійснення організаційно-економічних, правових і технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, називають:

- а) санацією;
- б) ліквідацією;
- в) реструктуризацією;
- г) фінансовим оздоровленням.

12. За формою реструктуризація підприємства буває:

- а) стратегічною;
- б) тактичною;
- в) оперативною;
- г) комплексною.

13. За напрямками виокремлюють реструктуризацію:

- а) інформаційну;
- б) управлінську;
- в) технічну;
- г) екологічну.

14. Зміна організаційної структури і власника підприємства відбувається при здійсненні реструктуризації:

- а) економічної;
- б) фінансової;
- в) управлінської;
- г) організаційно-правової.

15. Комплекс послідовних заходів, спрямованих на виведення підприємства з кризового стану, називається:

- а) ліквідацією;
- б) санацією;
- в) реструктуризацією;
- г) стагнацією.

16. Процес фінансового оздоровлення підприємства починається з такої дії:

- а) визначення критеріїв вибору певного варіанта санації;
- б) обґрунтування необхідності здійснення санації;
- в) формулювання стратегічних цілей санації;
- г) визначення тактики здійснення санації.

17. Здійснення реструктуризації можливе шляхом:

- а) створення холдингової компанії на базі дочірніх підприємств;
- б) перепрофілювання підприємства;
- в) виокремлення певних структурних підрозділів для подальшої діяльності;
- г) створення акціонерного товариства.

18. До першочергових заходів відновлення платоспроможності підприємства належать:

- а) інвентаризація його активів;
- б) посилення ролі силової складової економічної безпеки;
- в) запровадження автоматизації виробництва;
- г) обґрунтування необхідної чисельності персоналу.

19. Державна фінансова підтримка надається насамперед підприємствам:

- а) легкої та харчової промисловості;
- б) які забезпечують обороноспроможність держави;
- в) які випускають імпортозамінну продукцію;
- г) науково-виробничим.

20. Санація балансу пов'язана зі зміною розмірів та структури:

- а) першого розділу пасиву балансу;
- б) другого розділу активу балансу;
- в) першого розділу активу балансу;
- г) пасиву балансу.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Антикризове фінансове управління на підприємстві: сутність та значення.

2. Зміст, фінансовий механізм та нормативно-правове забезпечення антикризового управління підприємством.

3. Зміст, доцільність, форми та методи державної санаційної підтримки підприємств.

4. Непрямі методи державної фінансової підтримки санації підприємств та оцінка ефективності їх застосування.

5. Практика та наслідки використання різних форм державної фінансової підтримки санації підприємств в Україні.

6. Реструктуризація підприємства як специфічний напрям антикризового управління.

7. Види і форми реструктуризації підприємства залежно від характеру застосовуваних заходів.

8. Механізм реорганізації юридичної особи як специфічної форми фінансування санації підприємства.

9. Реорганізація злиттям та приєднанням: порівняльна характеристика.

10. Мотиви, які можуть спонукати санатора до реорганізації, спрямованої на розукрупнення.

11. Реорганізація поділом та виокремленням: порівняльна характеристика.

12. Особливості санації державних підприємств.

13. Особливості санації містоутворюючих та особливо небезпечних підприємств.

14. Санація та банкрутство селянського (фермерського) господарства.

15. Особливості санації страховиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банкрутство і санація підприємства: теорія і практика кризового управління. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2003. – 272 с.

2. Кондрашихін А.Б. Фінансова санація і банкрутство підприємств: навч. посіб. / А.Б. Кондрашихін, Т.В. Пепа, В.О. Федорова. – К.: ЦУЛ, 2007. – 208 с.

3. Правове регулювання банкрутства: підручник / за ред. Л.С. Сміяна. – К.: КНТ, 2009. – 464 с.

4. Поляков Б.М. Законодавство України про банкрутство: теорія та практика його застосування / Б.М. Поляков. – К.: Юридична думка, 2005. – 240 с.

5. Череп А.В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання: підручник / А.В. Череп. – К.: Кондор, 2006. – 380 с.

6. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 30 червня 1999 р., № 784-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

7. Порядок проведення досудової санації державних підприємств, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17.03.2000 р. № 515 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

8. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затв. Наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 р. № 14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА АНТИКРИЗОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Економічна безпека – це стан відсутності протиріч між політичною та економічною системами, злагоджена еволюція яких забезпечує виживання і розвиток традиційних для територій держави норм мови, культури, ідентичності, релігії і традицій.

Позовна давність – це встановлений законодавством строк, протягом якого потерпіла сторона для захисту порушеного права може звернутися до суду.

Банкрутство – це визнання господарським судом неспроможності боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Ліквідаційна комісія – це робочий орган, який здійснює ліквідацію суб'єкта підприємницької діяльності і призначається інстанціями, які прийняли рішення про ліквідацію підприємства.

Ліквідаційна маса – це сукупність усіх видів майнових активів банкрута, що належать йому на правах власності або повного господарського відання.

Ліквідаційний баланс – це баланс підприємства, який складається після виконання ліквідаційних процедур – реалізації майнових об'єктів, що входять до складу ліквідаційної маси і необхідні для повного задоволення претензій кредиторів, та розподілу виручених сум між кредиторами.

Мирова угода – це процедура досягнення домовленості між боржником та кредиторами щодо пролонгації строків сплати належних кредиторам платежів або щодо зменшення суми боргів.

Сектор безпеки – сукупність організацій, які мають право і спроможність забезпечувати безпеку країни та громадян, а також структури громадянського суспільства, що можуть впливати на формування державної політики у сфері безпеки.

Умисне банкрутство — це свідоме доведення суб'єкта підприємницької діяльності до стійкої фінансової неплатоспроможності, яка виникає внаслідок того, що власник або посадова особа підприємства з корисливих міркувань вдається до протиправних дій або не виконує чи неналежно виконує свої службові обов'язки, завдаючи істотної шкоди державним або громадським інтересам чи законним правам власників і кредиторів.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ

Назва підходу	Сутність підходу	Мета забезпечення економічної безпеки
Ресурсно-функціональний підхід	Розвиток підприємства, що досягається шляхом ефективного використання корпоративних ресурсів за функціональними складовими	Забезпечення стабільного функціонування та розвитку підприємства, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам (загрозам)
Захисний підхід	Попередження та захист від негативного впливу зовнішнього середовища (економічна безпека розглядається з позиції впливу зовнішнього середовища)	Захист підприємства від загроз зовнішнього середовища
Стійкісний підхід	Здатність підприємства як економічної системи до збалансованості та стійкості	Забезпечення стійкості, незалежності, здатності підприємства до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів
Конкурентний підхід	Наявність конкурентних переваг як головна умова забезпечення економічної безпеки підприємства	Наявність конкурентних переваг
Гармонізаційний підхід	Гармонізація інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища	Захист економічних інтересів підприємства у взаємодії із зовнішнім середовищем
Інформаційний підхід	Зберігання комерційних таємниць підприємства	Захист інформації
Фінансовий підхід	Здатність підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів	Підвищення фінансової стійкості підприємства, захист його комерційних інтересів від впливу негативних ринкових процесів

Рис. 16.1. Підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства» та цілі її забезпечення

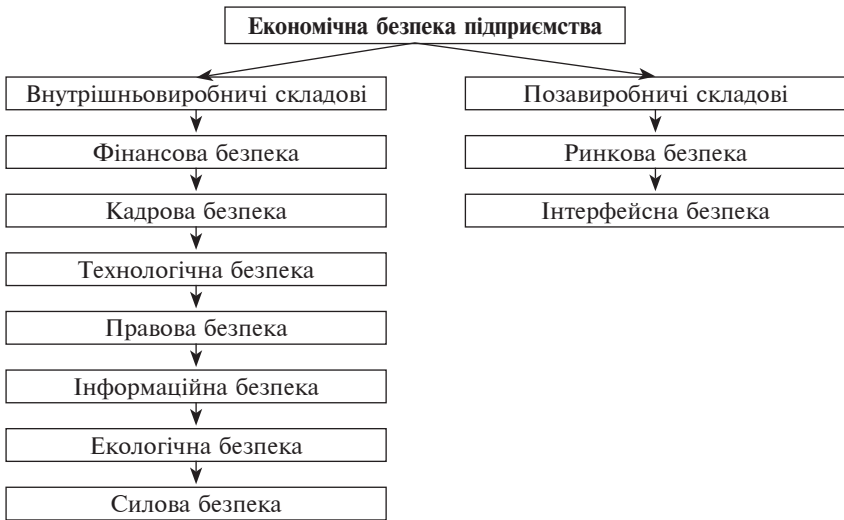

Рис. 16.2. Структура економічної безпеки підприємства

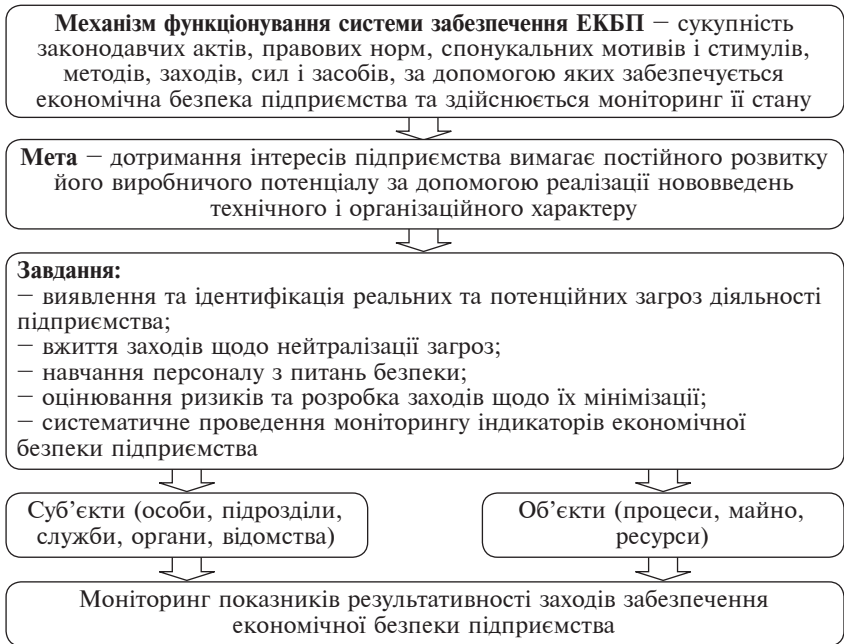

Рис. 16.3. Концептуальна модель механізму функціонування системи забезпечення економічної безпеки підприємства

Рис. 16.4. Основні функціональні складові економічної безпеки підприємства

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Порядок оголошення підприємства банкрутом.
2. В яких випадках може бути схвалене рішення про проведення санації боржника в процесі провадження справи про банкрутство?
3. У чому полягає сутність традиційної концепції безпеки (реалізму)? Які країни сьогодні застосовують цю концепцію у своїх стратегіях безпеки? Наведіть приклади.
4. Що є об'єктом, предметом, агентом безпеки, з точки зору традиційного підходу?

5. Наведіть перелік загроз, що враховуються державою, яка буде свою стратегію безпеки на основі концепції реалізму.

6. Коли вперше увага науковців та політиків змістилася з традиційного підходу, центрованого на інтересах держави, до невійськового підходу до безпеки? Проаналізуйте зміни у факторах та загрозах, що викликали ці зміни.

7. Дайте визначення економічній безпеці держави з урахуванням вимог саморозвитку, сталості, захищеності економічної системи від зовнішніх і внутрішніх шоків та ризиків, розвитку соціуму і його структур. У чому полягає суперечливість поняття економічної безпеки держави?

8. Обґрунтуйте заходи державної політики, реалізація яких приведе до забезпечення економічної безпеки України (у межах стратегії диверсифікації).

9. Які фактори впливають на міжнародну економічну безпеку?

10. Які стратегії економічної безпеки необхідно впроваджувати для того, щоб запобігти дезінтеграції країни?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 16.1

Виручка від реалізації ліквідаційної маси підприємства становила 1 546,44 тис. грн. Фінансові зобов'язання товариства перед кредиторами визнано на рівні 1090,12 тис. грн. Поточні витрати на ведення справи про банкрутство підприємства становлять 133 тис. грн. Товариство має заборгованість перед акціонерами з нарахованих, але не виплачених дивідендів у сумі 36,7 тис. грн. Акціонерне товариство є емітентом 95600 простих та 8000 привілейованих акцій номінальною вартістю 8 грн кожна. Усі акції перебувають в обігу.

Визначте ліквідаційну вартість простої акції відкритого акціонерного товариства.

Завдання 16.2

Частка учасника в статутному капіталі ТОВ становить 40%. Статутний капітал ТОВ сформовано в сумі 165 тис. грн і повністю оплачено. Ринкова вартість активів товариства становить 765 тис. грн, власний капітал – 230, у тому числі непокритий збиток – 40 тис. грн.

Визначте суму ліквідаційних дивідендів, що їх отримає учасник товариства з обмеженою відповідальністю при ліквідації підприємства за рішенням власників.

Завдання 16.3

На балансі товариства відсутнє майно, що обтяжене заставою, а виручка від реалізації всіх його активів дорівнює 850 тис. грн. Сумарні претензії кредиторів становлять 645 тис. грн; витрати на ведення справи – 78 тис. грн. Власний капітал ТОВ – 375 тис. грн, у тому числі 115 тис. грн – непокритий збиток. Статутний капітал сформований із внесків 5 учасників, вартість цих внесків становить 64 тис. грн.

Визначте порядок погашення вимог кредиторів товариства з обмеженою відповідальністю в процесі його ліквідації як банкрута.

Завдання 16.4

Величина вкладень на фінансування антикризових заходів становить 20 млн грн. Прогнозний обсяг додаткових чистих грошових потоків розподілений нерівномірно (табл. 16.1). Ставка дисконтування дорівнює 15%.

Розрахуйте строк окупності вкладень на проведення санації за статичним та динамічним методами оцінки ефективності антикризових заходів.

Таблиця 16.1

Рік	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Грошовий потік	2000	2100	2400	3700	5000	5900	6700	7900	7600	7000

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Банкрутство підприємства можна охарактеризувати як:

а) накопичення розбіжності між структурою, обсягами діяльності, процесами підприємства та ринковою ситуацією, що призводить до подальшого нарощування кількості кризових явищ і погіршення фінансового стану;

б) фазу розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини, що виникають на цьому підприємстві;

в) перехід від стабільності до погіршення будь-якого з параметрів, що характеризують стан підприємства як системи;

г) наслідок глибокої фінансової кризи, система заходів щодо управління якою не дала позитивних результатів.

2. Якщо виробничий потенціал підприємства зруйновано і його продукція не відповідає сучасним нормам, то таке підприємство:

- а) ліквідується;
- в) зберігається і розвивається;
- б) підлягає санації;
- г) продається.

3. Відомості про платоспроможність не можуть бути віднесені до

- а) комерційної таємниці;
- б) банківської таємниці;
- в) конфіденційної інформації;
- г) інтелектуальної власності;
- д) усі відповіді правильні;
- е) немає правильної відповіді.

4. До інформації з обмеженим доступом належить:

- а) банківська та комерційна таємниця;
- б) таємна інформація і комерційна таємниця;
- в) таємна і конфіденційна інформація;
- г) державна і комерційна таємниця;
- д) немає правильної відповіді.

5. До показників стану економічної безпеки держави слід віднести:

- а) динаміку народжуваності;
- б) виробництво ВВП на душу населення;
- в) порушення виробничих зв'язків;
- г) демонетаризацію економіки та натуралізацію обміну (бартер);
- д) кількість громадян з вищою освітою;
- е) відсутність суттєвих інвестицій в основний капітал;
- є) усі відповіді правильні;
- ж) немає правильної відповіді.

6. До завдань системи безпеки підприємства належить:

- а) виявлення джерел контрабанди;
- б) підвищення заробітної плати працівникам;
- в) своєчасна сплата податків і зборів;
- г) усі перелічені вище відповіді правильні;
- д) немає правильної відповіді.

7. *Поняття «тіньове підприємництво» охоплює:*

- а) продаж заборонених товарів;
- б) фінансовий лізинг;
- в) протидію контрабанді;
- г) застосування фінансових санкцій;
- д) застосування податкових пільг;
- е) усі перелічені вище відповіді правильні;
- є) немає правильної відповіді.

8. *Підпільний сектор тіньової економіки включає:*

- а) ремісництво;
- б) епізодичні підробітки;
- в) незначні протиправні доходи, отримувані за рахунок адміністративно-правових проступків;
- г) роботу на присадибних ділянках;
- д) усі перелічені вище відповіді правильні;
- е) немає правильної відповіді.

9. *До завдань недержавного забезпечення безпеки особи та підприємницької діяльності належать:*

- а) розшук платників, які ухиляються від сплати податків;
- б) участь в оперативно-розшукових заходах;
- в) проведення дізнання;
- г) співпраця з органами державної влади у виявленні, попередженні, припиненні та розкритті злочинів;
- д) запобігання злочинам у сфері економічної діяльності;
- е) усі перелічені вище відповіді правильні;
- є) немає правильної відповіді.

10. *Економічна безпека підприємства спрямована на:*

- а) гарантію його стабільного та максимально ефективного функціонування та розвиток високого рівня потенціалу в майбутньому;
- б) нерозголошення державної таємниці;
- в) запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам;
- г) жодна з відповідей не є правильною.

11. *Назвіть групи заходів щодо забезпечення конфіденційності комерційної таємниці:*

- а) внутрішні;
- б) зовнішні;
- в) соціальні;
- г) економічні.

12. Виокремте джерела негативних впливів на економічну безпеку:

- а) свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів);
- б) наукові відкриття і технологічні розробки;
- в) збіг об'єктивних обставин стан фінансової кон'юнктури на ринках певного підприємства;
- г) усі відповіді правильні.

13. Економічна безпека підприємства – це:

- а) відомості, що пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням фінансами та іншою діяльністю підприємства, які не є державною таємницею, розголошення (передавання) яких може завдати шкоди його інтересам;
- б) такий стан корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам;
- в) рівень економічної безпеки, що залежить від ефективного її керівництва і спеціалістів (менеджерів), які будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища;
- г) усі відповіді правильні.

14. Що містить науково-технічна інформація?

- а) відомості про конструкції машин і обладнання; схеми; матеріали, що використовуються;
- б) рецептури; методи і способи виробництва; нові технології, напрями модернізації відомих технологій, процесів і обладнання;
- в) програмне забезпечення персональних комп'ютерів;
- г) відомості про фінансовий бік діяльності підприємства, крім фінансових звітів (стан розрахунків з клієнтами, заборгованість, кредити та ін.).

15. Що належить до ділової інформації?

- а) відомості про фінансовий бік діяльності підприємства, крім фінансових звітів (стан розрахунків з клієнтами, заборгованість, кредити та ін.);

б) відомості про розмір прибутку, собівартості виробленої продукції та ін.;

в) плани розвитку підприємства (тактичні і стратегічні) та плани й обсяги реалізацій продукції;

г) списки торгових та інших клієнтів, представників, посередників, конкурентів, відомості про взаємовідносини з ними, їх фінансове становище, проведені операції і обсяги, умови діючих і нових контрактів та ін.

16. Які відомості належать до конфіденційних?

а) відомості, що пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням фінансами та іншою діяльністю підприємства, які не є державною таємницею, розголошення (передавання) яких може завдати шкоди його інтересам;

б) це ідеї, винаходи, відкриття, технології, індивідуальні деталі комерційної діяльності, які дозволяють успішно конкурувати, прибуток фірми та ін.;

в) плани розвитку підприємства (тактичні і стратегічні);

г) жодна з відповідей не є правильною.

17. Сутність поняття «національно-економічна безпека держави»:

а) сильна централізована влада та контроль за економікою;

б) здатність державних і господарських інститутів забезпечити економічні та соціальні інтереси виробників і споживачів;

в) здатність виробників виробляти та продавати якомога більше продукції;

г) усі відповіді правильні.

18. Пріоритетні завдання національної безпеки України на сучасному етапі?

а) прогнозування загроз, засоби з їх попередження, суверенітет та цілісність території;

б) розвиток економіки та рівня життя, нові технології, демократичні реформи, верховенство права;

в) рівне партнерство, обороноспроможність, інтеграція, залучення іноземних інвестицій;

г) усі завдання важливі.

19. Які з названих видів економічної безпеки пріоритетні для України на сучасному етапі:

а) виробничо-технологічна, зовнішньоекономічна, інформаційна;

- б) інформаційна, інтелектуальна, глобалізаційна;
- в) інтеграційна, сировинна, приватизаційна;
- г) відповіді у всіх варіантах.

20. Загрози для сучасної економіки України:

- а) посилення поляризації суспільства, розбалансованості економіки;
- б) посилення нерівномірного розвитку регіонів, криміналізація економіки;
- в) інтеграція з ЄС;
- г) відповіді у варіантах а) та б).

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ЕСЕ

1. Економіко-правові аспекти санації та банкрутства підприємств.
2. Безпека людини (human security) і безпека держави: розбіжності та подібності концепцій.
3. Стратегії економічної безпеки країн, в основі яких принципи автаркії, диверсифікації та інтеграції.
4. Які показники формують комплексний індекс неспроможності держави? Поясніть, які фактори впливають на оцінку FSI України.
5. Дайте визначення прав людини. Які соціальні та економічні права гарантує Конституція України? Які права людини пов'язані з функціонуванням сектору безпеки?
6. Соціально-економічна безпека у ринкових умовах.
7. Проблеми соціально-економічної безпеки діяльності господарюючих суб'єктів в Україні.
8. Групування факторів впливу на соціально-економічну безпеку підприємства за рівнем їх виникнення: об'єктивні і суб'єктивні впливи.
9. Концептуальні моделі забезпечення економічної безпеки.
10. Фактори сучасної модифікації категорії «економічна безпека».
11. Економічна безпека як об'єкт наукових досліджень.
12. Роль економічної безпеки в управлінні ризиками на підприємстві.
13. Роль бізнес-розвідки в забезпеченні ефективної діяльності підприємства на ринку.

14. Поняття добровільної та примусової ліквідації. Ліквідаційна процедура згідно із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

15. Порядок оцінки майна банкрута, визначення ліквідаційної маси. Продаж майна банкрута.

ЛІТЕРАТУРА

1. Минаев Г.А. Безопасность организации: учебник / Г.А. Минаев. — К.: КНТ, 2009. — 440 с.

2. Экономическая безопасность / А.И. Архипов, Р.А. Белосусов, А.Н. Быков [и др.]; под. ред. В.К. Сенчагова. — Москва: ЗАО «Финстатинформ», 1998. — 621 с.

3. Економічна безпека підприємств: підручник / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко [та ін.]. — К.: Алерта, 2011. — 704 с.

4. Кириченко О. А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання: монографія / О.А. Кириченко, В.С. Сідак, С.М. Лаптев [та ін.]. — К.: УЕП «Крок», 2008. — 401 с.

5. Крутов В.В. Становлення та розвиток недержавної системи безпеки підприємництва в Україні / В.В. Крутов. — К.: Фенікс, 2008. — 406 с.

6. Основи економічної безпеки: підручник / О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Черняков. — Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. — 236 с.

7. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV із змінами, внесеними згідно із Законом від 15.12.2005 № 3200-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 14.

8. Соскін О.І. Визначення національної економічної моделі України: порівняльний аналіз можливих альтернатив / О.І. Соскін // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 1 (103). — С. 47–55.

Навчальне видання

**Зборовська Ольга Михайлівна
Дубінський Сергій Володимирович
Новікова Крістіна Ігорівна
Волошко Наталія Олексіївна
Курінна Ірина Григорівна
Климович Наталя Іванівна**

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

Навчальний посібник

Редактор М.С. Ярмолюк
Комп'ютерна верстка О.М. Гришкіної

Підписано до друку 15.01.2014. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 13,25. Тираж 200 пр. Зам. № .

ПВНЗ «Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля».
49000, м. Дніпропетровськ, вул. Набережна В.І. Леніна, 18.
Тел. (056) 778-58-66, e-mail: rio@duer.edu
Свідоцтво ДК № 4611 від 05.09.2013 р.

Віддруковано у ТОВ «Роял Принт».
49052, м. Дніпропетровськ, вул. В. Ларіонова, 145.
Тел. (056) 794-61-05, 04
Свідоцтво ДК № 4121 від 27.07.2011 р.